

A 2524

1901/1152

Maatlused ja kõned.

Kirjutanud

A. Weizenberg.

Sind 30 k.

Turjewis.

Tehitub Hermann'i trükitöja kulu ja kirjabega.
1901.

Hermann'i trükittoja raamatukauplusest

juurel hulgal ja ühtikult on saada :

	fop.
Anna Saawa luuletused	20
Anna Saawa luuletused kuldtoites 2. jagu	1.20
Annlane ja Illo. Jutt Eesti muistisest ajast. Põnew ajalooline jutustus. R. A. Hermann	10
Ameti poolest kofilane. Ed. Wilde	20
Armastuse keeled. H. Prants	20
Aleksander Väte segakoorid I. aune	40
Boeride lipu all	35

Eesti kirjanduse ajalugu. Dr. Hermann.

Kõidetud. 2.50

Esimene Väänemaa laulupidu laulud. Miina Hermann	35
Eesti keele Vause õpetus. Dr. R. A. Hermann	40
Eesti kodu. W. Reiman	10
Eesti piibli ümberpanemise lugu. Meie Piiblit 150-aastase juubeli mälestuseks kirjutanud W. Rei- man, Kolga-Jaani õpetaja. Teine trükk	20
Fridtjof Nanseni reisirühmitused Põhja-Jäämere jää ja pimeduses. M. Neumann. I. ja III. a 20 fop., II.	30
Jhans. Mofjeeri naljamäng neljas järgus. P. Toom.	20
Jaani õõ. A. Kalluvald	10
Jlu hääled. Kooli, kiriku, kodu ja pidu noodi-raamat. Dr. R. A. Hermann	30
Juula. J. Bärn'i jutt noorele rahvale ja teised õpet- likud ja lõbusad lugemised	20
Jlma süüta. M. Barac'i järele P. Grünfeldt	05
Krimmi õied. G. Kalmusaar. I. II.	30
Knda peame laulma? R. Kuhlbusch	10
Koka-raamat 1831 õpetusega. Jaan Koor. Kõvasti porgitud	1.00
Kibuvitsa õied. Teine aune. Luuletanud Elise Ann.	20
Külmale maale. Kirjutanud Ed. Wilde	30
Kodumaa marjad. A. S. Kottaalia	1.50
Kodumaa kalad. J. S. Kottaalia	1.00
Kodulaste raamat. J. Bergmann	20
Külaleib. Õpetlikud lugemised wanast ja uuest ajast. H. Prants	20
Kirikute raamat. Rahva jutud kirikute ehitamisest. M. J. Eilen	10

H. K. K. K.

A. Weizenberg.

Maatlused ja kõned.

Kirjutanud

A. Weizenberg.

Turjewis.

Trükitud Hermann'i trükikoja kulu ja firjadega.

1901.

Ennõk ni kolmteist

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 25 апрѣля 1901 года.

ENSV TA Fr. E. Kreutzwaldi nim.
Kirjandusmuuseumi
RAAMATUKOGU

96722

S i s u.

Esijõna.

- 1) Mja wool.
- 2) Jutundmus.
- 3) Alalik hää.
- 4) Suurmeelsus.
- 5) Üleliialduse mõju ning tema tagajärg.
- 6) Mõtted kardkuse seltsi edendamiseft. St. P. E. R. S. „Üstavuses“ peetud kõne 30. augustil 1893. aastal.
- 7) Armastus.
- 8) Sõprus.
- 9) Ühendus.
- 10) Kust ja mill viisil meie maailm on saanud.
- 11) Ünn.
- 12) Mõna ning fina.
- 13) Ühendus ning tema talistused.
- 14) Pea kiini, mis sul on.
- 15) Jõulud.
- 16) Jõulud.
- 17) Vinnud ning nende laul.
- 18) Ju hilja.
- 19) Oh armasta!
- 20) Rikas kerjaja.
- 21) Anna andeks.
- 22) I. Reale.
- II. Ideale.
- 23) Walgus ning wari.
- 24) Ünn.
- 25) Surenuad.
- 26) Sügise.
- 27) Kas sind jällenäen.
- 28) Jhus ilm.

Järelijõna.

Gesõna.

Sellega ilmutan mõned wäiksed kirjeldused ning kõned, mis küll juuremalt ajast enam uudis ei ole, sest nad on enamasti ju waremalt ajalehtedes seisnud. Uuemat ajal ma kirjeldasin omad waatlused Saksa keeles ja nad on selle nime all: „Licht und Schatten,“ (Walguš ning wari), raamatuna ilmunud. Ju enne, kui see raamatukene ilmus, on minule mõned hääd suguwennad etteheitlikult meelde tuletanud, miks ma jeda Saksa keeli ning mitte Gesti keeli ei kirjutanud. — Et ma jeda aga wõõras keeles tegin selleks on omad põhjused, millest siin asjatahane ei ole pikemalt rääkida.

Mõne hää tuttawa soowitusel ilmutan siis järeltulewad kirjeldused.

Peaks neil minu waatlustel ning näpu näidetel wäärtus olema, nii et nad hääd wastu kõla ning lahkeid lugejaid leiawad, siis ehk saan tulewikus ka kirja põllul oma mõtteid edasi awaldama, kui weel elu päiwi peaks olema, ning kui ameti tegeruus minule selleks aega lubab.

1. Mjawool.

Rõõmu rüas fewade,

Itus fui,

Kare witu sägije,

Külm tali.

Rõõgi nende aegade woolul
edendab Loodus elu, ning
jagab oma ilu.

Elu uuesti ärkamine ning looduse üles tõusmine, on fewade. Fewadise päikese kiired sulatawad suretawa talwe jäätised, ning meelitawad neid wee woogudes ilma meresse, kust nad jälle uduma tõusewad, wihma pisaratena maad kosjutawad ning ilma õnnistawad.

Mitte üksnes rõõmu rüas fewade ning jõe jui ei kosuta inimest ning ärata tema tundmust, waid ka sügis kosutab teda ning pakub temale omi andeid, millega temal wõimalik on külm talwe wastu walmistada ning wõidelda. Wõitlust on looduses ikka, wõitleb ju walguš pimedusega ning elu surmaga, sest walguš on elu ning pimedus on surm. Sumalik wõim on selleks walguše loonud, et elu ei kustuks, ka jään mitte, kus ta meile ehk näitab kaduma ning kustuma. Rändab päike taewa wõlwi talisel ajal madalat ringi ning jagab oma õnnistawad, elustawat walgušt ning joojust kühandatul mõõdul, siis on ka eluwõitlus looduses juurem.

Snimesed oma jõuu ning tarkusega wõiwad pimedust walguštada, ja nad leiawad abinõusid enmast rõhuwa talwe külm talwe wastu kaitseks ning leiawad omale kosutust ja lõbu, olgugi, et paljud talwe tormide, lume ning külm talwe wastu wõideldes, nende mõju all peawad kannatama.

Rõik elajariik püüab talwe külm ning tema suretawa olluste wastu wõidelda, ning oma elu kaitsta. Ka elajad otsiwad omale peidu kohtasid, et oma elu talwise külm eest kaitsta, kuni taewalik päikene neid ise jälle soendab, loodus neile haljendawaid pidu kohtasid ehk ning nendele jõõma

aega walmistab. On ka elaja ning taime riigis palju neid kes üle talwe ei jaks elada, kes üksnes suwe soojuses siginewad ning elutsewad ja sügise kaowad ning surewad.

Kindlast seisab meie tamme puu ka siis, kui talwe külm tema juurehõlme, tema halsjendawad lehed on riisunud. Et küll tema elujõud tarretanud ning surmud näitab olewat, aga kewadel ärkab ta elu ikka jälle uuesti, ja tema tugew tüwi ning lehtawad lehed aratawad ka inimeses uut lootust kindlama ning jäädawa sihile.

Rõrgad taimed ei jaks mitte seda, mis tugewate jõuus on, aga ka nende elu on igawese looduse raamatuse üles kirjutatud, kes midagi, ka kõige wähemat ollust, ei lasse kaduma minna. -- Must tuhanded taimed ärkawad kewadel ning ehivad ilma oma lehtawate lehtede ning lõhnawate õilmetega suwise päikese all; sügise nad närtsiwad, langewad, ning näitawad meile jäädawalt kadunud olema; aga uuel kewadel ärkawad ka nemad uuele elule ning ilustawad ilma uue iludusega. Kui nüüd loodus ning taewalik wägi kõige vähematgi päikese all kaduma ei lasse minna, kas siis inimene oma ilmsuremata olemise kohta peaks kahtlema?

Sumalik tahtmine on inimese kõige looduse üle seadnud et ta loodusasjade üle walitseks, ning oma kõrgeid inimese kohusid ustarwalt täidaks. Ta on inimesele ka ilutundmise kinkinud, et ta omale elu rõõmu wõiks leida, mida aja woolumus, ei tuulede ega tormide temalt ei wõiks riisuda.

Mitte üksnes rõõmurikas kewade ei ole ilus, waid ka külm tali, sest temas uinub loodus ning temast ärkab jälle uuesti uus kewade.

2. Ilutundmus.

Mis on iludus? — Kõik, mis meie silmas hiilgab ning meie meeli kosutab: Päike, kuu, ning taewas oma hiilgawate tähtedega, aga kõige enam meie maailm, mis meiega suguluses ehk omanduses seisab. — Ilus on nurm ning mets, mägi ning org, kõik loodus ning loodasjad. Taimedest ning nende õilmetest lehtab meile iludus wastu,

ja kõikide õite kuninganna on roosi õis. — Ilus on kuninganna, aga ta ei ole ilusam kui tema alamad, sest niisama aratawad meie ilutundmist kõigewähemad lillekesed metsas ning nurmel ning kosutawad meie meeli.

Kui ehk neiu ning peiu wastastikku kõige kõrgem iludus hiilgab, siis on see isäraline iluduse nähtus, ning see on armastuse wõim.

Iluduses wilunud film ei leia looduses kusagil inetust, waid kõike loodust katab üks ilu loor. Ka surew taimeke, närtsiw rohi ning langewad lehed ei effita iludust. Mitte üksnes kui oma kosutawa iludusega, waid ka külm tali oma suretawa jää ning lume waibaga wõiwad ilutundmist aratada. — Ilus on elada, ilus on surra!

Iluduse wastand on inetus ning paha tahtmine, sest pahategude tagajärg sünnitab jõledust. Loodus ning looduse teod ei awalda ialgi jõledust, waid üksnes loodasjad, ning nendest kõigepäält inimene, wõib oma tegudega jõle olla, kui ta hädusest ning ilutundmusest ära taganeb. Inimene wõib iludust ehk inetust küsida, ta wõib ilma ehitada, ta wõib teda ka rojastada ning jõlestada. Ka paha tundmus on enamasti inimese tahtmise ning harjutuse tagajärg ning wili, sest igaüks loikab seda, mis ta on küsitanud.

Iga inimene peaks küll iludust ihkama, ning jõledust wihkama, aga paraku ei ole siiski mitte ikka nii, waid ta ihkab ka jõledust näha, ning tema paremad tundmused wõiwad nii tuumaks minna, et temal rõõmu teeb kui tema kaasinimesed üksteisele kahjulikult mõjuwad ehk kui loomad üksteist weriseks kisuwad, aga sarnane rõõm on jõledus.

Iludus on häduse õde, ning ta wõib meie eluõnne ning meie meeli kosutada, siis on küll wäärt temaga ligemalt tutvustada.

Kudas ning mil kombel wõib ilutundmus kosuda ja kaswada? Igale inimesele on looja ka ilutundmist kaasa andnud, ning igaüks wõib ilutundmist oma töö ning tegudega awaldada ning kaswatada, aga kõige enam on selle edendamise omane ilutegewus ehk kunst.

Kunst, mõidus ehk mõim mõib ennast kirjanduses, muusikas, maalimises ning kujutegemises avaldada. Need tegewused on häduse ning ilutundmise edendajad, kui nad aga oma etstarbele truuiks jääwad. Ilukirjaniku pühim püüdmine olgu oma kaasinimestele näidata, kudas inimene ning tema kombat on, ning kudas, ehk kus nad peakswad paremini olema, nii et inimlik väärtus tõuseks ning oma kõrgele sihile ligineks. Maalija ning kujutegija kujutawad loodust ning loodasju, ning kui nad seda kõrget ülesannet auustasti ning omas täies väärtuses edendawad, siis nad äratawad ning edendawad ilutundmist ning suurmeelsust iseene ning oma kaasinimeste juures. Muusika ülendab paremaid tundmusi ning tõstab meie waimu põrmust taewani n. n. e. Aga kõik kunsti tegewuse otstarbe peaks küll selleks olema, et meie elu häduses ning ilutundmuses ülendada ning meid jumalikule olemisele ligemale aidata. Seda peakswad küll kõik iluduse ning kunsti edendajad teadma ja ikka oma kõrget sihti silmas pidama, aga kahjuks ei ole see mitte ikka nii, waid nii kui siin ilmas kõik heljuw ning muutlik on, nii on ka ilutundmus ning tema edendamine heljuw ning muutlik.

Meie aja kunsti ei wõi küll mitte kiidelda, sest ta on õige kahjatsemise väärt madalale järjele langenud, kus enam iluduse ja inetuse ning jõleduse wahel wahet ei osata ehk ei taheta teha.

Iludust wõrrelda ning tema väärtust tõsta, mõiwad kunsti tegewuses küll ka iluduse wastased olud kujutatud ning inimestele filmi ette seatud saada, näituseks: kurbtus, wiletsus, ka jõledusi, aga ikka nii, et iga asi oma kohane on, ning et ilutundmus jääb juures kaduma ei lähe. Kui aga kunstnik otsekohe üht alatut nähtust püüab ülendada ning ta õitsewa iluduse asemel kuristiku ning pori angu omale iluduse hallitaks walib, siis on jääb jõledus iluduse asemele astunud, ning sarnane kahjatsemise wääriline nähtus ei ole meie aja kunsti tegewuses sugugi haruldane asi.

Kunsti tegewusest olen ma ju waremalt kirjutanud ja jaan seda ka ehk tulewikus weel tegema, aga siin weel sõna iludusest.

Iludust ei tohi mitte uhtuse ning edewusega wõrrelda, sest nendel on üksteisega nii wähe ühisuft kui targal ning lohil. — Uhte ning edew armastab iseennast ehtida ning loodab, et kõik tema päale waataksiwad ja tema tegusid ehk ta uuemoelisi riideid ning teda ennast imeteleksiwad. — Aga edewal on sant maitse ning tal on wähe ilutundmist, nii et ta end teiste ees jagedasti naeruwääriliseks teeb.

Ilutundmine ei armasta end mitte ehtida, ja kirjuwärviliste riiete ning mooduasjade päale ei pane ta ühtegi rõhku, waid tema maitse on lihtne ja korraline, ning ta ühendab ennast hädusega.

Ilutundmus ei ole mitte oma teenistus, waid ta on taewalik and, niisama kui tarkus, terwis, jõud ning elu ise, aga inimene mõib ilutuse ning häduse tundmusi kaswatada ehk kaotada, nii kui kellegi tahtmise jõud selleks ulatab.

Kui ma lapselikult kõigewägewama trooni ette tohiksin ligneda, siis oleks minu esimene palwe: Tee lahti minu waim hädusele, minu süda armastusele, ning minu siel iludusele. — Igawene jumalik mõim, kes ilma ning loodust saadab ning juhib, saab sarnast palwet täitma, kui meie seda usume, ise kaasa töötame ning oma kohuseid täidame. Ta ülendab meie tundmusi ning tõstab meid kaduwa põrmust ülesse ja laheb meid taewa rõõmuse oja wõtta, kus enam jõledus iludust ei jaks wargata.

Ilus ilm, ilus elu ning ilus lumm.

3. Alalik hää.

Alalik hää on kõige päält ajakirjandus; ja rahwas mõib tema läbi ühisele, paremusele ning tugewusele jõuda. Aga nii kui kõigis asjus, mõib ka siin üksnes hää tuum hääd wilja kanda, mitte aga wälimine hiilgu. Alalik hää olgu auus, sest tal on suur mõju rahwa kohta ning ta mõib tema auu ülendada ehk alandada.

Nii kui usu asjus üksnes südamlik püüdmine, hää tahtmine ning armastus inimese hädust mõib tõsta, niisama

wõib awalikus hääles auus meel rahwa auu edendada. Ilma effimata ei ole siin ilmas küll teegi, ei wõi ka seda ajakirjanduselt nõuda, aga mis temalt wõib loota ning pärida, see on otsekohesus, digus ning auusus. Pundub aga see kuskil, siis wõiwad saäl kõik edasipüüdmised ka tagasipidi minna.

Raske on awaliku hääle kandjatel igaihele õigust teha, lepitada ning ühendada, seda enam peaks aga igaüks seda asjatõsidust filmas pidama, mis tema kohus on täita, ning mille eest ta peaks wastama. Kõige päält peaks igaüks oma südame tundmist tähele panema, omad tahtmised hädusele ning auususele ohwerdama, siis ta edendab ühifust ja armastust, ta elab iseendale ja teistele õnneks, sest kes iseendale ning oma paremale südametundmisele ustaw on, see on ka oma kohuse täitmises oma kaasinimestele ustaw.

Kuidas kuulawad aga meie aja inimesed oma paremat südame tuskumist, ning kuidas on nende armastus üksteise wasta? Rahjatesedes peame tunnistama, et meie aeg küll sugugi selles auusalikus püüdmises ei tohi kiidelda. Meie aeg on teaduse rikas aga armastuse aher. Haridus on wiimasel ajal nii kiiresti edenenu, nii kui see endistel aegadel küll wist kunagi ei ole sündinud. — Kas aga südametundmise haridus ka ühes sammub? Kas inimese film teaduses ka on selginud oma wigasid tundma, oma kaasinimesest ning tema kasudest osa wõtma ning nii armastuses ühifusele püüdma ning jõudma? Rahjatesedes peame tunnistama, et selleks küll palju soowida üle jääb. Ring wäga rahjatesemise wäärt on, et meie aja paremad soowid ning püüdmised wõimetud ning ilma mõjuta näitawad olema meie aja woolu juhtida. Sellest wõib ehk selguda, et hõlpsam on oma kaasinimesele teadust päha toppida kui tema südame pääle koputada.

Minna pole mitte manifestuste edendaja, ja ma ei usu ka, et pikad manifestused kõned inimesi ikka paremuse poole wiitwad, waid ümberpöördukt, wõib manifestuse kõnedel sage-dasti ka oma kahjulik külg olla — aga siiski, filmad lahti: kust meie tuleme, mis meie oleme ning kuhu meie läheme? Mis meil on ja mis meil puudub, selles

küsimises tohib ju igaüks oma mõtteid awalbada, ning kui ajakirjandus, kellest ja kellega ühes ma siin sõna tahan rääkida, minule seda lubab, siis ma loodan, et minu armastel kahjulikkude mõju ei wõi olla.

On ju aja woolus iga inimesel oma kaasinimeste kohta igas tegewuses mõju. Kõige päält on aga ajakirjandusel ning kirjandusel üleüldse wõim inimesi teaduses ning häduses tõsta, ehk neid illesse wõi alla poole juhtida, üsenedada ehk alandada. — Tööd tehtakse meie ajal küll, nii et kirjandus ning ajakirjandus suurel mõõdul edeneb, aga kuidas ta edeneb, on jälle teine küsimus. Kuidas ehk kust tuleb, et meie aja suures kirjanduse külmis nii weidi tumakaid terakesi on, mis oma idud päikese poole wälja sirutawad, millel aga sage-dasti üks parem, ülem ning kosutaw elujõud puudub? Meie aeg on küll rikas teaduses, aga siiski waene paremas waimlikus südametundmises.

Sagedasti ilmub farnaseid awalikka nõuuandmisi: „Lugege raamatuid, et teie waim saaks walgustatud. Raamatud on waimu wara, hinge toidus, n. n. e.“ Selle nõuu wastu ei wõi küll midagi olla, sest ta on, ühest küljest waadates, õige, temal on ka aga siiski ka oma karde-taw külg. — Ja, lugege raamatuid ja õppige aga kõige päält nende kirjutajaid tundma ja hää ning halwa wahel wahet tegema. On saäl hädus wõi tühi lori, on saäl hinge toidust wõi kihwti külitud? Kes sellest ei jaska mitte aru saada, see wõib ka meie ajakirjanduse põllult kasu asemel kahju wõtta, ning walgustuse asemel pimedust põimata.

Kust tuleb aga, et meie haritud ajal alatu waim aset wõtab ning edeneb, nii et ka meie aja kunst ning kirjandus üheküljeliseks jääb ning allapoole kipub nihkuma? Need põhjused pole mitte rasked illes otstida, need on meie tee juhtijad kahel poole: Suuremeelsus, auusus ning armastus näitawad teed illesse, walguse poole, ning walmistawad meie elule ühifust, õnne ning rahu. Selle wastu aga suruwad kitsameelsus ning oma kasu püüdmised, meid alla poole, küsiwad ühifuse asemel waenu ning häwitawad meie õnne.

Ma ei räägi siin mitte üksnes eestlastest, vaid üks kitsameelsus on üleüldse meie aja nõrgem külge, mis kõiges Europas ikka enam nähtavale tuleb ning mõnda hääd eden-
dust ning nii ka ajakirjanduse ühijust takistab.

Ka meie väiksel kodumaal on kaunis hull ajalehti, ning igaühel nendest võiks võim olla ühijust edendada ning siis ka ise ühijuses tugewaks saada, aga siiski ei näita kel-
legi nendest seda võimu olemat, ning mõnigi nendest imes-
tab ise selle üle, et kõik tema suur waew, töö ning tegewus
mitte tarwilikku wilja ei kanna, ning ilma parema tagajär-
jeta on. Siin võib küll mõndagi takistawat põhjust olla,
aga pääpõhjus või vähemalt küsimus, ärgu saagu ialgi
unustatud: On siin suuremeelsus või kitsa-
meelsus asja juhtijaks?

Kaks piibli õpetust võivad meid ka siingi tohas
wäga tähtsad ning õpetlikud olla. Wanas testamendis ütel-
dakse meile: „Sammas hamba ning silm silma vastu.“
Uues testamendis aga öeldakse: „Kui keegi sind ühe palge
pääle lööb, sellele anna ka teist.“ Kristus tahtis, et in-
imesed täielikud pidiwad olema ning täielikult saada; et
nad üksteist armastaks, nii kui tema oma kaasinimesi armas-
tas. Tema õpetus jäägu meile pühamaks ning paremaks
teaduseks ning trööstiks. Kui ka kõik ilm meid peaks maha
jätma ning meid taga kiusama, aga siiski ei tohi põnewus,
kõlmsus ning wihawaen meie südant piinata, kus ju üksnes
kahetsemine omakohane võib olla, sest teistele andeksandmine
ning armastus saab ometi ka kannataja südant trööstima,
nii et ka õnnetuses õnnetundmus ei kustu.

Alga ilm ei ole veel mitte paradiis ning inimesed mitte
ilmeksimata, ning sellepärast pole igapäewases elus igakord
mitte otsekohene järelandmine ning andeksandmine omakohane,
ning ei tohi, ka wana testamendi õpetuse järele, igakord
otsekohene wastus mitte puududa.

Ka tüliasjades, kus seda peaks ette tulema, võib üks-
nes suuremeelsus, aga ei ialgi kitsameelsus, ühijusele ning
sihile wiia. Näituseks: kui üks ajakirjanduses teist pahan-
dab, siis ei ole siin iseenese ehk asjakaitsemiseks mitte hoop

hoobi vastu keelatud, kui see aga asjalikult ning auusal
wiisil sünnib. Igal kirjanikul peaks oma parema tohuje
täitmise nii tema südame pääl olema, et ta kahetsema peaks
mõned minutid ehk tunnid oma kõrgeft ülesandest tüliasjade
diendamiseks ära raisata, sünnib see nõnda, asjalikult ning
auusa teomoeaga, ilma sõnakõlina ning oma kiitlemise-
ta, siis tõuseb jään inimese wäärtus ka tema wastase juures, ning
sarnane suuremeelsus tasandab teed ühijusele. Sünnib see
aga ümberpöördult, kitsameelsuse mõjul, siis on tal kahjulik
tagajärg, ning sagedasti langewad need hoobid, mis teisele
pafutakse, iseenese pääle tagasi. Rahjuts tehtakse meie ajal
ühelt kõrwaliselt asjast sagedasti pöörd, kus üksnes tüli
waimujõudu aratab, ning neid wastastikku wõitluse wäljale
äritab ning sunnib. Siis tõuseb sagedasti jõud ning mõistus.

Rahjuts aga kulub sarnane tegewuse jõud enam lõhu-
miseks ära, kui et temast asjalik olu järele jääks, mis meie
õpetust pakuts. Siis ilmuvad pikad kirjad wastase alan-
duseks ning enese ülendamiseks, kus aga üks asi tähelepane-
mata jäetakse, et kitsameelsus suuremeelsuse asemel on as-
tunud. — Selle wana sõna wäärtus, kuidas omakiusus võib
mõjuda, ei ole ka meie ajal kaduma läinud, ning kui keegi
oma kiitlemises ennast küll ka ühe patuse tõtneriga tahab
wõrrelda, kes andeks andmist leiab, siiski on ning jääb
sarnane sagedasti wariseeriks, kes üksnes iseenast ning oma
häädust arwab tundwat.

Näitab siis küll, et häädus mitte teadusega meie ajal
ühes ei jassa sammuda, aga igal ajal on omad hääd ja hal-
wad küljed, nii siis ka meie ajal, aga hää tahtmine võib
meid ometi paremale sihile wiia. Veel ei ole paremad
püüdmised, ei kunsti ega kirjanduse põllul, hoopis kustumud.
Kõige päält peaks iga inimene ning iga rahwas oma wigasid
tundma ning paremusele püüdma. Mitte isenda ning oma
rahwa kiitlemine ning suurustelemine, waid üks otsekohene
kindel, aga siiski alandlik ning auus meel, wiib meid pa-
remale sihile, kus siis ka ajakirjandus meid, mitte üksnes
teaduse, waid oma hää eeskujuga ka hääduses võib aidata
fõrgemale edeneda ning ühijusele ligineda.

4. Suuremeelsus.

Sõna „suuremeelsus“ on meie keeles uus sõna. Võib olla, et tema tähendus mõnele ehk veel küllalt tuttav ei ole, siis lubatagu minule siin sellest paar sõna. See sõna on Saksa keelest võetud. Tema tähendus on kõrgem tundmine ning auus meel, mis teisele võib andeks anda, tema auu tõsta ning edendada. Arwab ehk keegi: „Kuis ma võin teisele andeks anda, kui mul õigus on. Õigus peab õiguseks jääma, ning mis päale selle, see on asjata sõnakõlin.“ — Jah, õigus peaks küll ikka õiguseks jääma, aga nii lihtne see asi ometi ei ole. Mõnigi arvab endal õigust küllalt olevat, kuna aga tema vastane niisama kindlasti endal õigust arvab olevat. — Kellel peaks siis küll süüd olema, kui igati õigus on? Mida enam inimesed üksteist süüdistavad ja oma õigust taga ajavad, seda enam eksiivad nad ning teevad oma kaasinimestele ülekohut. „Tuleb ka ette, et parema tahtmisega inimesed eksiivad, kus nad õiget aru ei või saada, kus õigus ning ülekohus on. Ka sedagi tuleb ette, et välimiste nähtuste järele oma õiguse otsija küll võidab, kus aga tema inimlik väärtus siiski langeb ning tema ohvriks surutud kaasinimese auu ometi tõuseb, ilma et tema seda võitu omale püüaks. Suuremeelsus on kõige waljum ning kõige üsem kohtumõistja iseenda üle, sest ta teab kindlasti, et parem on ülekohut kanda, kui oma kaasinimesele ülekohut teha, tema annab oma wennale andeks. Suuremeelsus surub kohtukoja ukse kinni ning avab armastuse väravad, sest tema tagajärg on ühisus, sõprus, ning armastus, kuna liig oma õiguse otsimise tagajärg on kius, riidlemine, kahewõitlus ning sarnased kitsa südametundmise taimed. Tuleb ju siiski ette, et õiguse järel otsimine omatohane on, kus ülekohus kallale kipub, mida ka suuremeelsus ei suuda käända, küsimiseks jääb aga siiski: Mis peame tegema, et inimese oma auu ning wara edendamine mitte teise auu ning wara ei alandaks?

Waatame kõige päält oma kodumaa ning oma Eesti

wendade wäikest awalikku tegewust, siis peame küll kahjatsemisega tunnistama, et meil suuremeelsus mitte veel kõrgel järjel ei seisja. Meie kaebame wäliste waenlaste üle ja ei saa aru ega pane tähelegi, et meie ise oma kestel kõige waljumad waenlased oleme. Ka kõige paremad püüdmised lähewad nurja, kui inimese tundmine ning suuremeelsus meie waimufilmi ei awa ning meie kaasinimeste lugupidamist ja paremat arusaamist ei ärata. Kuni meie sellele järjele ei jõua, näeme üksnes teiste wigasid ja peame endid ilmetšimatats. Näit. eksiib keegi oma awalikus arwamises, siis on teine tema kallal, just kui tiiger wõi kull waese jänese kallal, kui see kogemata on komistanud ehk auu lütkunud. Teiste wigasid peame küll meelde tuletama ning laimagi, aga mitte äritawal kombel ja veel wähem sellel toonil, millel oma auu ülendamine ning teise alandamise mail küljes on.

Sarnased tarkuse awaldamised, mis kaasinimese auu kallale kipuwad, langewad kõlbmata kombete ning rumaluse liiki, kus nende kasulikkude püüdmiste asemel üksnes kahjulikud tagajärjed wõiwad olla. Sagedasti kuulduw kaebamist, et inimesed waga õrnad on ning ei lase enestele õigust ütelda. See võib omalt kohalt õige küll olla, aga kahjuks jääb mõnikord arusaamataks, kus pool suurem õigus ehk õrnus on, kas kritikusel, ehk sellel, keda kritiseritakse. Näituseks püüab keegi end kaitsta ning wabandada, kui tema külge on puudutud; tema wastased tõrjuwad aga tema sõnad äritawal kombel tagasi: „Ära ole mitte nii õrn, lase ennast liüia, eks sina ning su seltsilised siis targemaks saa.“

On nüüd üfsiku inimese ehk ka seltsi asi äritawal ilma ette kantud, nii et suuremeelsus seda waimisele ei jõua sundida, siis algab wõitlus ilma asjaliku põhjuse ja abinõude päale waatamata, et ainult oma auu tõsta ning teise alandada, kuna iga üks wiimast sõna tahab saada. Mis on aga särese wiimase sõna wõit mõnikord wäärt? Iga kord mitte üksnes midagi wäärt, waid ka mitte sugugi auus. Mõni ehk kiidab küll sarnast wõitlejat tubliks poisiks: „tema sõnal on mõju ning tema jääb ikka päale ja temal on õigus jne.“

Kus aga parem arusaamine ning suuremeelsus aset võtab, jääb selgib, et meie avalikud mõtlused sagedasti sarnased on, et ainult ehk ennemini seda mõtjaks võib nimetada, kes end oma vastase eest, mida warem, seda parem, tagasi tõmbab ning waitib.

Nii kantakse siis oma auu tagajamisel ning suuremeelsuse puudusel mõned tühiised asjad ning waitised eksitused ilma ette, mida oma wahel oleks pidanud arutatama, ilma et eestlased laugemal ise, ja veel vähem võõrad, seda oleksivad märganud. Nüüd aga maalitakse sagedasti avalikule arvamisele jääsest elewant, oma must pesu laotakse võõraste ette välja, mille juures nii mõnigi rahwamees oma wendade äraandjaks saab, ilma et ta seda isegi ette oleks aimanud.

Tööpöld, mis meie päiwil wäga rikas, on teiste tööde harutamine ning kritiseerimine. On keegi midagi ära teinud ning teeninud, siis püütakse näidata, et sellest küll lugu osatasse pidada ja kirjutatakse mõnegi elust ning lustu paskud raamatud, kelle tegudest nad omal ajal tähelepanemata mööda läksiwad. Astub keegi awalikult ilma ette, siis on temal sagedasti mitu kritiseerijat taga järel ning sagedasti nii, et ühelt poolt tema tegu kuni taewani ülendatakse, teiselt poolt jälle põrmusse jalgade alla püütakse tallata. See ei ole üksnes eestlaste wiga, waid on üleüldine meie aja nõrk külge. Eksitakse ju selles asjas jäänud veel rohkem, kus rahwas enam hariduses edasi on jõudnud.

Kritiseerimisel võib hää otstarbe olla, kui ta wähe harwem ning omakohane on. Ripub ta aga oma piirist üle minema, siis ehk võiks küll parem olla, kui kritikat olemasgi ei oleks. Tehtu igauks auuastati oma tööd: ilm võtab ise kritiserida ning inimesed katsuwad omale seda ise otsida, mis nendele kasulik on, tunneb ju loomgi seda, misjagused taimed tema jõudu kosutawad, või jälle, mis temale fihtwitsi mõitfiwad olla, miks siis inimene ei peaks teadma, mis tema waimu ehk ihu toiduks kasulik on, või kahjulik võiks olla. Võib olla, et mõnigi omal põhjust arwab olewat, mind süüdistada, nagu teeksin siin ehk meie Eesti wendadele

ülekohut, nagu mõitfiwad need arwamised nende pääle ehk kahjulikult mõjuda, kui sellega nende õrna külge awalikult puudutakse. See oleks aga wale arwamine, sest kes oma wigasid tunneb ning auual südametundmisel neid kahjatseb ning parandada püüab — sarnane inimese ning ta sarnane rahwuslik püüdmine ei ärata mitte põlgust, waid lugupidamist oma kui ka võõraste rahwaste wahel. Mis aitab inimese ehk oma rahwuse ning selfide kiitlemine, kui wastastikkui laimamine ometi päewakorral on. Ka ei või üleüldine arwamine üksikult kellegile haawaw olla, kui see ka igauhele ei meeldi. Keegi ei peaks eksituse etteheitmist ehk meeldetulemist mitte üksnes iseenele pääle püüdma tõmmata, kuna ju mitmelt poolt sarnaseid eksitusi sünnib ning meie ju kõik ekslikud inimesed oleme. Kui inimene oma wigasid awalikult tunneb ning tunnistab, siis ei ole see temal häbi, waid auus. Niisama on ka rahwaste ja meie Eesti wendade lugu. Loobitakse aga meie üleüldiste paremate püüdmiste pääle muda, nagu seda ju on ette tulnud, siis ei üienda see meie auu, waid alandab teda.

Edenegu ning kaswagu suuremeelsus ka meie eestlaste, keskel, nii et kõik paremad püüdmised ning wastastikkui südamlikud soowid mõitfiwad edeneda ning kosuda. Siis ehk saab Eesti wendade wahel ise parem wastastiktune lugupidamine ning auutundmine kaswama ning siis ehk tohime lootda, et meie ka oma Wene ning Saksa wendade lugupidamist ära mõitfime teenida.

5 Üleüldise mõju ning tema tagajärg.

Kes kõrgel seisab,
see taugele waatab,
aga kes ruttu tõuseb
see ruttu langeb.

Iga waimustatud ettevõtte ning tegemise edened küll, aga üksigi tegemine ei seisa kindla põhja pääl, kus parem mõistus, pikkmeel ning järelemõtlemine tema tööd ei ole

juhtimas. Wanašõna ütleb: „Alega mööda asjad käivad.“ Wiist on ka sel wanal sõnal oma tõe põhjus; sest ka teistes keeltes on ta sarnases mõttes olemas, näit., Saksa keeli: „Was langsam kommt, kommt gut.“ Wene keeli: „Тяже ходишь, дальше будешь.“ Itallane ütleb: «Chi va piano, va sano, e va lontano.» see on Eesti keeli: „Kes aega mööda läheb, läheb kindlalt ning jõuab kõige kaugemale.“ Selle wanašõna näpunäiteist matkab küll lugupidada ning kõige waimustuse, wõrkuse ning kärmuse juures ikka meelde tuletada: „Alega mööda asjad käivad.“ Siin juures ei tohi aga mitte üht ettevaatlikku edendust, liialdusega wõrreldes, ühtlasi ka hooletust ning tuimust kiita, ei mitte, sest hooletus ning tuimus on weel sandemad elujuhtijad kui liialduse tujud. Waimustus ning üleliialdus on omast kohast waadates küll sugulased, sest waimustus wõib üleliialduseks saada, ning üleliialdus wõib ka waimustust edendada, aga siiski ei wõi ialgi waimustust üleliialduse orjaks ning sünnitajaks nimetada, kui teda ka wahel selleks püüdatakse pruunkida. On üks hää ettevõtte ifka mõistuse ning hää tahtmise läbi juhitud, siis ta ei wõi ialgi üleliialdus olla, kui ta ka kõige suuremat waimustust sünnitab. Jääb aga hää järele mõtlemine mõistuse ning parema tahtmise najal, kõrwaliselt asjaks, olgu seefama, usu, seltskondliste wõi muude ettevõtmiste juures, siis on iga waimustatud edasi püüdmise üleliialdus ehk fanatismus. Sarnased tujukad edasipüüdmised ei wõi ialgi jäädawat wilja kanda ega ühijust sünnitada, (ehk olgu siis jaal, kus elu ning surma pääle wõideldakse, nii kui sõjawäljal, aga ka sõda ise wõib küll ehk fanatismuse sülelapjeks nimetada.) Minult loomulikult teel wõib iga asi edeneda, iga seeme kasvada ning wilja kanda. Wiim ning tuul wõiwad tema kaswu ka edendada ning tojutada, aga kui taewalik päifene teda ei soenda, siis on kõik asjata.

Loomulikud peawad meie püüdmised olema kui nad oma sihile peawad jõudma. Töö ning waimustus wõiwad neid küll edendada, aga ükfinda armastus on see päikese soojus, mis iga hää püüdmist õnnistab, ka sääligi, kus ehk küll waen-

lane oma wõidu kisa püüab awalbada. Loodus on loomulik, nii peab ka inimeste tegewus loomulik olema. Ka kõige kunstlikumad töödgi peawad loomulikud olema, aga mitte kunstliku põhja pääl seisma, muidu nad jätawad paha mälestuse järele, ehk langeda hoopis unustusse. Kunsti tööde pääle waadeldes õpetab meid ajalugu, mis mõju ning wõim on loomulikul, mis liig kunstlikul edendusel, ehk kui jäädawale sihile kummalgi püüdmisel jõutakse. Endistel aegadel, ning üleüldse egiptlaste ning greeklaste juures oli kunsti töö edendus wistiski loomulikum, kui meie ajal, ja sellepärast kestis nende tegewuse õitseage kauemini, kui järeletulewatel aegadel. Nad ei püüdnud kunsti mitte nii väga auhahusel ning kiituse püüdmisel edendada, waid nad tundsid kunsti tööde ilu wäärtust ja nad edendasiwad kunsti tegewust loomulikult teel, üksnes sellega, et nad kunsti töösid tarwitasiwad, aga mitte sellega, et selles tegewuses kuidagi wiisi üht kunstlikku waimustust edendada, nii kui meie aeg seda teeb ning sellega kunsti tegewust edendada püüab.

Alastasadasid õitses kunstitegewus greeklaste juures; ta kestis kaua, aga langes ometi, sest jäädaw ei ole ju midagi, waid kõik inimlikud püüdmised ning tegewused tõusewad ning langeda siin ilma näitelawal, kui weelaened meres, aga õnnelikuks ning õndsaks wõib seda rahwast kiita, kelle eeskujulikud tööd nende järeletulijaid waimustawad, ning üks pühalik mälestuse tundmus on nende töö wili.

Greekamaal, ning pärast roomlaste juures, walitses ilus ning õnnelik aeg, siiski ei jäänud ka sääl see kahjatsemise wäärt aeg tulemata, kus pahad küljed ning püüdmised nähtawale tuliwad; nende elu kumbed langesiwad aega mööda ning sellega ka nende kunsti tegewus.

Pärast Kristuse ilmumist hakkasiwad Rooma linnas kristlaste läbi aega mööda jälle uus elu ja paremad püüdmised maad mõtma, aga hoopis teisel näol ning kujul kui nende eeskäijate juures. Kuna greeklased ning roomlased oma wiimastel aegadel ilma lustist ning rõõmust liiga oja wõtsiwad, ei tahtnud esimesed Kristuse järekkäijad siin ilma lustist ning rõõmust teadagi, waid pärast surma

pidi neil parem elu algama. Kasinus nende elutarwitus-
tes ning karškus nende elukombete puhkuses oliwad nende
tõige suuremad woorused, mille najal nad mõitſiwad; olgugi
et see mõitlus wana ning uue kombete wahel aastajadafid
kestis. — Et nad kunsti töödest, mida nende eeskäijad
rohkel mõõdul oliwad edendanud ning järele jätnud, efiotsja
suurt lugu ei pidanud ehk wahest nende wäärtuseltgi aru
ei saanud, on küll loomulik ja arusaadaw, aga kui nad
kunsti töösid häwitafiwad ja inimeste silmade eest ära peit-
siwad*), oli niisama üselliialdus, kui uuemal ajal, kus nad
kunsti tegewust kuni taewani tahtsiwad tõsta. Kui aega
mööda Rooma kristlased ja waimulikud isad ise aru hakk-
siwad saama, et ometi see aeg ilus ja kosutaw oli, kus kunsti
õitses, siis hakkasiwad ka nemad kunsti tööst lugu pidama
ning tema tegewust edendama, aga ju lõhnas kunsti eden-
dus wähle üselliialdusest ning ei olnud enam nii loomulik,
kui greeklaste juures; sest auwahnus oli neil esimeses reas,
ja siis weel töö tarwitus, sest siis tõusis juba kunsti aja-
lugude kirjutamine. Ka ei unustatud üles tähendada, et
keegi suur keiser ühe kunstniku juures kummardanud tema pins-
lit üles tõstma, kui see maha kukkunud jne.

See kõik võib küll mõnelegi nalja teha, ning kirjandust
paksemaks kaswatada, aga Greeka lihtlabast ja loomulikku
kunsti edendust ei kaalu nad kangelsti üles.

Greeklastel ei tulnud mitte mõttessegi oma nime oma
töö alla kirjutada, (ehk wahest ei olnud neil selleks aega)
aga siiski kõnelewad nende tööd enam kui keskajal, (ehk ka
16-mal aastajal) kus ju suur sõnatõlin neid saatmas on.
Aga ka nende ajal oli kunsti töö edendamine palju loomu-
likum, kui meie ajal. Ka nemad edendasiwad kunsti sellega,
et nad kunsti töösid tarwitasiwad, ilma tõige muu üselliigse
kunstliku meelitamiseta selle töö tegewusele, nii kui meie aeg

*) Näit.: Kapitolia Venuš, kes umbes 1000 aastat maja müüri
sees peidus seisis, nüüd aga käiwad sedajama marmori fuju Rooma
linnas inimesed waatamas ning imestamas.

seda teeb, ilma selle pääle mõtlemata, kas teda ka tarwitatakse
ehk kui palju kunsti töö meie aja kohane on.

Roomlastel ei olnud weel mitte kunsti koolisid, waid
nad õppisiwad üksteiselt, nii kui käsitöölised, aga siiski nad
oliwad palju tublimad omas ametis, kui meie ajal, kus
suured paleed kunsti koolideks ning akademiadeks on ehita-
tud, ning kus kunstnikudele mitmesuguseid meelitamisi auu-
hindasid, medaljesid ning auutähtesidgi ei puudnud. Suhtub
ka, et mõnelegi mehikesele auukoorem kaelsa kukub, kus keegi
ei wõi aru saada, miks just temale see õnnetus pidi juhtuma,
kuna mõnedgi kõrgema mõimuga ning parema tundmistega
tegelased püüatakse kõrwale toimetada.

Kas see ei ole ka wiſt üks üselliialduse wiſi? Iga
riik ohwerdab suured summad kunstikoolide (akademiade)
ning nende edendamise, auuhindade ja abirahade pääle, aga
töö tarwitamine näitab nii kui kõrwaline asi olewat, ning
tema eest maksimine ehk kulutamine piinlik ja asjata; teda
pole nii kui tarwisgi enam. Töö loomulik tarwitus ei ole
tema kunstliku edendamisega mitte jõudnud ühes sammuda.
Kui aga siin ehk sääl, üks rahwas ehk riik mõnda suuremat
ja paremat kunstitööd püüab omandada, siis pole enam
kerge leida, kes oskab teha ning kunsti töös parema tund-
mise mälestust järele jätta, kui ka selleks suured summad on
kogutud. Kunstlik sõnnik ei ole kunsti põllule mitte jääda-
wat mõju ning jõudu andnud.

Meie aastajaja algusel ärfas uus edasipüüdmine kunsti-
töö kallal, ta edenes ruttu, aga ju mõne kümneponna
aasta jookſul hakkas ta langema, ilma et ta paremale ning
kõrgemale sihile oleks jõudnud. Kõik need suured wälja-
näitusedja auukõlinad näidawad oma mõju kunstitöös kallal
kaotanud olewat, ja kui üks parem tundmus ning tahtmine
ennast weel kunsti töös siin ehk sääl awaldab, siis ei näita
sellest suurt aru saadawat ning ta ei näita meie realismuse
ajal sünnis olewat, kus ju kõik auuwäärt asi muidugi peab
küllalt auustatud saama. —

Kui sedagi midagi arwatakse ära teinud olewat, siis
kirjutawad teised pakſud raamatud, et tema auu ning kiitust

juurendada ja laiali laotada. Earnaſe õnneliku kunſtniku wantri eest wõetakse ka hobusedgi lahti. ſeſt need patuſed loomad ei näita ſelle wäärilife olema, waid inimeſed peawad teda edaſi wedama n. n. e. Muu, ſellele auu tuleb anda, — ſee ilus pruut on ikka olnud ja ſaab ka olema, aga kuſ üleliialduſ ſeda edendab ja kõik paremad tundmuſed kõrwale lütkab, ſääb wõib hõlpaſti ka kõige püham poriffe tõmmatud ning pärlid ſigade ette heidetud ſaada.

Ma ei ole mitte edendufe waſtane ei koolides ei muudeſ aſjades, kui ſee aga aſjatohane on ning loomulikult ſünnib. Iga hää aſi wõtab aega, kui ta hääle ſihile peab jõudma, ja kui meie aeg ſelle päälle oleks mõelnud — ja kunſti tema tarwituſe järele edendanud, ſiis oleks meie kunſti töö wiſtisti paremale ſihile jõudnud, kui ſee ka kaunimini oleks teſtnud.

Kui eſtlaſed ka nii kaugele jõuawad, et nad kunſti tööd edendawad, ſiis ma annaſin neile nõuu, et nad ſeda loomulikult ning aſjatohaſelt teeſiwad. Meie aeg ei näita ilu- ehk tundmuſe kunſti juuremat tarwitawad, ſeſt tululifud (mehaniſife) kunſtid ja kõitſugufed üleſleiduſed inimeſe töö edendamife ning ſergitamife tarwis näitawad tundmuſe ehk ilukunſti eest ära ſurumat, ning kui ſee nii on, ſiis ei ole ſääb juures ka kunſtlik edendamine mitte aſjatohane. Arge meelitage noori inimeſi mitte auu ning abiandmiſega kunſti töö õppimifele, kui ſelle töö tarwituſ ſeda iſe mitte ei nõua, aga argu puudugu mitte lugupidamine ſääb, kuſ ta aſjatohane on, ning kuſ ſiisgi üks iſeäraline wõim wõi jõud nähtawale tuleb, üks kõik miſ tegewuſe wäljal ſee ſünnib wõi kuſ ta ilmub.

Kuſ üks iſeäraline wõim nähtawale tuleb, ja tema paremad püüdmifeſed ning ta töö ei ſaa tarwitatud ning edendatud, ſiis pole ſee mitte auuſ ühele rahwale ehk inimeſe ſugu wõi ſeſtkonnale üleüldſe, waid ta on kahjatſemife wäärt ning häbiſtaw, niifama kui üleliialduſe tujudgi ſeda on.

Kui Arhæologia tegewuſe ehk wana aſjade kogumife päälle pilgu heidame, ſiis paistab meie ſäält ligema waatlemife järele ſilma, et üleüldſe ſellel tegewuſe põllul kõige

enam liialdatakse. Sageſtasti heidetakse ka paremad ning hääd aſjad ära ju ſelle pärast, et nad wanad on, ning uue aja tegewuſele aſet peawad andma. — Siis tulewad aga jälle ajad, kuſ wanad aſjad kuni taewani tõſtetakse, ainult ſelle pärast, et nad wanad on, ilma ſelle päälle waatamata, kuſ nad kõlblikud wõi kõlbmatad on. Kuſ aja jookſul waimuwalguſ inimeſte tegewuſt edendab, ſääb ei kõnni inimeſed mitte pimeduſes ning nad ei aja mitte tuult taga, ſääb nad peawad küll ka wanadeſt aegadeſt ning nende mäleſtufeſt lugu, aga nende kõrgem üleſanne on oma tegewuſe jõudu ikka ſelleſ tarwitada, et oma järeltulewale ſugule enam järele jätta, kui neil ehk wõimalik oli oma eeswanelmateſt omandada.

Kuſ ajawooluſ paremateſt tegewuſteſt midagi päewa- walgele jõuab, ning miſ ſüdamelt tuleb ja ſüdamefſe tungib, ſee ei lähe mitte kaduma ja ſünnib ſee ometigi, ſiis ei aita oſimine enam, kui ka keſt päewa ajal heledate lampidega taga oſitatakse.

Rooma linna waremed ei ſaanud mitte kunſtlikult minewikuſt tulewikuſſe alal hoitud, waid loomulikult, ſeſt tolle aegſete Rooma elanikkude jõuuſ ei olnud mitte sõdade ja rahutuſte aegade häwitatud ning lõhutud kohtafid uueſti üleſ ehitada; aſtaſadade jookſul, kuſ ju mõned waremed, kui eeskujulifeſ mäleſtufe ſambad wälja paifſtiwad, ei oſanud aga inimeſed neift jälle lugu pidada, waid püüdiwad neid häwitada, maha lõhtuda, ja ſeda materjali uueſt ehituſeſ tarwitada. Mõõda aga haffaſiwad nad nendefſt waremete mäleſtufeſt paremini aru ſaama, nendefſt lugu pidama ning neid taitsma.

Meie ajal liialdatakse ſelles aſjas jälle teiſeſt küljeſt, kuſ mitte üht kiwi ei taheta ära heita ehk uueſt materjaliks anda, mille pääl wana aegne tolm arwatakse pääl ſeiſwat. Mõüdsed roomlaſed näitawad küll nende waremete alalhoidmiſes tegewad olema, nad kulutawad miljonifid nende taitsmiſe ning wälja kaewamiſe tarwis, ja nühiwad ning pühiwad neid enam kui tarwis on. —

Kui aga ſiisgi mõni näotu wana kiwi humiſ uuele ehituſele peab maad andma, ſiis kuulduſ jälle wõõraſte, enamifſti

saakslaste poolt, ütlemist: „Barbarid, barbarid oma hävita-misega.“ Nad wist soovivad, et kõik ilm peab wareme-teks saama ning jääma. — (Ka sarnased soovid lähetsivad täide, kui aga soovide avaldajad seda ära jõuaksivad oodata).

Mis leiame meie Eesti wanawara ehk wana kulla forja-misest, kui pilgu sinna heidame? —

Kreuzwaldi aegne wanawara kogumine oli küll wist loomulik, kui ka see kord ei saakslaste ei ka eestlaste poolt sugugi wähe wäärtust wanaaja asjade päale ei pandud, aga nende ärganud püüdmised oliwad loomulikud ning asja ja aja kohased. Nad ei pidanud mitte üksnes wana aja mä-lestusest lugu, waid nad toimetasiwad ka oma aja tegewust paremas ühises ning lugupidamises. Siis saiwad mõned ilusad rahwa jutud, Wanemuine ja Roit ning Amarit ning muud, meile jäädawaks mälestuseks ilma suure kätata selle üle, mis sääl wana ehk mis sinna täiendusels juurde sai lisatud.

Ka Kalewipoeg sai Dr. Kreuzwaldist kirjutatud, ning kui see kord ka wähe waidlust ning mitmesugust arwamist jelles asjas oli, siiski nad ühendasiwad ennast ja tunnistasiwad selle töö aja ning asjakohaseks.

Kalewipoeg on meie rahwa omadus, millest eestlased ning muulased lugu woiwad pidada, ta on rahwa wanaaja luule wõim, ühest rahwajast ühendatud, kelle luulewõim just selle kohane ning sünnis oli rahwa juttusid ning laulu-sid ühendada, ning nende paremat wäärtust anda.

Dr. Kreuzwald tarwitas rahwajuttu jaadud aineid ma-terjaliks oma töö tarwis, see on ka loomulik, sest nii on ka saakslaste, greeklaste ning muulaste lugu wõi wägimehe lau-lud sündinud, ilma et nende kirjutajate sõrmede päale liiga oleks waadatud, kuidas nad minewiku ning olewiku luule wõimu ühendasiwad, nii et sarnasel luulel tulewiku kohta wäärtus wõis olla, sest ka uus saab wanaks, ning olewik langeb minewikku. Selleks siis täitis ka meie Kreuzwald oma kohuseid ning ta tegi jõudu mööda kõik, mis sellel töö-põllul teha oli. — Ka sedagi ei ole Kreuzwaldile mitte nii wäga suureks patuks arwata, et ta need käsikirjad ning kor-

jandused, kui ta nende siju ju oli tarwitanud, enam alal ei hoidnud. Käsikirjade lugupidamist (pääle tema siju) wõib ehk wist armastusega wõrrelda. Tuleb armastus osketohe, priitahtlikult wastu, siis ei peeta tema wäärtusest mitte lugu, kipub ta aga armastaja eest kaduma kui wari, siis tekib igatus tema järele, ja kaswab tema wäärtus. Nii ka wist käsikirjade wäärtus ning nende mälestus. On üks käsikiri kogemata kuhugi jäänud, siis ta wõib ehk küll arm-laks mälestuseks olla kirjutajast, kes ammuigi juba oma-st tööst ning oma tegewuse põllult igawesele puhkusele on läinud. Korjatakse neid aga hulga kaupa kokku, et tulewale sugule nendega meelehääd teha, siis wõib sellest just ümber-pööratud mõju olla, nii et kellelgi lusti ei ole suuri käsikirja pakki-sid läbi waadata ning lugeba, ehk wähest mõnigi saaks üttelema: „Ma ei soowi mitte sinu lulefriipusid näha, waid sinu mõtte kujutusi tunda, ning on üks puhas kas see käsikirjade ehk trükitähtede läbi sünnib.“

Sga aeg ning tema lapsed peaksiwad ju üksnes seda tulewa aja päranduseks püüdma jätta, mis selle wääriline, mis häa ning kasulik on, ja luule põllul üksnes seda, mis inimese paremaid tundmusei kosutab ning pühamaid püüdmisei elustab.

Kreuzwaldiga oli wist see ainulikum wanawara töö tehtud, nii et noored teaduse jügrid ju selle päale wõitfi-wad mõtelda, mis meie oma aeg waimu töö põllul teha wõib ning jõuab. Wiidame aga oma aega minewikus enam kui tarwis ja kui tulewik ehk sedajama teeks ja meie jälgi taga ajaks, kus siis inimeste tundmusei edendus, üleseil-dje luule põllul peaks jääma, mis ju ometi aja jookshul, kus ini-mestele enam õpetust ofaks on saanud, peaks kaswama?

Waataame oma olewiku luule põllu päale, kas sääl ehk mõned ilu diad ei närtfi, enne kui meie neid õieti tähele oleme pannud.

Smestelemise wäärt, et meie ajal just õrnem sugu, neiud, on, kes luule põllul esimeses reas seisawad, ning selle eestujulitud, paremad südame tundmused meile luule-tujutustes ofaks on saanud. Kas nende tööd on ka tarwi-

litul mõõdul tähelepanemist ning osavõtmist leidnud? Kas on nende tegewust edendatud ning toetatud? Kas ehk ei ole ka kuidagi sündjal kombel võimalik nende eluteed ta-
 fandada, nii et kaasinimeste armastus nende südametund-
 musi kosutaks, mis ehk luulepõllul ilusaid uusi õisi võiks
 äratada?

Ka luule edendamisele ning harjutamisele inimesi mee-
 litada arwan ma niisama asjata ning kahjuliku olevat, kui
 muu kunsti töö juures, aga kus siiski üks iseäralik võim
 ning eeskujulik ilu tundmus nähtavale tuleb, siis olgu ta
 rõõmuga tervitatud ning teoga toetatud, muidu need wal-
 guise jädemed kustuvad ning meie ei ole nende väärtigi.

Kreuzwaldi Kalewipoja üle räägitakse ning kirjutatakse
 mitmesuguseid arvamisi (wist enam kui tarwis). Mõned
 tõstavad teda kuni taewani, teised peawad teda hoopis ühe-
 külseliseks, mis paremini tuleks teha, sest ta ei olewat mitte
 rahwa loomus n. n. e. Aga kõik need arvamised ei näita
 mitte asjakohased olevat. — Kui mõned noored teaduse
 uurijad jälgt kõrgemaid ning õrnamaid waimuandeid taha-
 wad jälja lugeda (ehk sisse luuletada), kui sääl olemas on,
 püüawad teda wõõraste rahwaste lugu lauludest kõrgemale
 tõsta ja oma sugurahwale teda eeskujulikeks ning õpetlikuks
 raamatuks soovitada, keda igakõik tingimata peats lugema
 n. n. e., — siis ei ole sarnased arvamised mitte õiged,
 ning sarnased suurstelemissed mitte sugugi ilusad. — Otsigu
 iga üks omale ajakohaseid raamatuid lugeda, mis tema tea-
 dust ning ilu tundmist kaswatawawad ning kosutawad. Sääl
 juures leitagu aega ka Kalewipoega lugeda, sest ka tema
 laiendab silmaringi ning näitab, kuidas nende juures luule
 võim oli, kellele õpetust ning teadust palju wähemal mõõdul
 osaks oli saanud, kui meie aeg meie pakub. On meie aeg
 teaduse ning õrnama tundmuste pääle põhjendatud, siis ku-
 jutab meie muistse aja luuletus enam ihu võimu ning suu-
 rust, kus wägimehed üle mägede ning orgude ja läbi järwe-
 sammusiwad ning üle mere ujusid. — Seda wõrrelda ning
 sellest kiidelda ei ole mitte tarwis, sest iga liht inimene näeb
 ise, mis tema omale waimu toiduks jälgt leiab, ehk mis

mitte. — Ka ei pruugi seda mitte paremini soovida, kui
 Dr. Kreuzwald seda on teinud, sest ta on muinasjuttude
 järele aja ning asja kohase pildi kujutanud, milles ka tule-
 wikus oma väärtus saab olema ning millega meie muinas-
 aja tarwilikunna töö luule- põllul küll ehk juba oma koha-
 selt ning auusasti on ära toimetatud ning tehtud.

Iga tööpõld leidku tegijaid, ja woiwad siiski igal ajal
 ka wana aja asjade uurijad oma tegewust waitfelt edasi
 toimetada, kus nad sääl weel midagi leiawad, mis meie esi-
 wanemate auu ülendab ja meile ning meie järel tulewale
 sugule armast mälestust ehk kasulikku õpetust järele jätab.

Kui aga kõik loba selles ülestkirjutamise wääriliseks
 peetakse, nii kui seda ju on ilmsiks tulnud, ning mis inime-
 sed ise häbenewad weel omast endistest mälestustest teistele
 ette pajatada, siis ei wõi sellel, ei olewikus ei ka tulewikus,
 ühtgi väärtust olla, ning ei üienda sellega meie mitte oma
 esivanemate auu, waid meie kanname nende nõrgad ning
 häbistawad külsed ilma ette, mis küll unustusesse peakswad
 langema. On ju igal ajal omad nõrgad ning warju külsed
 ja mullast ei wõi ialgi kulda teha. —

Üks iseäraline nähtus, kuidas inimese püüdmised ning
 tema maitse aja woolul muutuwad ja nii moodu asjaks saawad.

Astafadafid tulustawad ära pagana usku ning ebaar-
 wamisi inimestest ära wõõrutada, nii et nad unustuse ui-
 nukswad, nüüd aga püüatke neid seda hoolsamini üleskor-
 jata, ja luuletatakse sinna weel sarnaseid omadusi juurde,
 millel ühtegi tõe põhjust ei wõi olla. —

Ka oli aegafid, kus inimesi manitseti mitte neid wamu
 patuseid laulusid laulda, — nüüd aga kiidatakse neid samu
 luulepärliteks. Kus pool on nüüd siin juurem ülesialbus?
 Ju nimeel: „wana wara ning wana kuld“ näitab ülesialbuse
 magu juures olevat. Ettewaatomist on siin juures küll wist tar-
 wis, et meie mulla ning kulla wahel saafime wahel teha.

Mis leiame alkoholi pruukimise ning tema wastu wõit-
 lemisses, kui ka sinna pilku lubatakse heita. Alkoholi on kah-
 julik ja tema liig pruukimine toob inimestele kõige suuremat
 õnnetust, sest tema mõjul kaswawad kõik pahad tagajärjed

ning ta on parema elu kombete hävitaja. See on tõsi ja sellest ei taha ma siin ka pikemalt rääkida, sest see paistab ju igale mõistlikule ring mõtlejale inimesele isegi silma, ja on sellest ka ju küllalt räägitud ning kirjutatud. Aga kus iga hää nõu kallis on, see on tema vastu võitlemine ja kuidas see sünnib. Sünnib see mõistlikul kombel ja ühenduse püüdmisel, siis ta saab jäädavat wilja kandma, sest kus inimesed ise hakkawad oma wigadest aru saama, jääb nad wõiwad ka ennemini nende vastu parandust leida.

Sünnib see aga fanatismuse tuhinaga, siis ta saab ka eht aitamist, aga tema edendusel ei ole jäädavat mõju, sest fanatikklane ei otsi mitte ühendust, waid ta tunneb ainult oma arwamist, mille järele ta käib kas wõi pääga seinast läbi.

Alkoholi hävitawa mõju vastu abiotsemiseks näitab kaks teed olewat, esiteks tema liiga pruukimist hävitada ning häbistada, teiseks aga tema tarvitamist hoopis ära kaotada, eht teise sõnaga, kasinus ehk karstus. — Üks kui teine nendest püüdmistest wõib ühekülgeline olla, kui ta oma ilmeksimata tahtmist awaldab, ja ühenduse püüdmist jalgade alla tallab, aga ülendus wõib neile mõlematele püüdmistele mõju anda, ning neid paremale sihile aidata sest üksnes siis wõib wälimiste waenlaste vastu mõju olla, kui kodus ühendus walitseb. — Kerge see küll ei ole mitmesuguseid arwamisi ühendada, aga siiski, kus ühendust püüakse, jääb teda ka leitatse. Kui nüüd siin ehk jääb hoopis karstust asjakohaseks ning paremaks arwatakse, siis wõib see küll omakohane ning hää olla, aga mitte fanatismuse tujul, waid ühenduse mõjul. Kui kusgil maal wõi linnas, karstust edendatakse, ja inimesed alkoholi pruukimist maha jätawad ja temast hoopis eemale hoiawad, siis on see väga eeskujulik ning kiiduwäärne, kui see aga loomulikult püüdmistel sünnib, kui igaüks seda, kõige päält ise oma eest ning ise oma kasuks teeb ning vähem sellepääle mõtleb, et ta omad himud ilma paranduseks ohwerdab; kui karstlased ka parajuse ning kasinuse püüdmisest, kus seda asjakohaseks arwatakse olewat, lugu peawad, nendega ühendust püüawad ning nendelt siis abi ning tuge leiawad. —

Sarnased karstlased on parema ning kindlama põhja pääl, ning nende loomulikkudel püüdmistel wõib parem tagajärg ning tulewik olla, kui neil, kes karstuse püüdmist fanatismuse tujul tahawad edendada, et siis sihile ning ühtlasi wõidule jõuda; näit.: kes joomise maha jätab ja arwab sellega suurt ohwrit tuua ja joomib, et kõik peawad seda kõhe järele tegema, aga kes seda ei tee ning temaga kõigiti ühes nõuus ei ole, see olewat inimeste waenlane, ja joomise edendaja, (kui ta ka muudu eeskujulikkult ning parajuses elab). Hoopis ära peab see põrgu lae ning tema pruuk hävitatama, ning see sünnib ennegi siis, kui meie teda jugugi ei pruugi, mis ju väga kerge asi on. Kui kõik inimesed nendest meie püüdmistest aru hakkawad saama, siis meie saame oma wõidu sihile, kus ilm sellest õnne waitseb ju.

Sarnased arwamised wõiwad ühest küljest waadates küll õige ilusad olla, kuid nad on ühekülgelised fanatismuse wõimu lapsed ning see ütlemine näitab jääb asjakohane olewat, kus sarnaseid püüdmisi kartude pääl käimisega wõrreloakse.

Õnnelikum ehk wõiks inimese sugu küll olla, kui alkoholi jugugi olemas ei oleks, aga kui ta kord olemas on, siis on küsimus: kuidas ehk kas temast üleüldse lahti wõiks saada? Ja see küsimus pole mitte nii kerge, kui ehk mõnigi seda arwab olewat. Ka siin wõib loomulik järele mõtlemine ning ühenduse püüdmine paremale sihile wiia, kui fanatismuse tujud seda jaksawad teha.

Selfeismad mõtted awaldati umbes jellel kuul ju aastal 1892 Postimehes. Nüüd ehk ei ole nad enam kõigiti asjakohased, sest „aeg kõik asjad edendab.“ — Ja on nüüd wist parem ühendus karstuse püüdmistes, kui see too kord näitas olewat. Ka ei taha minu mõtted ilmeksimatad olla, ning kõige vähem karstuse asjus, kus iga hää nõu kallis peaks olema ning kus sarnastel abinõudel, mis minule nii väga ei meeldi, ka ehk oma hää mõju wõib olla. Näit., kui joomlased õlle-kodade vastu sellega tõrguwad, et nad õlut ei joo, siis on ka see üks abinõu; jääb juures ei näe nad mitte üksnes oma kasu, waid ka ühtlasi teise kahju, sest siis teewad nad selle äri edendamise wõimatuks, mis nendele kahjulikkult mõjub.

Ei ole meie aja inimestel seda kombelikkju jõudu oma himude üle walitseb. kahjulikkudest ollustest eemale hoida ning parajuses ning kasinuses elada, siis on sääl hää nõuu kallis ning raskem leida, kui meie seda ehk mõelda ning arvata võime ja võib olla, et siis karstuse edendamises mõnitord ehk ka fanatismuse abinõuud omakohajed võivad olla.

Inimene on waba, ja ta peaks wabatahtlikult ka oma paremaid elu tingimisi edendama; kus siisgi waba inimene oma himude orjaks on langenud, nii et ta oma kaasinimestest sunduse läbi parematele kombetele peab juhutama, siis ehk võib see ka küll aidata, aga waba tahtlik abinõu on enam kui sundus; ja see ehk võib ka karstlaste ülem siht olla oma kaasinimeste wabatahtmist äratada, iseennast pahade kombete vastu kaitseda. Selles püüdmises näitab Wene karstuse furatorium mitmes tükis loomulik ning eeskujulik olewat. Nad ei näita mitte püüdmist asjakohajeks pidawat alkoholi inimeste eest hoopis ära peita nii kui laste eest tuletikkuksid, kui nad neile hädaohu ähwardawad. Ka ei arwa nad wist alkoholi tegemist ning müümist ilmwõimataks teha võiwat, sest see pole mitte riigi walitshuselgi võimalik, kui teised riigid mitte sellega otsekohes ühes nõuus ei ole (mis ju ka ilmwõimata näitab olewat.) Nad ei aja mitte liialduse tujusid taga, waid nad näitawad seda inimeste õnnestust loomulikkust küljest waatlenrat. Esiteks, mis läbi on waba inimene oma waba tahtmise hädajele kaotanud ja nii himude orjaks saanud? ja teiseks: mis pärast langeb alamjugu inimesi enam alkoholi orjaks, kui rikkamaid, et nendel ju küll selleks vähem raha on? Neid põhjuseid pole mitte rasked üles otsida. Inimene ihtab üksteisega läbi käia ning oma priitundidel ka lõbu leida. Rikkal en lõbu enam kui tarwis ja tal ei tule meelbegi ennast sääl juures purju jua. Waesema rahwa koku käimine oli kõrts, kus tema oma tööraskuste järel lõbu otsis, (kuite ma perekondlik elu temale seda ei pakkunud) ja kõrtis on muudugi wiin ning õlu esimesed lõbu pakkujad. — Kui nüüd alamate, waesemate inimeste eest hoolt hakataks kandma, et nad lõbu leiaks sääl, kus alkoholi saadawal ei ole, nii kui karstuse kura-

toriumide siht näitab olewat, siis on see kaunis püüdmine. Ka muretseb ta rahwale kõige päält söögi ning theemajasi odawa hinna eest, ja siis näitemängu, muusikat ja muud ilmsüüta lõbu, aga ilma alkoholita.

Sarnased püüdmised on loomulikkud, ning kui nad ka joodikuid enam wiina tõbest ei jassa päästa (ka nendele püütakse abi pakkuda, kui ka teisel teel) siis ometi teistel on ennemini võimalik ennast alkoholist eemale hoida ning ennast temast ära wõõrutada. Üleüldse meie järeltulew sugu võib siis paremini ning hõlpsamini oma inimlikkusi kohuseid täita ning oma himude üle walitseb.

Nii on mõnede püüdmised ning nii ka minu arwamine. Sga edasi püüdjaj selles tegewuses on tänuwääriline ja ta on küll ka wõitleja, aga wõitlemisest ning wõidust liiga rääkimine ei ole asja edendamiseks mitte kasulik.

Haiguid võiwad arstid palju aidata, ning nende häda kergitada aga haigust ise ilmast ära häwitada ei arwa ma mitte võimalikkust.

Ka wiina haigust võiwad inimesed oma mõistliku nõuu ning abi waral aja woolul küll ehk parandada ja seda loodame; peaks neil aga siisgi korda minema ka alkoholi ning tema pruuki ilmast hoopis ära häwitada, siis on see seda rõõmustawam. Mitte alkoholi eest wõitlemisest ei taha ma kiwa tõsta nende vastu, kes sääl juures ehk eksiwad, sest sääl on hää nõuu kallis ning võiwad ehk ka töit abinõuud tarwitatud saada.

Ka ei taha mina oma arwamistes, wanawara kohta jugugi ilmeksimataust tõendada ja soovits, et nendel õigus oleks, kes tõendawad et eesti wanawara torjandusel hoopis juurem tagajärg peaks olema kui mina sellest oskan aru saada, aga siisgi palun ma neid minu alandlikka arwamisi vastu wõtta, ning palun mitte pahaks panna, kui ma ehk peaks eksima.

On ju meie auustatud herra õpetaja Dr. Hurt omast torjandusest ilusa eesti astronomia koku seadnud, mis wististi tänu wäärt töö on, niisama võib ehk tema rikkalikust torjandusest, mis juure töö ning waewaga rahwa seast on

otsitud, wälja meelitatud ning üleskirjutatud, ka veel mõndagi muud ilusad ning hääd tehtud saada, aga üksnes olewik peaks seda tegema, kui ühest suurest materjali korjandusest midagi kosutawat ülesse ehitatud peaks saama, sest tulewikul saawad wististi teised kohuse täitmised olema. Siimene kohus peaks ju ikka igal ajal olema olewikus oma täit waimu jõudu tarwitada, selleks, mis ta wõib, ja sellega omale tulewiku aegades auu teenida ning siis ka minewikusse pilku heita, kas sääl ehk wähest midagi kallist ning kosutawat mälestust kaduma ei lähe. Ka ei räägi mina mitte üksnes eestlastest, waid, nõnda kui ju ülewal tähendatud, tuleb meie päewil terwes Europas wana asjade uurimine, minu arwamise järele, wäga ülesliialduse kombel nähtawale, ning sellest siis wist tuleb, et meie aegne waimlik jõud mõnest küljest tagurpidi kipub minema.

Ülesliialduse tujudel, üleseüldiselt waadeldes, omad haledamad tagajärjed, kui meie seda ehk märkame.

Enimised püüawad oma wendafid kuni taewani ülendada ehk jälle kuni põrmuni alandada, ja siis kuna nad neid on surema sundinud, algab uuesti nende jumaldamine.

On ju sarnaseid inimesi palju, kes oma wendade ohwriks on langenud ja siis, kui nende filmadelt ülesliialduse ning fanatismuse kalle langeb, on ju hilja, ja üksnes kahjatsemine jääb nendele järele, et nad ilmsüüta elu on ohwerdanud.

Nii hästi waimlikkudes kui ilmsikkudes püüdmistes, on ülesliialdus kahjulik. Oleks paawst mitte ilmsiku kuninga walitsuse kepi järele oma kätt wälja sirutanud, siis ta oleks ehk üleseüldise waimuliku wüürsti auusse jäänud.

Oleks Napoleon I mitte nii ägedasti oma wõidu tujus edasi tormanud, siis ta oleks wististi oma walitsuse wõimused omad päewad lõpetanud.

Suurtel ning mõjuwatel wägedel, kui ka wäiksetel tegudel on omad parajad piirid, mis peab tähele pandama, kui mitte kahjatsemise wõim inimesi ei peaks kurwastama.

Kadugu walearwamised ning fanatismuse tujud, millede mõjul meie kaasinimesi, kas elus ehk surmas püütakse jumaldada ehk jälle põrmuni alandada, ja kosugu ning kas-

wagu jelle asemele üks inimlik, weennalik lugupidamine ning armastus, kus meile siis ehk kõigile taewa wärawad awatud wõitfiwad saada elus ning surmas.

6. Mõttes karstuse edenemisest.

St. P. E. R. S. „Ustawes“ peetud kõne 30 aug. 1893 a.

Karstuse seltsil on wist teada, et minu arwamisi karstuse asjade kohta, kui ma neid waremalt „Postimehes“ awaldasin, mitte hääks ei arwatud, waid põlgusega tagasi lüüti. Kui aga Peterburi karstuse seltsi eestseisjus siisgi minule seda auu pakub ja minu arwamisi karstuse asjus pärib, siis tahan heameelega seda soowi täita ja loodan, et mu arwamised selles asjas mitte kahjulikud ei saa olema, sest minu põhjused, mida ma sugugi muutnud ei ole, on Teil ju tuttawad.

Kõige päält tahaks ma meelde tuletada: 1) Mispärast on karstuse edendamist tarwis, 2) mis wõime teha, et joomise wõimu vähendada, ning 3) mis tulu ehk kasu sellest tuleb. Wist iga inimene meie ajal on alkoholi wiletsat tagajärge oma filmaga näha wõinud, nii maal kui linnas, kus tema üleseüldne pruukimine maad wõtab. Sageasti kaotab inimene hoopis oma inimliku wäärtuse, tapleb, kistleb, tüübib teise waranduse ning ka tema elugi kallale. Waeusus, perekondlik riid, halb eestuju lastele ja mitmesugused wiletsused ning õnnetused saawad joowastawate jookide mõjul imewäl suureks kaswatatud. Seda waadates paistab küll wist igaühele filma, et siin abi ainult tarwis on.

Ehk kes ei peaks haledust tundma üht alkoholi orja nähes, kes muda ja pori sees lamab ja oma riidehilbud ihu päält osalt ära on häwitunud. Kes ei arwaks sääl abi tarwis olevat, aga kudas? Inimene on ju prii ning igaüks määrab oma priiuse piirid oma tahtmise järele. Kudas wõib siin aidata, kus inimene oma priiuse piirid ometi ei jätka pidada? Abi on siin tarwis, aga kudas siin awitada

see ei näita minule sugugi nii kerge ja hõlpus olemat, kui mõned ehk seda arvavad.

Kui sellest teistele abi võiks tulla, et mina ei joo, noh siis võiks küll hõlpsasti abi saada, aga kõik pääd ei sünni mitte ühe müti alla, vaid igalühel on oma pää ning igal pääs jälle omad mõtted ja need mõtted on väga mitmesugused.

Mitmesugused mõtted võivad aga üksnes siis hääd wilja kanda ja kasvatada, kui ühjus neid meelitab ja nende paremad püüdmised ühele sihile ühendab. Ja üksnes selles lootuses jaksan ka mina siin oma mõtteid avaldada.

Abinõuud karstuse ning kasinuse edendamiseks ei sünni mitte igas kohas ühtemoodi, vaid seda tuleb selle järele toimetada, kudas inimese elukombed seda nõuavad, kas maal ehk linnas. Maal ei ole inimesed veel mitte nii väga ära harjunud oma elu ülespidamise juures klaas õlut, weini ehk wiina pruukima ning nad ei ole üleüldse alkohooliga veel nii väga ärarikutud, et neil võimalik ei oleks teda hoopis mahajätta. Nad võivad sääl hoopis hõlpsamalt karstust edendada, kui linnas, ning õnnelik on see küla ehk wald, mille ligidal kõrtsi olemasgi ei ole. Linnas aga on asi teine, ja pole sääl ka kõrtside kaotamist veel sugugi loota ning sääl on enam tarwis karstuse edendamiseks parajuse mõõdu pruutida (mitte joomise, vaid tegude mõõdu).

Ka meie karstuse seltsil siin Peterburis on waja ette waadata, kui ta selles tüüis midagi tahab korda saata. — Peaks meil korda minema selles asjas midagi toimetada ning edendada, nii et meie seltsis juba hääd eeskju wõime näidata, siis ei tohi meie ialgi põlastamisega nende pääle waadata, kes meiega mitte ühel nõul ei ole, arwates ehk üteldes: „Kes meiega ei käi, need magavad kõik veel alkoholi und.“ — Veel vähem tohime sääraseid mõtteid avaldada, kus meie karstuse püüdmised alles algamas on. Aga siisgi olemat farnaseid mõtteid avaldatud. Meie ei võida mitte sunduse, vaid üksnes hää eeskju ning ühijuse püüdmise mõjul.

Ei oska meie mitte teistest lugu pidada, kudas wõime siis loota, et teised meist lugu peawad pidama? „Nõnda kui

mina mülle, nii mina sulle!“ ütleb wanafõna. Oleme ju kõik ekslikud inimesed, sellepärast on parem ettewaatlik olla, kui teise üle hakkame kohut mõistma. — Kõik üleliialdused jäägu kõrwale, sest fanatismuse tujud ei kanna mitte ialgi meid paremate püüdmiste jäädawale sihile.

Karskus, kasinus ning parajus teenivad kõik enam ehk vähem eeskujuliku lugupidamist. On meil ju muidugi wähe wõimu nendele wiletsatele abi leida ning pakkuda, kes oma elutarwitustes mitte parajust ei jõua pidada, aga siisgi wõime ka meie abi mõjuwamalt poolt loota, soowida ning paluda. Kõige päält peaks iga kõrtsi ning trahteripidaja trahwi alla langema, kus inimene purju on joodetud. Ja seda polegi raske ülesotsida ning tõendada, kus see on süündinud. Riikana kui inimestel luba ja woli on, ei hooli nad mitte palju teise õnnetusest, vaid annawad ühe joodikule siis veel kangeid jookisid, kui temal enam mõistust ei ole iseenele üle walitseda, ja siis wõib tema kas wõi wiimast und puhkama minna, kui ta wiimane kopik on alkoholi eest ärawõetud.

On keegi meie seltsis, kellel võimalik on mõjuwal kohal sääraste seaduste ning eluparandamiste toimetamises midagi ära teha ning awitada, näituseks: kõrtside wähenemiseks, jookide müümise kitsendamiseks jne., siis teenib ta suurt tänu nende wiletsate awitamiseks, kes end mitte ise ei jaks awitada ning oma elukorda pidada.

Meie sisetamine püüdmine peaks aga olema karstus ning kasinus, kõige elukombete ja tarwituste poolest.

Kõik hää nõun ning parem püüdmine leidu meie seltsis jüdamilikku wastuwõtmist sellepääle waatamata, kas ta karstlase ehk kasinlase poolt tuleb, wõi ka selle poolt, kes parajuses elab. Üksnes joodik, ehk see, kelle elukombed muidu eeskujulikud ei ole, ei wõi meie seltsi edenemisest mitte osa wõtta, ehk olgu siis, kui tema oma elukombed parandab.

On meie selts ühe kindla põhja pääle hääde abinõudega rajatud, need abinõud on: kindel ja tõsine meel, prii iga fanatismuse ning üleliialduse tujudest, hää tahtmine ja püüdmine, wastastikku arusaamine ning ühendus; siis ei saa

tema kasu kaotati jääma, waid saab wilja kandma. Rõdige päält kaswab tema oma kasu ja siis wõib ta ka teistele hääks eeskujuks olla ning kasu saada.

Nii kui põllumehe põldu siis ikka taewas enam õnnistab, kui ta kangel kõrtsidest ning alkoholidest oma põldu harib ning oma töösid toimetab, niisama kosub ka linnaelaniku elu terwise, waimu ning waranduse poolest paremini, kui ta kottuhoidlik on ja fasinust ning karstust püüab pidada, kõige oma elu tarwitustes, nii kodus kui seltsis. Säärane seltslik elu kosutab ja tal on järeldus, sest tema äratav annutundmist ning hää eeskjuu järeldamist.

Ulekialdamine ega fanatism ei kanna aga mitte häd wilja, kui ta ka wahest ehk näitab edenema ehk aitama. Kes oma kaasinimesi püüab aidata sellega, et ta omad himud nende elu paranduseks ohwerdab, ilmast ning inimeste seniaegsest kombetest ning pruugist hoopis püüab lahutada ja eemale hoida, siis on see küll kiiduväärne, aga kui ta jäl juures teiste inimeste päale põlastawalt waatab, kes mitte kõigis asjus temaga ühes nõuus ei ole, see on kahetsemise väärt ilmaparandaja, selle tegewusest mitte temale endale ega tema kaasinimestele kasu ei kaswa ning neid soowitud sihile ei kanna.

Meie karstuse seltsi püüdmine olgu priitahtlik ühise püüdmine, ilma ühegi sunduse ja kus sundust tarwis on, jäl jaagu igaüks ise oma himude tagajärjeks ning sunnib — ilma et seega end eitada laheks, kuidas teine elab. „Terwetele ei ole arsti tarwis, waid tõbistele.“ Kes parajuses elab, ei tarwita abi, waid ta wõib teistele abiks olla, kes parajust ei oska pruukida, ning nad wõiwad ka meie ettewõtmist toetada, kui nad ka meie seltsi liikmed ei wõiks, ehk ei tahaks olla.

Ka mina olen kui wõõras kutsutud, aga palun andeks, et ma sellel toonil armastan rääkida, nii kui ma just selle seltsi liige oleks.

Rõõmuga tahan ma oma mõtteid awaldada ning neid paremasti püüda selgeks teha, kui minu arwamised karstuse edenemiseks asjakohased arwatakse olewat.

Nüüd aga lõpetan lühedalt selle arwamisega, et mitte üksnes karstlane, waid ka teised ning joodikudgi peaksiwad meie seltsile auustamisega liginema ja tema tegewusest lugu pidama ning osawõtma.

Läheb karstuse seltsil korda seda ära teenida, siis saab tal oma tulewik olema, kus temal võimalik on oma kohuseid täita, ning seda ma soowiks karstuse seltsile kõigest südamest.

7. Armastusest.

St. B. C. „U.“ R. S. peetud kõne järele.

Tõsine armastus ei kujuta ennaft mitte sõnadega, waid ta awaldab end üksnes tegudes: häätegudes, luule ning muusika-töös. Päale selle wõib palees kui ka hurtsikus armastuse ingel igas tegewuses ning igas seisuses aset wõtta aga üksnes nende juures, kes temale oma südant awawad, ning kes armastuse väärtusest aru saawad.

Et nüüd minu wõimuses mitte ei seisa teile armastust kujutada, ei tegudes, ei ka mitte sõna des, siis waatame üksnes armastuse väärtust minevikus ning olevikus — kas ta on meie päwil kasvamas, wõi kahanemas, mis armastus teeb ja kuhu ta meid wiib, mis mõju on armastusel karstuse seltside kohta, kodumaa ja isamaa armastus.

Teaduses on ilm väga palju edasi jõudnud. Kas aga headus teadusega ühtewiisi on edenend, see on jälle teine küsimus. — Nii kui soojus maailma elus hoiab, niisama hoiab armastus inimese südame soojust ja inimese sugu häädust ning ühisust alal. Teawad meile ju teaduse jüngrid tõendada, et kõik need ütle mata ilmatehad soojuses ehk tule sädemetes oma käiki siin määratus ilmaruumis on alganud. On nüüd see nõnda, mitu tuhat ehk sadatuhat aastat ei ole tarwis olnud, enne kui meie maakera selle tuleleegi ümber ümbruse ehitas. Kui palju tuhandeid korda ei rännanud meie maailm jälle päikese ümber, enne kui see ümbrus ära jahtus, ning siis tema pääl elu alata wõis. Ja siis elustas Jumala waim maailma, ning ehitas tema päale para-

diisi-aia. Selle järele on siis ka neil määratumatel ilma-kehadel üks iga. Kustub tuluke meie maailma keskest, siis kustub tema ümbert ka elu. Kustub inimese südamest armastus, kustub ka ühikus, õnn ja elu.

Sarnased rehkeudused lähevad aga armastuse piirist välja. Armastus ei waata inimese ning tema sugu wandaust, weel vähem on tal miljonite aastate arwusid ilma kehade ümber waja uurida. Armastusel ei ole mitte aega, waid ta on igawene.

Armastuse wõim inimeste juures ei ole küll mitte ifka ühesugune, waid ta võib kasvada ning kahaneda, ning kui ta uuesti meie ajal ei edene ning meie ühikust ei kofuta, siis võib küll arwata, et tema õilmeaeg weel laugelt minevikust meile hiilgab. Wanadel aegadel oliwad inimesed teaduses küll kehwenud ja oma tegudes tooremad, aga siisgi nende südamel soojus oli suurem. Nad hoidsiwad wennalikust armastuses kofku, et nõuda tugewamalt wälise waenlase wastu wõidelda. Ilma suurus ning taewa laotus oli neile mõõtmata ning arusaamata, seda pühalikum oli neile aga igawene Jumala looduse wägi, kes kõik laser figineda ning edeneda. Armastus ning pühalik tundmus sundis neid templisid ehitama, kus kõigewägewama taewa ning maa loojat kiita, paluda ning tänada. Greeklastel oli küll mitu jumalat, aga üle nende kõikide oli siisgi üks Jumal. Nad tundsiwad Jumala waimu weewoogudes, taimedes, tuules ning kõiges looduses walitsawat ning sellest siis ka tuli nende jumalate kujutamise. — Kus waimurikas mees nähtawale tuli, selle ümber kogusid õplased ehk jüngrid, kes temale truult jäiwad kuni surmani. Nende hääd elukombed õitfesiwad kuu, kuni nende paremate püüdmiste ning tõlise armastuse asemel lihahimu ärkas, ning siis neid langesemisele sundis.

Israeli lapsed armastasiwad oma suguharu ning kartsiwad Jumalat. Nende armastus wist ei olnud wäga kõrgel järjel, aga nende keskel ärkasiwad Jumala waimust täidetud mehed, kes oma suguwendi äratasiwad ning walgustasiwad ja neid seadusetaimisele ning Jumala kartusele jundi-

siwad. Kõmbelik elu ning ühikuse püüdmine tegi neid kindlaks kõik elurastusi kandma ning kannatama, kuni nad kindlamale ning tugewamale elujärjele jõudsiwad.

Teaduse ning seaduse täitmine on inimestele ning nende kombelikule elule suureks abiks ning toeks, aga kus armastus puudub, sääl on seaduse täitmine raske ning inimesed langewad seaduse orjaks. Kõik orjus, Jumala kui ka inimeste orjus, on raske ning rufuw, ja ei tee inimest mitte õnnelikuks ega õndsaks. Sääl tuli mees täis armastust ning Jumala waimu, armastuse Jumal ise, maailma. Ta tahtis oma wendi rõhuwa seaduse alt päästa. Armastus pidi neid ühendama ning neile taewa wärawad uuesti lahti tegema. „Endsad, õndsad, õndsad, on kõik, kes armastawad!“ oli tema hüüd kõik tema eluaeg. Aga nad ei kuulnud tema hüüdmist ning ei tundnud armastuse waimu ning üksnes külmad seadused ei jaksanud neid langemise eest hoida, kuna aga armastus seeford siisgi inimesi elustas, kui ka teiste rahwaste keskel. Siin näeme, et armastusel wanal ajal suurem wõim ning mõju oli kui seaduse täitjatel.

Kuidas on aga meie ajal armastusega lugu, kas kasvamas või kahanemas? Kas armastus meid häädusele ühendab, või meie oleme seaduse orjad? Teadus ning haridus on palju edenenu ja meie päiwil kõrgese järjele jõudnud, aga kahetsemise wäärikusest tunnistawad kõik nähtused, et inimese südamel soojus ehk armastus külmumaks on jäänud. Ei oleks see mitte nii, siis ei oleks ühikuse asemel mitte nii palju lõhet ning lõhtmist, armastuse asemel paha tahtmist üksteisele kahju jümitada. Ka säälgi, kus iseendale ühtegi kasu ei saa, püüab inimene teise head ning warandust häwitada. Sarnased nähtused meie ajast õpetawad, et häädus teadusega mitte ühes ei ole sammunud. Üksnes peiu ning neiu ning abielu armastust arwatakse arusaadawaks (nii amfasti kui ta ka säälgi nähtawale tuleb). Meie oleme uuesti seaduse ning sunduse orjaks saanud. Kõige kahetsemise wäärikusem on aga see nähtus, et ka palju nendest, kes teistele taewa teed peawad näitama ning walgustama, ise

seaduse orjaks on langenud, sest armastuse tululest võib üksnes see oma kaasinimele südamis sütitada, kelle süda ise armastusest tuldub.

Kas peame sellepärast lootuse ära heitma? Ei mitte. Oleme ju ise süüdi, kui armastuse tulule meie südamis ei walgusta ning soojenda. Ekslikud inimesed oleme küll kõik, (enam ehk vähem) aga meie antakse meie patud andeks, kui meie kahjatsime, paha wihtame ning hääd ihtame. Kõik on heljuw, ning muutlik siin ilmas, ka armastus kaswab ning kahaneb. Kaswagu ta siis ka meie ajal ning soendagu uuesti meie südamis! Keegi ei peaks arvama, et ta oma usu ning tegude läbi parem on kui tema kaasinimene, kelle mõtted ning usk, ehk teistiti on, kui tema omad. Iga inimene saab oma usu läbi õndsaks, kui ta aga armastab, hääd ihtab ning paha wihtab. „Usk, lootus ning armastus, aga kõige suurem on armastus. Kui ma ka räägiks inglite ning inimeste keeltega ning minul ei oleks armastust, siis oleks see kui wust, mis tumiseb, ja telluke, mis heliseb.“ Nii rääkis Paulus, inimene täis armastust, ja tema armastuse mälestus kestab ju ligi kakstuhat aastat. Üksnes armastus võib meid siin ilmas paradiisi rõõmu maitseks lasta, ning awab meie taewa ukse. Kaswagu ja ja kosugu siis armastus.

Kas armastusel ka karstuse seltside pääle mõju peaks olema? Näitab ehk küll, et siin armastusest palju rääkida ei ole. „Rujuta oma kaasinimele selgesti ette, et wiin kõige halbtuse põhjus ja juur on, et ta inimesesoo häwitaja on, ja hoia ise ennast alkoholist eemale, siis peab ju sinu kaasinimene sellest aru saama ja sinuga ühes seda kurabi lastet wihtama.“ Aga ka sellest ei ole küll ja see asi ei ole nii lihtlabane, kui ta ehk näitab. Näeb ju mõnigi ka ise oma õnnetuse põhjust ja on ka sellest külast ju paljud raamatud kirjutatud, aga kas see ka ikka mõjuwat wiisja kannab? Oma kaasinimele tema eksitusi ette kirjutada on kerge, aga teda häädule tõsta ehk hääd tahtmist ning püüdmist tema südamis istuda on raske. Siin tuleb jälle meelde tuletada, et üksnes hää tahtmine, mis südamis tuleb, võib

ka teise südamis hääd tahtmist sünnitada ja mõjub enam kui suurustelemissid ning fanatismuse tujuk. Meie ei taha siin mitte pinda teise filmas waadata, waid otsime teda ka oma filmas. Ei peaks ühel ehk teisel seltsil mitte kõik soowi järele minema, siis peame seda osawõtlikult kahtsema, ehk kui võimalik, aitama. Kus aga teised seltsid meie eestujulit on, siis püüame ka meie nende hää eestuju järele käia. Kui armastus ning ühisus meie seltsis aset wõtab, ainult siis võib meil kindel põhi jalge all olla ja meie saame edasi, kui ka aegamööda, seda kindlamini aga, kui meie fanatismuse tujukdest eemale hoiame. Waremalt oli siin kuulda, et keegi on teist alkoholi pruukimis näinud, ja arwanud, et mis temalgi wiga juua, kui teine ka joob. Sarnane inimene petab iseennast, sest igati on ise sellest kaju, kui ta alkoholist eemale hoiab. On ju mõnikord andeksandmise wääriline, kui mõni karstusest liige alkoholist weel hoopis eemale ei wõinud hoida. Mõnel on äriasjad, nõnda et ta nendest hoopis lahti ei wõi lüüa, kes alkoholi pruukijad on. Ka ei peaks meie imestama, kui mõni, ning üleilmses wanematest inimestest, omast harjunud pruugist weel hoopis lahti ei ole löönud, kui neil aga hää tahtmine karstuse ehk kasinuse püüdmiss on. Andeks andma peame üksteisele eksitused ning igatiheft lugu pidama, kes hää poole püüab ning kellel võimalik on midagi meie seltsi hääks teha ning teda edendada selle sihile jõuda, et meie abiks ning toeks wõime olla nendele õnnetutele, kes ise oma himide üle ei jõua walitseda. Igahele olgu meie selts awatud, kes häädule poole püüab! Siin on igatihele tee lahti enda alkoholist eemale hoida, kui ta seda soowib ning püüab. Siin ei eksita teda keegi, ei jooditud ega alkohol, sest alkoholi siia ükski ei tohi tuua. Ka joodit võib siin wastu wõtmist leida, kui ta aga ihaldab joomist maha jätta ja oma elukombeid kasinuse ning karstuse poole pöörda. Üksnes neid ei tohi meie omas seltsis sallida, kellel hää tahtmine puudub karstuse ehk kasinuse poole püüda ning kes meie seltsile kuidagi kahjulikult mõjuwad ehk kahjulikult püüawad mõjuda. On selts kuidagi kiitust ära teeninud,

fiis on see rõõmustaw, aga ka laitust peame wagusalt wastu wõtma. Wäga sündlikult ütleb Schiller selle kohta: „Mitte üksnes sõpra, ka waenlast wõid sina kasulikult tarwitada. Ütleb sõber sinule, mis sa wõid, näitab su waenlane sinule, mis sa pead.“ Peaks meie seltsi üle keegi awalikult laimduft tõstma, nõnda kui seda ka oswat ette tulnud, siis peame selle wastu suuremeelselt olema ning endid mitte äritada lastma. Paha tahtmise pääle tuleb ainult kõige tarwilikumas kohas wastata, ja säälgigi nii, et wastast mitte ei äritada. Aga äritus sünnitab põnewust ning põnewus kaswatab wihawaenu, mille kahetsemiseväärilised tagajärjed ka meie kodumaal meid küll ehk wõiks õpetada. Ka wastase ning waenlase wastu on armastus ning suuremeelsus kõige mõjuwam sõjariist. Seda wõime wanadest aegadest, greeklaste ning esimestest kristlastest õppida, kus armastuse wõim wististi suurem ning mõjuwam oli kui meie päiwil. Ütleb ju meie suur wend ning armastuse Jumal ise: „Kui keegi sind lööb parema palge pääle, siis pööra temale ka teist!“ Need sõnad ei ole mitte asjata räägitud, kes nendest aru tahab saada, sest suuremeelsusel on suur wõim. Inimese auu ei wõi temast keegi riisuda ega rikkuda, kui ta ise seda ei riku, nii ka seltsi auu mitte. Walitsegu siis suurmeelsus, ühifus ning armastus ka meie seltsis!

Siis weel mõni sõna kodumaast niug kodumaa armastusest. Kodumaa ehk isamaa armastus on küll kallis, aga mitte kõige ülem woorus. Meie ei tohi mitte unustada, et pääle meie kodumaa weel palju kodumaasid on ning igaühel peab ju oma kodumaa kallis olema. Tahame aga oma kodumaale auu ning kasu saata, siis ei tohi meie mitte ühekihtelised kodumaa armastajad olla. Meie peame ka teiste rahwaste elukombeid tundma õppima ja neist lugupidama. Üksnes siis wõime loota, et see lugupidamine ning armastus nende poolt ka meile osaks saab. Seda peame üleüldse siin tähele panema, kus meie omast kitsast kodumaast eemal oleme ja siin meie suuvel isamaal meie Wene wendadega ühes elame.

Jäägem oma seltsi otstarbele truuts, üksnes kõlblikka elukombeid edendades! Wenelased ei ole mitte ilma lahkuseta

meie wastu, ka ei puudu neil südamel soojust, seda enam peame ka meie nende wastu lahkust ning lugupidamist awaldama, nii et meie nende lugupidamist ning armastust ära wõime teenida. Jääme selle eeskujuliku püüdnise juurde, kui ustawad ning auusad Weneriigi alamad, siis wõime julged olla, et meie ilma takistamata siin oma kessel ning oma emakeeles oma ettewõetud asja wõime edendada ning üksteist sõnade ning tegudega toetada.

8. Sõprus.

St. P. E. U. K. S. peetud kõne järele.

Armastuse armsam laps on sõprus, siis lubage nüüd siin ka sõna sõprusest ütelda.

Tahame kõige ligemast ja esimesest sõprusest kõnelda, siis waatame kaugesse minewikku tagasi, paradiisi aeda. Sääli oli aga üksnes üks inimest: mees ning naene. Nis oli paradiisi aed. Nis ning pühalik on see esimene inimese armastus, sõprus ning ühifus, meie kujutatud. Kus pühalik häämus, ühifus ning armastus walitsewad, jääb lehwib ehk hiilgab ka õndsaliit Jumala waim. Jumala waim ei uinu aga kunagi, ta lehwib ka meie üle; ta on kõiges loodusel, ta ilustab ilma ning ilendab meie waimu. Häämus ning armastus kinnitab meie sõprust ning wiib meid paremale sihile, ning kui ta meile ka ilmlisku õnne ei paku, siis on ometi õndsaliit tundmus tema tagajärjeks, mis siit ilmast igawesse elusse ulatab. Häämusel on aga wäga kange waenlane, ning see on kurjus. Ta teeb oma häwitamise tööd sõpruse, ühifuse ning armastuse kallal ja jääb kahjatsemise wäärt jagedasti oma häwitamise tööga wõiduwäljale. Ilmlisku auu ning wara wõib küll kurjus riisuda, aga häämusel on siiski mõned perlid, mida temast keegi ei jõua riisuda, ning need on tema paremad südametunnused, kellega armastus end igawesti ühendab, armastus ning truu sõprus on ilmsuremata. Kõige esimene armastuse ning sõpruse side on abielu, sest abielu sõprus jääb truuts kuni surmani, kui kurjus

mitte mahti ei saanud oma halbtuse seemet armastajate südamepõllu päale külvata. Abielu seisus on Jumalast seatud, nii kui ka kõik mis ilus, armas ning õndsalik on, Jumalast tuleb, seda ei peaks ka meie aeg mitte unustama. Muidugi peaks iga noor mees selle päale mõtlema, kas temal ka võimalik on abielu seisusele teed taseandada, ehk seda ülesüldse võimalikuks teha. Waesus ei ole mitte häduse edendaja, waid just ümberpööratud, sest kus waesus ning wiletus walitseb, jääb on lõpsakam põld tigebusele ning kurjusele.

Wilets ning õnnetu abielu on weel kahjatsemise wääriisem, kui ükssik elu. Siiski pole aga ülesliiga ettevaatamine mitte igakord kohane, ning kellel truu süda ning tugew käsi, see võib Jumala abi päale loota, ütleb ju wana sõna: „Kes ise ennast aitab, seda aitab ka Jumal.“ Ümberpööratud juhtub mõnikord jellele, kes ehk liiga kaugele waatab ehk kõrgele püüab; sest siis võib ta ehk hõlbjasti takistuste wastu pürgata, kus ta wastastel hõlpus on tema õnne häwitada. On ta siis näituselks tormides sinna ning tänna wisatud — kuni wanadus oma õigust nõuab, siis muidugi on parem, oma kurbtust ning rõõmu üksi oma kalnule kanda. Weel furd nimetan, et üksigi sõprus ülem ei ole, kui see sõprus, mis armastus jäädawalt ülendab, abielu sõprus ning seisus. Waadatu siis iga armastaja peiu ning neuu hästi ette, et kurjusel mahti ei oleks kahtluse ning halbtuse seemet nende südamete põllu päale külvada, kust ehk takistuse offad wõiksiwad kaswada, mis jäädawale sõrusele ning armastusele haawu wõiksiwad lüüa.

Üleskõlmine sõprus ning armastus ei ole mitte nii süttaw ning südamelik, kui esimene neuu, peiu ning abikaasjade sõprus ning armastus, aga siiski on ka tema wäärtus suur, kui temast aga aru tahetasse saada ning lugu pidada.

„Kuidas võib seda sõruse wäärtust siis tunda ning kuidas temast osa wõtta, ega waesel ju sõpru ei ole?“ Sellel küsimusel on oma jagu õigust, sest sõbrad kaowad häda korral kui wari. Ilmsikul warandusel on oma mõju, ning kellel teda on, sellel on ka hõlpsam häduse teed kääa, kui tal aga hädad tahtmist on ning ta mitte lihahimude or-

jaks ei lange. Ka koguwad tema ümber häämeelega sõbrad, sest — „kellel sõira, sellel sõpra.“ Sageasti ei ole sarnasel sõprusel mitte suurt wäärtust, mida wälimine juhtumine ning omakasu püüdmise sünnitab. Waesel on raske oma eluteed taseandada ning edendada, ning on tal wäsimata jõudu ning kardset tahtmist ning püüdmist tarwis, kui tema oma ettewõtmistega edasi tahab nihkuda, ning sihile jõuda. Ka on temal wäga raske omale sõpru leida, kes temal elutormides nõuu ning jõunga toeks ning abiks wõiksiwad olla. Aga siiski on ka waesel võimalik sõpru leida, kui ta aga ise selle wääriline on, ning sarnased sõbrad on siis kindlamad ja ustarwamad, kui need, kes ilma auu ning waranduse järel õngitsewad. Sellepärast olgem ustarwad igati jõudu mõõda oma kohuseid täitma, nii et meie sõruse wäärilised wõikside olla; siis leiame ka sõpru, ja tõsine sõprus on enam, kui ilmsik wara, hõbe ning kuld.

Õnn on pime, ja igati ei saa mitte õhtewiisi oma teenituse palga, ja igati ei leia mitte oma häduse järele häid sõpru, aga siiski „kes otsib, see leiab, ning kes koputab sellele tehtasse lahti.“ Siis otsime, et meie ka oma sihile wõikside jõuda. Randkem hoolt homse eest, et meie ka nendele wõikside anda, kellel mitte võimalik ei ole koguda ega forjata. Üksnes sarnasele rikkale ei awa end taewariik oma õndsalku tundmustega, ei siin ilmas ei ka tulewases ilmas, kelle süda tema rikkuse küljes on, sest ta ei tunne suuremat õnne, ning ilmsik marmoon on tema taewariik. Kõige paremaks nõuaks jääb ikka, sellega rahul olla, mis meil võimalik on auusal wiisil omale omandada. Ja see on siis ka, mis saatus meile on walmistanud. On ju laks teed, kus woorusele wõi hädusele wõime püüda ning jõuda. Ei awa ennast meile mitte üks tee täis õnne õilmeid, siis jääb meil ometi teine tee lahti, ning kui see ka ehk offaline on aga tema wiib meid wististi sihile, kui meie aga oma kohuse täitmisele ustarwaks jääme. Juhtub ju ka, et inimese paremad püüdmised jalgade alla on tallatud, et tal kaded seotud, aga tema waim maitseb siiski priiust ja tema südamel on enam rahu- ning õnne-tundmist, kui mõnel miljonil omanikul.

Siin näeme, et meil ka siis võimalik on ilmaõnnest osa võtta, kui saatus meile haljendavat eluteed ei ole valmistanud, ja et meie anusl viiſil oma viimasele elufihile võime jõuda ning armast mälestust järele jätta. Töötama ning edasi püüdma peame aga ikka, nii kaua kui meie elame. Seks aga otſigem enesele sõpru ja püüdlem ka ise sõpruse väärikilised olla. Karstufeseltſidele annan ma kõige päält nõuu sõpru otſida ning leida, kes nende väärikilised on. Mõned väikſed takistused, kus ehk üksmeel puudub, ei peaks meid mitte araks tegema, ühijuse poole püüda, aga selle päale on siiski ikka tarwis rõhtu panna, et mitte asjata põnewus meie ſeltſides aſet ei võtaks ning ei ſigneſ, mis meie rahulisele ning ühijele tegewuſele kahjulik võiks olla. Igaiſ, kes fanatismuſe tujufid taga ajab ning meie rahuliku tegewuſt eſſitab ning rikub, jäägu eemale, kas ta olgu karſtlane või mittekarſtlane. Mõndkem sõpruſt, hääduſt ning armastuſt, aga mitte ſunduſe, põnewuſe ega kätſemise läbi, waid armastuſes ja hää eeskujuga. Uueſti paneſſin ma küſimuse ette: kas on kohajem ſelts, kus eſſitub inimesed hää poole püüawad, või jälle ſelts, kus ilmefimatab liitmed peawad olema, ning kuhu üksnes neid võib wasta võtta, kes ilmefimata olekut töotawad? Minu arwates võib meie karſtufeseltſis mõlemad wastuwõtmisid leida, need, kes täiskarſtuſt töotawad, nii kui ka need, kes eſſitaks üksnes ſainuſe püüdmisid töotawad. Siis ehk on ennem võimalik, iſeäranis ſiin päälinnas, et ſelts koſuks ning tugewaks võiks ſaada ja oma kaasinimeſtele kaſu ſaata. Sõprus ning armastuſ teeb enam ſeltſlikuſt eluſ, kui ſundus ning paſſas ſeaduſe täitmine. On ju ſee üks ſamm edaſi, kui ſeltſfond hääduſe püüdmisele teed taſandab. Rõõmuſtaw on näha, et inimesed hää meelega meie ſeltſi koſuwad. Raſwagu ning koſugu ſiis meie ſelts ühijuses ning armastuſes, nii et meie tulewikuſ kõiki võikſime rõõmuga waſtu võtta, ſiin, kus igaihele tee lahti ning taſandatud on, endid alkoholiſt ning joodikuteſt eemale hoida, ning kus nad enesele meeſjahutuſt, koſutuſt ning lõbu võikſiwad leida! Need on muidugi üksnes minu arwamiſed, tehku

ſelts ſelleks, mis võimalik, ning mis põhjuſkirjad teha lubawad. Mina aga teen üksnes ſeda, mis meie karſtufeselts minult on ſoowinud — ma awalban oma ſüdame tundmuſi ſelles mõttes, kuidas meie ſelts ſiin päälinnas võiks koſuda, taſwada ning kaſu ſaata.

Ma tahan ſeda ka tulewikuſ rõõmſa meelega teha, ning oma mõtteid ſeltſis awalbada, nii kaua, kui ſelts minule oma uſalduſt kingib. Mitte üksnes, et meil päälinna Geſti karſtufeseltſis tee lahti on ennaſt alkoholiſt eemale hoida, waid meie peame ka ikka ſelle eefi hoolt kandma, et meie ſeltſis koſutawat lõbu pakutaks. Küſimised ning koſtmised, mis ka meie ſeltſis aſet on võtnud, on ſainis pruuk, aga ſiin juures peame ka ikka püüdma aſjalikud olla, et mitte aſjata põnewuſt ei ſünniks, mis ehk kaſu aſemel kahju võiks tuua, inimeſi tülitada ning neid ära tüütada. Küſimise päale, kas ehk kuidas inimeſe oma õnne ſepp võib olla, milleſt minewal korral ſiin kõnelnud, võikſin ehk ſiin kõnes wähe täiendatuſt koſta ning kõige päält ſelleſt küſleſt, mis üleüldſe õnn ning õnne tundmine on. Igaweſe ſaatuſe ning taewaliku tahtmiſe waſtu ei ole meie jõud, mõiſtus ning mõitluſ küll midagi, aga on meile ning meie püüdmisteſe ju prii tahtmine antud, hää ning kurja wahel wahet teha, ſiis võib ſee wana ſõna küll ehk maſſwaks jääda, ſeſt nii weidi kui kurjategija kurtööb oma päält ära võib käända, niſſama ei või keegi ihe häätegija tegu ſalata. Saab ſelleligile ilmlit wara ilma tema teenimata oſaks ja on tema jään juures õnnelik, ſiis ei või teda küll wiſt kohe oma õnne ſeppaks nimetada. Aga õnne tundmuſ on enam waimulik, kui ilmlit omanduſ. Puudub inimeſel terwiſ, mõiſtus ehk hää tahtmine, õnne ning õnnetundmiſe järele nõuda ning püüda, ſiis lähed ſee küſimine ſelle wanaõnna tähenduſe piirideſt wälja ning oleks niſſama aſjata, kui tahafime küſida: „Kas nõdrameeleline ka õnnest ning õnnetundmiſteſt oſa wõtab?“ Õnnetundmiſeſt võib üksnes jään juttu olla, kus mõiſtus, jõud ning igatſemine ehk hää tahtmine ſelle järele on, kõiki neid õnnetumaid aga, kes õnnetundmuſteſt, nii kui pime walguſeſt, arugi ei või ſaada,

peame ainult kahjatsena. Niisama lähed see küsimine oma piiridest välja, kui teegi siin juures, wahest ning rikkust, alama seisuse ülendamisega ning tema palga kõrgendamise päale waatab. See võiks ehk omast küljest küll ilus püüdmine olla, aga meie seltsist peavad sarnased otsekoheised küsimised ning püüdmised välja jääma, sest see on politika tegemise põld. Teeme meie seda, mis meie kohus on, küll politika mehed ning riigivalitsus teevad wististi seda, mis nende kohus on.

Müüd weel mõni sõna sõprusest, mis ju minu kõne siht pidi olema. Ka siin ehk ärkab jälle seefama küsimus elule, kas inimene võib oma õnne sepp olla, ning kust võib tema omale sõpru võtta, kui kõik temale selga pööravad, sest ega waesel sõpru ju ei ole. Aga ka siin tohin ma tõendada, et inimene oma õnne sepp on ning omale sõpru võib leida, nii kui meie warsti näha saame. Sõprus on kallis asi ja ta on armastuse ilusam õis. Ta ilustab ilma, kaswatab rõõmu ning kergitab kurbust ning muret ja aitab neid kanda. Rikkust ning wahest on ikka olnud, ning saab ka niisamuti wiist tulewikus olema. Wiist on igawene loodus seda ise nii seadnud, et mitte inimeselaste edasipüüdmine ei uinuks. Ka paistab pilt ilmast, inimestest ning nende tegudest ainult siis hiilgawalt meie silma, kui sääl kontrast, wastastik, walgus ning wari meie silmade ette on maalitud. Ja siis ärkab küsimus, mis ka omale sihtiks walitses. Kas ka oled walguse laps või pimeduse poeg? Rikkal võib küll palju eesõigusi olla oma elu kergituseks ning õnnetundmuste aratuseks, aga ka waele süda võib õnnetundmusest osa võtta.

Walgustab ning soendab taewalik päike rikkust ning tema küllust, ta soendab ka waele seisust ning laheb ka tema hartsiku ümber lillekefi kaswada. On Jumal inimesel tema ilmliku wara jaganud siis ta maitseb mitmewõrra tema wäärtust kui ta oma kaasinimestega sõpruses, armastuses ning ühijuses elab. On waesel inimesel eluõiditlus nii ränk, et ju üle tema jõuu näitab minema ja kõik tema ettewõtmised nurja lähewad, siis on jälle suur kergitus, kui mõni sõber tuleb ning temale oma kaastundmist awaldata, ning kui ta ka ilmliku waranduse poolest teda

ei jaks auitada, siis ometi waimulikult, ta võib tema südametundmuse ülesti äratada ning elustada. „Weel peame püüdma ning töötama. Weel on lootust paremale sihtile püüda ning jõuda.“ On meil kõigil ju üks kindel siht, kus rikas ning waene ühesugused on, ning see on, kus meie wõitlus siin ilmas on lõpetatud. Jäägem siis truiks parematele püüdmistele hädas ning waeas, rõõmus ning kurbuses! Kes otsani wõitleb, sel on elutroon kindel. Öppigem inimesi, öppigem sõpru hästi tundma, nii et meie wahet wõiksime teha sõbra ning waenlase wahel. Sest on ju sõpru, kes kurbemad on, kui waenlased, kes ju ees küll sõbrad, aga selja taga sinu kaela päale kipuwad.

Kõik on heitlik ning heljuw siin ilmas, ka sõprus, aga meie siht olgu siisgi kindel, on ju meie wend ning armastuse Jumal meile siin kaunimaks eestkujuks. Ka temal oli sõpru ning waenlasi. Pea hõistasiwad nad temale: hosianna! ning pea jälle: poo risti! kuni hääduks langes, ning kurbusel wõit nais olewat. Aga armastus ei sure ja hääde ei jää mitte surult mulda, waid ta ärkab uuesti ning kannab wilja. Ju ligi kakstuhat aastat on mööda ja tema mälestus ning armastus elab ja saab edasi elama. Nii heitlik ning heljuw, kui to kord ilm ning tema sõprus oli, on ta tänapäewani.

Õnnelikult võib aga seda inimest nimetada, kes ka siis ennast trööstida jaksab, kui kõik ilm teda maha jatab. On tema süda soojalt ning õiglaselt oma kaasinimeste wastu tukkunud, siis saab temal ometi sõpru olema, olgugi siis, kui tema filmad neid enam ei näe.

9. Ü h i s u s.

Kõne P. E. K. S. „Ustavuses.“

Waremat olen ma siin armastusest ning sõprusest kõneleminud. Aga armastuse piirid oleksiwad kitsad, kui nad ainult sõpruse ümber ulataksiwad. Sest sõprus on sääl

küll kõige kõrgemal järjel, kus ainult tats hinge üksteist armastavad. Armastuse mõju on aga suurem — ta võtab oma alla perekonna, koguduse ning riigi, ning seda nime-tame kogu ühiskuseks. — Oh et ühiskus üle ilma ulataks, sest siis woolaks wereojade asemel selgewee hallikad, mis armastuse õisi niisutaksivad.

Ühiskus on ilus ning taewalik, selle vastu küll wiist keegi ei waidle. Kui aga tõendatakse, et wõitlus elu olewat — siis on sellel ka oma jagu õigust. Mõlemad on olemas, mõlemad peawad olema — soowida jääb üksnes, et nad oma kohased oleksivad, et wõitlus oma woliliselt mitte ühiskusele liiga ei teeks. Wäga kahjatsemise wäärt nähtus on, kui sääl, kus ühiskus inimesi peaks kosutama, wõitlus ärkab.

Minu kõne siht olgu:

- 1) Wõitlus ning ühiskus.
- 2) Wõitlus isamaa eest ning üleüldine ühiskus.

Kõit loodus wõitleb — ta ei riku aga mitte üleüldist ühiskust ehk kottukõla. Rahus ning ühiskuses rändawad määratud ilmaerad tuhandeid aastaid ilma-ruumides üksteise ümber, ilma et nad üksteist effitaks. — See olgu meie pühmaks eestujuks. Ilma wõitluseta ei ole aga määratud ilmaerad mitte selleks saanud, mis nad on. Wõitlused ta-jandawad teed täiusele, kus elu, ühiskus ning õnn wõib är-gata ning edeneda. Ka meie maakera ümber oli algusel küll äge wõitlus, kus loodusewäed, tuli ning wesi, wõitlesi-wad, kus wahel kaljumäed taewapoolse tõsteti, ning wahel jälle maapind weewoogude alla langes. Palju tuhandeid aastaid lendasivad mööda, enne kui elementide wõitlused meie maakera ümber wähenesivad, ning siis Jumala waim teda taimedele, loomadele ning inimestele elukohaks pühendas. Elementide wõitlus oli waikinud, aga siis algas wõitlus maapäälfete elanikkude wahel. Wõitlus oli sagedasti elu ning surma pääle, kuni nõrgem langes ning tugewam wõitis. — See wõitlus ei ole küll veel tänapäewani kadunud, kuid ta on hoopis teistmoodi, kui wanal, toorel ajal. Wõit-lus peab küll siin ilmas olema, sest ka loodus wõitleb, loo-

mad wõitlewad, ning inimene on selleks nagu loodud, et ta oma eest wõitleb ja looduse wäed omale sõnatunleliseks püüab teha. Aga ka rahu ning ühiskus peab olema, ning see peaks ka just igawõitleja pühim püüdmise, tema auu ning tema kroon olema, kui ta ühiskuse eest wõitleb. Rah-jatsemise wäärt nähtus on aga, kui wõitlus ühiskuse asemel astub, ning sääl oma häwitamise tööd algab, kus rahu ning ühiskus õitsma ning inimesi kosutama peaksivad.

Kus wõitlus otstarbe kohane on, ehk kus mitte, seda on raske ütelda — ei ole ka minul auu ennast nende ilma-parandajate jekka arwata, kes ehk ühesorraga ilma pruuki püüawad ümber lükata; „Ärge pidage enam sõda, siis on ilmas rahu, ärge jooge alkoholi, siis olete kõik õnnelikud karstlased j. n. e.“ — Nõnda mõtlejatele ma ei tee wiist liiga ülekohut, kui selleks ühe uue wanasõna ütlen: „Kes palju püüab see weidi leiab, aga ettewaatlik edasi jõuab.“ Ehk jälle päris wanasõna: „Enur tütt ajab suu lõhki!“ Ühesorraga ei saa patune ilm mitte paradiisiks; üksnes mõistlik edasipüüdmine wiib meid, kui ka aegapidi, siiski kord kindlamale ning paremale sihile, nagu meie eespool näha saame.

Kui loomad seda omale saagiks päriwad, millest nende jõud üle ulatab, ning kui wähemad suurematele ohwriks langewad, siis on see nende kohta loomulik. Nad on loo-mad ning ei teagi, et see ehk looduse wastane wõits olla, waid et wähematel niisama õigus elada on kui suurtelgi. Inimesed peaksivad seda aga ju teadma, et see loomu ning looduse wastane on, kui üks inimene teisele, ning üks rah-was teisele ohwriks langeb. Siiski wõitlewad ka inimesed nagu loomadgi, mitte üksnes loomade, waid ka ise üksteise vastu, ning nende wõitlus on sagedasti palju jõledam weel kui loomade wõitlus. Metselajas püüab ainult siis omale saaki, kui tal nälg on; inimene püüab aga ka jääl häwitada, kus temal seda tarwisgi ei ole.

Tuhandeid aastaid on mööda lennanud, kus rahwahi-d ning rahwused üksteise vastu on wõidelnud, kus ainult tege-wus ning rammu mõõduandjaks ning õiguse järele pä-

rimine hoopis kõrvaline asi on olnud! Sagedasti tungisid inimesed ehk rahvahulgad oma kaasinimeste ning nende rahuliku tegewuse kallale, häwitasid, tapisid ning riisusid nende waranduse, ja siis oli neil suur wõiduhõiska mine ning saagi jagamine. Ühijust tarwitati sagedasti aga ainult selleks, et endid ühendada ning siis jeda kindlamalt teise rahwa päale tungida ja teda häwitada. Ajawoolul muutis aga wõitlus, kui ka aegapidi, ning andis rahu ning ühijusele weidi enam maad. Rahwad ühendasid endid suuremateks seltskondadeks ehk riikideks. Wõit lused üksnes saagi püüdmise pärast wähenesid, ja hakati aru otsima ning andma, miks pärast üks rahwas teisega sõda tahtis pidada. Kui leitud põhjus sõjaks ka mõnikord ju remat wäärt ei olnud, siisgi ei olnud see mitte enam ofe kohene saagi ehk riisumise sõda. — Siis tuli aeg, kus need, nõndanimetatud „isamaalised wõitlused“ algasid. Sai üks rahwas teise üle wõitu, siis ta wõitis, oma was tase rahwa ning selle maa oma alla. See oleks ehk küll üks samm üleüldise ühijuse poole olnud, kui nad wõidetud rahwast kui oma wendasid oleksid terwitanud, ja neid endaga ühesjuguise õiguse osaliseks teinud. Seda aga küll pea kunagi ei sündinud, ehk ainult väga harwa, waid ena masti langes ifka wõidetud rahwas wõitjatele orjaks. Sää rane wõitluse tagajärg ning sellest tulnud ühijus oli mui dugi hale ja lahjatsemise wääriline, ning äritas ifka enam üht maad ja rahwast teise wastaseks. Nad ehitasid omale ifka tugewamaid kindlusi, kus waenlaste wastu wõisid wõidelda ja endid kaitsta. Oleksid nad igati oma ko dukoha jäänud siis oleksid muidugi need wallid ning kindlused asjata olnud, mis mitte kiskujate elajate, waid oma kaasinimeste wastu olid ehitatud. Aga jeda ei sün dinud, waid üks ehk teine isamaa poeg leidis põhjust, kus ta oma püha kohuseks arwas, oma ligimese wastu mõõka tõmmata.

Wäike nähtus meie oma lähikonnast tuletab farnast isamaalist waimu ehk „rüütli-tegewust“ wanast ajast meelde. Tallinnas „Mustapääde“ ehk rüütlite maja seinte pääl on

fats rüütlikuju üksteise wastu üles pandud, kes üksteise wastu hüüawad, nagu need sõnad nende kujude alla on tähendatud: üks „Helf Gott allezeit“ (Sumal aidaku mind ifka), teine aga: „Gott ist meine Hülf“ (Sumal on minu abimees). Kelle sõjariistu peab aga nüüd Sumal juhtima? Ta jätab küll neile waba tahtmise: Ei saa teie mitte wenna likult üksteisega läbi, siis lööge omad pääd wõi weriseks ja saage tulewikus targemaks.

Saagipüüdmine ja auuahnus olid ifka pääpõhjused, mis sõjatuluselt süttasid ning rahwaid, üksteise wastu sõdima sundisid. Siisgi ei wõi me inimeste tegewust ega ka nende sõdimist mitte naeruwääriliseks pidada. Teek sine jeda, siis oleksime ise naeruwääriliseks. Etiteks, ei ole ju inimesed mitte inglid, waid nad on ekslikud. Teiseks, ühendab ju taewalik saatuse ennast ise inimese tegudega. Tuhanded on werise tapluse juures küll süüdlased, tuhanded on aga ainult sunnitud, oma kõigeparema südametundmise järele isamaakaitsemiseks wälja astuma.

Meie ajal hakatakse ifka enam selle päale rõhtu panema, et üleüldist rahu ning ühijust ei rifutaks. Ka on seltskon dasid asunud, kes üleüldist rahu ning ühijust loodawad jalale seada — kus sõjatuli jäädawalt oleks kustutatud. Wõib küll loota, et aeg tuleb, kus ainult imestelamisega selle päale tagasi waadatakse, kuidas inimesed nii suurel wiisil endid tapmise-riistatega ette walmistasid, ning siis üks rahwahulk teise wastu tapmisele ning häwitamisele tormas. Wõib küll olla, et siis enam auutähti ega ristisid nende le rinda ei panda, kes nii ja nii palju kaasinimesi on ära surmanud. Aga see aeg wõib weel kaugele tulewikus olla. Üheforraga ei wõi üht ilma pruuki, olgu ta ka kui paha, mitte ümber liikata, ning üheforraga ei wõi ka sõjariistad, püssid, mõõgad ning suurtükid tööriistadeks ning jäädawateks rahulippudeks ümber muudetud saada. Aegapidi wõib see ometi sündida, ning see inimesepõlw, kes siis saab elama, wõib säärafi aega — rahu ning jäädawat ühijust — rõõmuga terwitada. Meie soovid peawad aga meie aja kohased olema. Sää tahtmine ning mõistlik püüdmine wiib meid

ometi paremale sihile, kui ka aegapidi. — Amerika-Ühisriigid wiist ei kahjatse neid rasteid sõdast, mis neid ühijusele on wiinud. Kas aga Europa riikide piirid just nii peawad jääma, kui need nüüd on — see peab küll veel küsimuseks jääma. Meie peame oma ajale ning tema saatusele ustatmaks jääma. Kutsus meid Keiser ning isamaa, siis peame ilmasahtlemata wõitlusele wälja astuma, ning wõitlema wiimajeni weretilgani.

Meie peame ustarwad omaaja lapsed olema, oma kohuse täitmises; minewikust wõime meie mõndagi teada ning õppida, tulewik on meil tume. Üks Stalia kirjanik on inimeseloo tulewiku tuhande aasta ette õige õnnelikuks ning õndsaliuks kujutanud; wiist ülesliialdab ta aga oma tulewiku piltist, niisama kui mõned seda eht jälle ümberpöörnud mõttes ülesliialdawad, kes tulewiku waga tumedaks püüawad kujutada. Peame ju ometi tulewikult kõigeparemat lootma. Sin on palju edasi jõudnud, ülesõidse tegelises elus, teaduses ja ka ühijuse püüdmisses. Rahjatsemise wäärt küll, ei jõua hääbus, woorus, ilutundmine ning kunst mitte ühtewiisi teaduse jälgedel käia ning temaga sammu pidada, waid need tundmused on õrnemad ning hõljuwamad, nad langewad ning tõuswad, tõuswad ning langewad. Kunsti tegewus, näituseks, on meie päewil wast paartuhat aastat tagasi langenud — mitte selle olekuga wõrreldes, kus kunst paarituhande aasta eest just õites (Greeksamaal), waid sellega, kus ta siis veel lapsekingades kõndis. Gale ning rahjatsemise wäärt nähtus on see kunsti edenemises küll, et inimesed enam hää ning halwa, iluduse ning jõleduse wahel wahet ei jassa teha. (Sellest teineford; sest siin ei ole kunstit rääkimine mitte kohane).

Kodumaa armastus on ilus; ulatab ta aga weel üle oma kodumaa piiride, siis ei ole sarnane inimene selle pärast mitte samdem kodumaa wõi isamaa poeg. — Sakslased olidwad kanged isamaa-armastajad. Ka kõrgesti haritud inimesed, nagu luuletaja Theodor Körner ning palju teisi, ei teadnud oma lulewõimuse ülewat kui: „Deutschland, Deutschland über Alles (Saksamaa käib üle kõige) Schiller ning Goethe ei arwanud seda aga enam ainulikuks; nad ei laulnud mitte

enam isamaale ning sakslastele üksi, waid inimestele ning kõigele ilmale. Nende wäärtus on aga ka sakslastele siisgi suurem ning armsam, kui mõne waimustatud isamaa poja wäärtus. Elagu siis isamaa armastus, aga kadugu kõik asjata isamaalised karssemised.

Kuidas on meie wäifel kodumaal, meie Eesti wendadega ning nende ühijusega lugu? Paraku peame tunnistama, et sääl palju soowida üle jääb, ning et nad ise palju oma põnewuse ning karssemise läbi on ära rikkunud, oma ülesõides seltslikus elus. Kõige kahjatsemise wäärilisem on see, et neil nii wähe suuremeelsust on, oma isikut ühijusele ohwerdada. Ei saa mõni „rahwamees“ seltslikus elus mitte oma tahtmist läbi wiia, siis ei näita temal sellest weel küll olewat, et ta seltsist eemale astub, waid ta püüab ka seda häwitada, mis teiste ühijus ju on korda saatnud. Niisugune häwitamise töö on ka ju mõnikord korda läinud, mis waga kahjatsemise wääriline on.

Meie karskuse-seltsid on weel hoopis noored asutused — ka nad peaksiwad ikka selle pääle waatama, kas nad ka igapidi oma kohuseid täidawad. Kui nad kaebawad, et haritud inimesed, nende tegerusest oja ei wõtta, siis ei aita sääl jälle midagi oma kiitmine ning haritud inimeste süüdistamine, nii kui seda mõnikord sünnib. Otsigu nad süüdi kõige eesti oma juures, siis saab asi wististi paranema. Haritud inimesed ei wõi ometi mitte sinna tikkuda, kus nad end asjata näewad olewat, ning kus neile ühijuse, armastuse ning sõpruse asemel põnewus eht fanatismus wastu pörfawad. Tunneb üks seltskond eht rahwas oma süüdi, siis on tal ju tee jalgade all paranduse poole. Loodame, et selles tükis ka meie seltsides asi ikka edasi paremise poole nihkub.

Siin meie seltsis on seni waguvalt töötatud ning selts on ka sammu ühijuses edasi jõudnud. Hoidkem endid ka tulewikus kõigest põnewusest ning fanatismusest eemale, siis ei ole haritud inimestel ühtegi põhjust, endid meie seltsist eemale hoida. Oma kiitmine ning teiste laitmise saadab kasu asemel kahju, kes aga oma wigasid tunneb ning neid

parandada püüab, see jõuab edasi ning ligineb ühifusele. Niijama on lugu ka jelsklisus elus.

Eestlased on väike rahvas. Neil pole mitte suuri riigiasju talitada ning politikapõltn harida. Meie elame suure Wenetiigi kaitsemise all, ning mõistime ometi oma väikseid talitusi ning ettevõtteid jelskonna-elus rahulikult ning weimalikult toimetada. Kui see siisgi mitte iga kord nõnda ei sünni, waid asjata põnewused siin ning jääl ette tulewad, siis mõiks see ehk sellest küljest waadates weel andeksantaw olla, et eestlased alles noor rahvas on, kes oma priiust weel kasulikult pole harjunud tarvitama. Eestlastel on aga ka omad hääd omadused. Nad on töökad ning edasipüüdjad. — Kadugu siis need meie noorse wead, siis võime küll loota, et meil tulewikus parem ühifus elule ärkaks, mis meie ettevõtmisi ennemini kosutaks ning edendaks. Ses lootuses püüame igaüks jelle eest hoolt kanda, et meilt kõik kitsameelised püüdmised ära wõõrduksiwad ja kõrgemeelsus ning ühifus meie keskel enam aset wõtaks. Tõine ühifuse püüdmine olgu meil pühamaks kohuseks, et meie teistele teed mõistime tasandada, ning tulewale põlwele hääd mälestust järele jätta.

Weel kord üks pilk kaugesse minewikku. Säält paistawad meile küll mõned kurnwad pildid, werised wõitlused wastu, aga säält leiame ka mõned armsad ning ilusad kujutised, kus rahwad rahus, ühifuses ning õnnes õitseiwad. Õppigem siis minewikust, mis meil kasulik ning mis kahjulik, mis meil teha ning mis meil jätta tuleks. — Olgem wahwad, sest waenlane ei minu. Ka armastusel, sõprusel ning ühifusel on omad wastased ning waenlased. Ilus oleks, kui nad meie omast kodustgi kaõksiwad, meie Eesti wendade keskest. Iga üksik püüdnud oma kohalt, ning iga jelskond oma kohalt. On meie püüdmised hääd ning auusad, siis on ka siin meie wäiksel jelskisel suur tähtsus, ning meie kanname kiwa jäädawa rahu ning ühifuse templi aluseks. Kui need kiwid ka liiwatera sarnased on, ei ole nad siisgi ilma wäärtuseta, sest pisukestest on ju kõik suured

asjad kokku seatud. Meie järeltulejad saawad siis põswpõlwest edasi ehitama, kuni jäädawa rahutoja üle kord ühifuse lipp lehwib. Seda andku Jumal!

10. Kust ja mil wiisil meie maailm on saanud.

P. R. S. U. peetud kõne.

Hilja aja eest harutati meie jelskis küsimust: „Kust ja mil wiisil meie maailm on saanud?“

Siin juures tuleb weel üks teine küsimus meelde, mis meil isa Jannseni kirjades leida on: „Millega Jumal küll siis oma aega pidi wiitma, kui weel maailma ei olnud?“

Ja wastus jelle pääle: „Ta sidus siis kasemetsas wiisakimpu, et nendele suu pääle lüüa, kes asjata küsimisi teewad.“

Ja sarnast wiisakimpu ehk mõistime ka siin tarvitada, aga meie lepime ka ilma selleta. Oleme ju kõik looduse lapsed, ning ühe lapse küsimine võib teisele lapsele huwitaw olla, nõnda et ta jääl juures oma mõistust katsub proowida, kui see ka mitte kaugele ei ulata.

Sarnase küsimuse pääle täiesti wastata, käib üle inimese mõistuse, ning meie võime siin juures üksnes sellest kõnelda, mis ju ammu enne meid on kõnelnud, ning Jumala tegusid imestelelda.

Meie püha Piibel teatab meile Moosese läbi: „Jumal lõi maa ja taewa ja kõik, mis maa pääl, ning taewa looduses olemas on, ja wiimati ka inimese.“

Teadus aga püüab ilmad sündimist järgmiselt seletada: Hakkab kuskil selles määratus suures ilmaruumis gaasi sarnast ollust kogunema, siis hakkab ka selles kogus, ütle mata suurel edasi-rändamisel, elementide tegewus. Tulejõud wõtab kõige esiteks wõimust, neid ollusid, mis see kogu ilmaruumist ju oma külge jõuab tõmmata, aegapidi muutma, ning seda gaasi sarnast ollust, üheks kindlaks olluseks teha. Nii festab elementide tegewus edasi, uus ilm rändab ilma ruumis, ühifuses teiste ilmadega, tuhandeid aastaid edasi,

ilma et tema pääl üksigi eluline ehk taim võiks sigrineda ning kofuda. —

On nüüd see uus ilm aja woolul nii kõvasti kofku liidetud, et tule jõud tema fiske ennaft ju ära püüab peita, fiis on ta omale ju kindla fuju ehitonud, kus fiis jälle aja woolul taimed ning elajad tema päälle ajef wõiwad wõtta, kui wiimaks inimese film kõik feda Looja imetegu wõib imestefeda. — Nii on fiis meie teaduse ilm walmis, kus pääl meie wõime elada ning oma tarkuift awalbada. Meie tarkus ei ulata aga mitte kaugele, fefi kõige targemat ft, kes oma teadustes teistef ju palju eemale olivad jõudnud, pidid ometi wiimati tunnistama, et nad felleft määratu looduse sügawuseft midagi ei tea.

Nii on fiis see ilm, mis meie Piibel põhjendab, ning ka see mis teadus meie kujutab. Arwab nüüd keegi, et need mõlemad üksteisefst lahku lähewad, fiis on see ekslik arwamine, fefi need mõlemad teadused ehk arwamised käiwad üksteisega täiesti kofku. Mispärast aga see arwamise ning seletuse worm ehk fuju meie mitmesugune näitab olewat, feda õpetab meie ajawool ning tema muudatused. Waremalt, kui inimesed teadustes weel madalal järjel seisiwad, olivad nende tundmused feda wägewamad. Nad imestefefiwad ilma ning ilmalaotust ja auustafiwad üht jumaliku olemist, kes kõik on loonud. Olguigi, et see kujutus Jumalast ka wäga mitmesugusel wiisil sündis, ometi oli enamasti ifka see üks siht; feda auustada ning ennaft selle ees alandada, kelle wastu meie jõud ning mõistus põrm on ning feda meie Jumalaks nimetame. Seda jumaliku wäge ning tema tundmuift inimeste südames ei wõi üksigi teadus ümber lüfata, kui ka need tundmused mitmel ajal ja mitmel wiisil endid meie on kujutanud.

Kui meie teadus weel sinna ei ulatanud, et meie maakera ennaft ife ümber pöörab ning ühtlasi ka weel ümber päikese rändab, fiis räägiti, et päikene tõuseb üles ning päikene lähleb alla ehk looja. Nüüd aga, kus meie teame, et maakera seisufoord muutlikum on, kui päikese oma, peakfime, ütleva: „Meie

maakera pöörab ehk tõstab meid päikese poole, ning jälle: „Meie maa kääneb meid päikesefst eemale.“ Seda pole aga mitte tarwis, fefi asi jääb ifka selleks samaks, ja meie ütleme ka nüüd: päikene tõuseb, ning jälle, ta lähleb looja.

Nii on ka meie usu asjus ning meie ilma põhjendamises, fefi üksigi teadus ei lüfka tundmuift üheft jumalikust olemisef ning tema ilma loomisefi ümber.

Mooses ütleb: Jumal lõi taewa ning maa ning fiis kõige päält walguse.

Teadus ei wõi ju feda ilmaloomisft mitte ümber lüfata, kui ta ka omal wiisil feda loomisft põhjalikumalt püüab seletada. Taewalik walgus pidi ju kõige efiti olema, ning tema kiired wahet taewa ning maa, ja fiis jälle maa ja mere wahel tegema. Ja fiis äratafiwad Jumala walguse kiired taimed, elajad ja kõige wiimaks inimese elusse. — Need kuus päewa, mida Jumal Moosesefi ütlemise järele ilma loomiseks pidi tarwitama, ei wõi ju mitte meie päewadega wõrreldud saada, aga aega oli selleks tarwis ning aja woolul jõudis Looja oma loodasjadega ometi nii kaugele, et ka loodasjade kuningas, inimene, pidi elusse ärkama.

Esitaks walgus, fiis ilm ja fiis film, ja puudub üks nendefst, fiis ei ole teist niihästi kui olemasgi. Silm ei wõi ju midagi waadelda, kus midagi ei ole, ning jälle ümberpöörduft, kui ühtegi wägewat filma ei oleks, ei oleks ka midagi, mis nähtud wõib saada, ning fiis on ka walgus pimedus.

Kui kaugele wõib inimese teadus ulatada? — „Mileftigi ei saa ju midagi. Kõik on loomulik, ja loodus elustab kõike. Kõik lendab ajawoolul mööda, ja iga loodasi, ta sünnib, elab ning sureb. Ka ilmaterad ei seisa igawesti waid ka nemad annawad üksteisele ruumi, kui ka nende eluiga ehk muft tuhandeid aastaid kestab. Nad koguwad endid ilmaruumis, elawad ning elustawad põrmu, mis nende ümber on, fiis surewad ja saawad wiimaks ka ife jälle põrmuks, kuft fiis ehk mõni teine ilmafera jälle uuesti oma ümbrust ehitab ning oma jõudu kogub, et jälle uuesti eluse ärkada j. n. e.“ Nii räägib teadus.

Inimesed õpiwad, uurivad ning laiendawad oma teaduse ringi, aga nad on looduse lapjed ning nad jõuawad ikka sellele sihile, kus nad peawad tunnistama, et nende teadus mitte kaugele ei ulata. Mida rohkem inimene teab, seda kindlamaks jääb ka temale see teadmine, et looduse ning jumalikud saladused meile ikka ilmmõõtmataks ning ilmaruusaamataks jääwad. Kes võib ära uurida inimese elu võimu ning jõudu? Tema film waatleb, tema kõrw kuulab ja tal on tundmus sellest, mis ta teeb, waatleb ning kuulab, aga kust tuleb tal see imelik võim? Mis teab inimene igawesest ajawoolust? Tema waim lendab musttuhandeid aastaid edasi tulewikku, ehk ta waatab tagasi minewikku aga ta ei leia algust, ei otsa, sest aeg on igawene ning inimese mõistusele ilmaruusaamata. Niijama wahel ulatab inimese mõistus ka taewalotuse ruumist aru saama. Ta waim ning meel ruttab ühe ilmatera päält teise pääle, ning kui ta ka miljonisid wersti sekundis ära lendab, aga selle määratu ilmaruumi äramõõtmiseks ei saa ta mitte sammugi edasi, sest see on meile ilmmõõtmata. Kes külvab niidid ilmmääramata ajawoolul need must tuhanded ilmateraad sinna ilmmõõtmata looduse ruumisse, ning kes hoiab neid ülewäl?

„Millestgi ei saa midagi,“ ütlewad teadusemehed, aga kust on see ometi kõik saanud ning kust tuleb ja kes jagab seda materjaali ilmade ehitamiseks?

Ei in näeme, kui weidi inimese mõistus selleks arusaamiseks ulatab, kuidas ehk millest maailm on loodud. Üks asi aga saab meie waatlemises ikka kindlamaks, ning see on see tundmine, et üle meie mõistuse üks wägew võim walitseb. »õigil loodasjadel peab üks looja olema, ning nii võime küll siis kindlasti kõige oma teadusega ühes ütelda: „Jumal löi taewa ning maa.“

Jumalik võim on ning jääb neile arusaamataks, meie võime ainult tema olemist aimata, aga ses kindlas usus, et ta olemas on. Kuidas meie teda aga nimetame, kas Jumal, Loodus, Saatus, vaim, Wägi, see on ükskõik. Iga inimene ning rahvas auustab teda oma moodi, ning nimetab teda

oma teelemurde järele ja meie nimetame teda Jumalaks. Iga rahvas liginib Jumalale ühtewiisi, mitte inimese üst ei tee teda õndsaks, waid tema tundmused, tema armastus oma kaasinimeste ja kõigi nähtawate olude wastu, sest kõike elustab jumalik waim, ning mis inimene ühele oma kõige wahemale wennale ehk kaasinimesele teeb, seda teeb ta ka Jumalale. Keeqi ei tohi oma usu pärast suurstada ning sundida, et ka teised just nii peakiwad uskuma, kui tema sest usufundus on ajawoolul ju palju paha teinud, mis Jumala ees üksnes jõledust võiks äratada. Meie mõistus ei jaksa looduse asjadestgi õiget aru saada, kuidas meie tohime siis enestele loojast kindlad kujud walmistada? Nii kui inimlik teadus kõigi loodasjade kohta, mis ilmalaotuses olemas on, muutlik on, niijama võib ka tema orwamine jumaliku olemise kohta ajawoolul muutuda; mitte teadus, waid tundmus ning armastus teeb meid õndsaks.

Ühed annawad Jumalale inimese kuju, kes kuskil peaks olema, inimese kombel kõnelema ning töötama. Teised annawad temale jälle teise kujud, aga meie wiist teeme hästi, kui meie omast usuraamatust just sellest küljest omale põhjusi wõtame, kus üteldakse: Jumal on waim ning meie peame teda waimus ning tões kumardama.

Mis on waim? Ta ei ole mitte üks kogu wõi kujud, mis kuskil iseäralikult omale ajel wõtub, waid ta on kõigis paigus. Jumala waim elustab ilma ning kõik ilmalaotust, ja ta elustab ka inimest. Selles kindlas usus liginewad meie tundmused jumalikule olemisele, kui ka tema võim ning tema teod meile ilmmääratawaks ning meie mõistusele arusaamataks jääwad. Ta on walguist loonud ning teeb wahet pimeduse ning walguse wahel. Walgus meelitab ilmsüüta lillekefi elusse, ta elustab iludust ning hädust, aga pimedus warjab oma põues paha ning jõledust.

Ka meie tee on lahti walguse ning häduse poole. Üksigi võim siin kaduwas elus, ei rikkus, jõud ning tartus ei üienda inimese wäärtust, kui jään juures hää tahtmine puudub. Hää tahtmine ning armastus ühendab meid juma-

listu olemusega ning teeb meid selle väärtiselt. Ta lasseb meid ilma õnnest osavõtta, kui meie eluskäik ka ehk vilets näitab olema. Armastus ei sure, ning see, keda armastus hauale kannab, elab tema kaasinimeste südames edasi ja tema mälestus ei unune.

11. Önn.

P. R. S. U. peetud kõne.

Önn ei ole mitte otsida, leida ning anda, vaid ta on kõigepäält oma pöues lenda.

Ööna önn käib suust suhu, talust tallu, ning külast külla. Iga inimene ihaldab õnnest osa võtta, aga see ihaldamine ning õnnetundmus ülekülluse on väga mitmesugune. Mis ühele önn, on teisele inetu, mis ühele hülgav, on teisele mädal, ning alatu, aga igati püüab omal viisil ilma õnnest osa võtta. Nii on siis önn ning õnnetundmused väga mitmesugused, aga siiski peaks meil kõigepäält üks önn olema, mille järele meie igatseme, ning ainult üks tee, mis meid sellele õnnele viib. Sellest teest, kus meie peaksite käima ning sellest õnnest, mis meie peaksite otsima, olgu meie tänane kõnelemine.

Önn mõiks ehk küll ühe lille või diega võrrelda, mis isufasti õitseb, aga mille ilutundmus väga mitmet viisi inimeste päale, kes teda vaatlewad, mõjub. Ühed kiidavad tema kosutawat lõhna ehk aroomat, teised imestavad tema välimist kuhu ning ta hülgavaid lehekesi, kolmandad aga tema itu ning eluõõmu ning tema väärtust üleüldse. — Kõik need tundmused mõivad küll kosutavad olla, aga selle wahega, et üks kadu ning teine jäädu on.

Lille armas lõhn on kosutav, aga üksnes ta ligiolemisel; ta hülgavad lehekesed ilustavad ilma, aga närtivad ning langewad, kuid ta eluõõm ei närti, ta ilmsuremata. Lille hülgavad ning lehtawad lehed hoiawad ning peidawad oma keskel üht suremata eluõõmu, mille eest nad

häämeelega närtiwad ning surewad. — Seemnetarakejed, mis nendest järele jääwad ning maa päale langewad, ei sure mullas, vaid nad ärkawad uuele elule, sest loodus ei ole iuretau, vaid elustaw. Nii ka meie önn ning meie elu.

Önn ning eluõõm ei sure, ning meie teod käiwad nendega ühes: ka õnnetundmus mõib kadu ehk jäädu olla. Rikkus ning auu mõiwad küll kui lehed meie õnne dies hülgada, aga nad awaldawad meie ainult õnne välimist külge, nad mõiwad lehtedena läikida ning langea, kuid üksnes siis, kui nendega ühes sügaw ning jäädu õnnetundmus kosub ning ärkab, jääb nendest kustumata mälestus järele. Kõik ei ole küll, mis hülgab. Kõik ei ole õnnelik, kellele Jumal küll oma andeid rikkalikult jagab, ja igatord ei awalda wälimine kuhu weel mitte sisemist väärtust.

Kas siis ehk waeuses õnnel parem kodukoht ei ole? Ei ka küll mitte, sest waeuses on õnnediel weel suuremad takistused kui rikkuses, sest küll ehk mõib wiletsus aset võtta, mille mõju jääduwalt õnne õisi püüab lämmatada.

Kus on siis önn ning kes on õnnelik? See küsimus pole mitte kerge, aga ta on huvitav.

Jäädu önn siin kaduwas ilmas küll ei õitse, kuid ta hülgab, paneb meie südant rõõmu pärast tufsuma, ja kaob jälle kui wari, ning jätab sagedasti oma warjuküljed järele. Rõõm ning kurbtus, önn ning häda näitawad üksteisega wõitlewat, nii kui walgus ning pimedus, häädus ning kurbus. — Ärkawad meie lootused, siis ärkab ka meie õnnetundmus.

Hülgab meie õnnepäike nii, et mõistime ju rõõmsalt hõisata, küll tõusewad jälle mustad pilwed meie õnnetaewast oma alla worjama. Wiletsus, waen, oht ning häda häwitawad meie õnne õilmed, ning külawad sinna asemele kurbust ning walu.

Siin kaduwas ilmas ei ole õnnel jääduwat kodumaad, kuid ta on muutlik, nii kui meie elu üleüldse, aga ta on igawese ajaga ühisuses, kus jäädu wili tema tagajärg on. Siis waatleme enam selle õnne järele, mis kindlam ehk hoopis jäädu mõiks olla.

Põllumees harib oma põldu, ta loodab oma jõuu ning võimu pääle; elu on lühikene, õnn on haruldane asi ja tarwis on teda kätte saada, mõtleb ta. Kõik, mis võimalik, on tarwis teha, et õnne osaliseks võiks saada, enne kui ju ehk hilja võiks olla. Ta hävitab oma metsa, et sellest tublisti raha teenida, ta võtab kõik omad maa nurgad harimisele ning paneb neid jägedasti farnaste põldude alla, mis temale lühikeste ajaga suurt kasu võivad tulla. Ju näitab õnn temale vastu naeratavat, ja veel enam naeratab ta ise ja püüab selle järele elada, et ta oma ümbruses lugupidamist ning auustust leiaks. — Mõni aasta läheb ilusasti edasi, aga see ei kesta mitte kaua, sest ta on oma õnnele weidi ette rutanud, mis loodusega mitte ühenduses ei seis. Ta metsad on laastatud, nurmepõld ära kurnatud ja ta eluviis ära hellitatud. Riigid hakkavad tema edasipüüdmised lonkama, nii et ta allapoole langeb, kus õnn temaga enam ühes ei käi, ja kus hõlpsasti wiletsus temale vastu võib tulla, sest ta õnnetundmus ning ta õnne järele püüdmised ei olnud mitte loomulikud. Teine põllumees harib oma põldu ka hoolikasti, aga ta ei aja mitte õnne taga, waid ootab kannatlikult, kuni õnn temale wõõrsile tuleb. Ta waatleb enam tulewikku, ei püüa omast metsast mitte otsekohe suurt kasu saada, waid on temaga hoidlik ning edendab metsa kasvatamist hoolikasti. Ta ei kurna ka oma põldusid liiga ära ja lina küllwab ta ennegi oma tarwituseks. Ta jätab ka ehk wahest mõned maatükid sõõdiks seisma, mis tema karjale toitu annawad ja siis, kui nad sõõdis seisest on välja puhunud, oma peremehele seda enam wilja kanna-
wad ning saaki annawad j. n. e. Sarnane põllumees ehk võib ennemini õnne osaline olla, ning ülekülbse siis, kui temal ka loomulikku õnnetundmist olemas on, mis mitte nii wäga ilma waranduse küljes ei ripu.

Riisikama ehk võib igas seisuses olla, ning üks loomulik edu ehk edasipüüdmine võib loomulikul põhjal seista ning edeneda. Inimene on küll oma õnne sepp, aga ajab ta teda liiga taga (taob ta teda liiga), siis ehk võib õnn temale ka jäädawalt selga pöörduda. — Nii mõnigi waatleb

oma õnne mõrsjana kõrgemates kohtades, ehk taimena toredates aedades, kust õnn temale küll ehk vastu naeratab, aga wiimati ta ehk märkab, et see liig kõrgele waatlemine ometi loomulik ei olnud ja see tema õnne ei edendanud. Rahjatsemisega waatab ta siis tagasi, kus ta nii pimestatud oli ja neid õnneid ei märganud, mis ju ehk loomulikult tema elutee pääl õitsewad.

Oleme ju kõik ekslikud inimesed, ning on siis küll etteawaatamist tarwis, kuidas meie ilma õnnest osa wõikime wõtta, aga auusal wiisil, kus juures meie oma pühamaid kohuseid ei unusta.

Õnn on haruldane, ta langeb küll mõnele osaks, kes midagi selleks pole teinud, et teda omale teenida ning omandada ja jääb teistest eemale, kes palehigis töötab ning kes teda küll ehk oleks omale ära teeninud.

Sarnane õnn on aga see wälimine on, mida ilm pakub: Ilmalik hülgus, kaduw warandus ning auu. Aga jäädaw õnn on jumalik taim, mille juured sügawamale ulatavad. Kaduw ja jäädaw õnn ning õnnetundmus tarwitawad üksteist, aga nad ei ole mitte üksteisega nii wäga seotud, ning need tundmused wõiwad ka üksteisest lahus edasi kesta, sest kellel parema õnne tundmustest osa on, see ei tunne ennast kunagi õnnetu olevat, waid ta leiab enesele ikka troosti, kui ta igatsused ka mitte täide ei peaks minema. Tuleb ju jägedasti nähtawate, et waene kes palehigis oma igapäewast leiba teenib, ennast õnnelikuma tunneb olema kui rikas, kes külluses elab. Ka elu äratüdinemist tuleb rikaste juures palju enam ette, kui waejema ning alama seisuse inimeste seas.

Õnnetundmus on taewalik and, ning keegi ei wõi ütelda ning ennast sellega wabandada, et temal õnnetundmused puuduwad. Harjutama peame endid hääduks, siis äratavad paremad tundmused, mis meie sees olemas on, ka õnnetundmus, elule; sest kes otsib, see leiab. Otsima peame ka ilmalikku wara, et meie seisuford kindlamaks saaks, sest õndsalikum on oma kaasinimest aidata, kui et meie sunnitud oleksime teise käest abi paluma.

Õnnestawad kõik sinu ettevõteted, ning kasvab ju warandus, siis õitseb ju õnn küll wäljaspidi; aga üksnes siis on sinu õnn täielik, kui armastus kaasinimeste wastu ju õnnetundmust ülendab. Meie seas ei ole suurt rikkust, aga siisgi on ka meie õnneilm lahti; mis meil ei ole, seda ehk wõime leida. Siis püüdem ning otfigem seda, mis meie süda ihkab, ning mis meie rahule tarwis läheb. Woorus on see tee, mis meid igatahes õnnele wiib ning armastus on õnne siht. Paistab ju taewalik päite kõigile, ning meie kõik wõime ilma ning tema iludust imesteleada.

Ka auu on õnne armjamatest lastest, sest: auus nimi on kallim kui suur rikkus. Aga kas inimene auus on, seda ei awalda iga kord mitte tema wälimine fuju, ning need arutähed, mis ehk mõne rimmel ning taelas hülkawad. Sarnased ehted peakswad küll inimese tubliduse ning tema häätegede tundemärgid olema, aga ilm on ekslik ja nad ei juhtu mitte igakord oma õige koha pääle, ning sagebaste tuskub alatu riide all ustawam süda, kui seda ehk hülkawate arutähete kandjal olemas on.

Rikkus, õnn ning wara ülendawad küll õnnetundmust, aga siisgi ottime kõige päält seda õnne, mis jäädaw on, kui ka kõik muu meist ehk peaks kaduma.

Kui kõik meie ettevõtmised peakswad nurja minema, ning mustad pilwed kõik meie eluõnne katawad, siis on meil ometi üks õnneilm lahti, üks õnneilm, mis mitte kaduw ei ole, ning mida üksnes meie waimusilm wõib näha. Meie kõik kanname enestes parema ning jäädawa elu ja õnne seemneid, aga üksnes siis kannab see seeme meie oma wilja, kui meie endid waimus täiesti looduse wägede ning oma saatuse alla anname. Oleme ju ometi tõrgemate wägede alamad ning oma saatuse saadikud siin ilmas; kas meie siis enam ehk wähem korda saadame, on ükskõik, kui meie üksnes seda teeme, mis meie jõuus on, ning kui meie oma inimlikka kohuseid truuststi täidame. Üksnes alandmus kaitseb meid selle eest, et kunagi kõik meie õnn ning õnnetundmus kaduma ei lähe.

Rasked on eluwoitlused, aga jäägem kindlaks! Siis ei riisu meilt keegi elu-trooni. Jäägem ustawaks oma inimliku kohuse täitmisele, siis saab meie õnn osaks, ning kui ta ka wäljaspidi ei õitse, wõime teda ometi waikselt oma põues kanda, ehk õitseb siis see õnneõis ükskord meie hawal paremini.

12) Mina ning sina.

P. E. K. S. peetud kõne.

Kui jumalik wõim ning wägi inimestele ilma küll ehk nii wõiks jagada, et kõik sellega rahul oleksiwad, siis ei tetsaks see ometi mitte kaua, ning sarnane jagamine peaks ikka jälle uuesti sündima, sest meie, nõrgad inimesed, ei jaksa mitte oma ning teise õigust ning wäärtust õiglaselt kaaluda. Jumal on siis ilma inimestele jätanud nii, et nad jääb ise ükssteijega lepiksiwad, ükssteijelt õigust otfikswad ning leiatsiwad. Ja seda teewad ka inimesed, aga see töö teeb nendele palju raskusi, tulu ning waewa, ja siisgi jääb sagebaste tumedaks, mis minu ning sinu wäärtus kaalub, ning mis minu, ning sinu oma peaks olema.

Küll mõeldakse ning töötatakse selle kallal, et igapähele õigus osaks saaks. Küll on palju kohtuid ning kohtumõistjaid, küll on ju juured seaduse raamatu-kogud, selle läbi inimestele õigust peaks jagatud saama, aga siisgi on ehk küll wäga aruldane asi, kus õiguse ottsijad ütsewad, et mina ning sina oleme nüüd täiesti õiguse osaliseks saanud, enamasti aga sünnitawad wastastikku süüdistamised ning õiguse ottsimised ikka enam põnewust kui ühijust.

Mis nüüd suured wõimud ei jaksa hääks teha, jääb ei jaksa siis siin meie waatlemine ka küll wist suurt korda saata, aga huwitaw ehk wõiks siin juures olla waadelda, esiteks mille mõjul ehk põhjusel wahesein minu ning sinu wahel wõib tekkida, ning siis, teiseks, mis abinõundega neid wahesid minu ning sinu wahel wõiks kaotada ehk vähemalt nõrgendada, nii et see wastik seis mitte nii wäga eksitaw ning

tatistaw ei oleks. Nende tatistuste ning põnewuste kõige mõjuwamaks häwitajaks ning ühise ebandajaks on, ning jääb suurmeelsus ning allaandmus (Ergebenheit.)*

Esimine on küll inimlik, sest igaüks võib eksida, aga ekfiarwamised, ehk süüdistamised langewad enamasti ikka teise, aga mitte oma pääle. „Witte mina, waib sina oled süüdlane,“ seda tõendatse sagedasti mõlemalt poolt, ning wäga harwasti kuulub ka ütlemist: „mina olen süüdlane, mitte tema.“

Kui nüüd mõlemilt poolt see ilmsüüta „mina“ ja see süüdlane „tema,“ wastu kõlab, kellel peaks siis süüd olema, sest mõlemil pool on ju üks „mina“ olemas?

Muidugi peawad siis teised oma arwamistega sinna wahale tulema, ning wälja arutama, misfugune „mina“ jääb õiglane, ehk kumb nendest ülekohutune on.

On nüüd ka häade ligimeste ning sõprade nõuu sääal juures ilma mõjuta, siis otsitakse õigust kohtu läbi.

Need tatistused, kaasinimese ning tema omaduse wäärutuse lugupidamises on kahesugused, esiteks, kus inimene küll aru saab, et temal ülekohus on, aga kus ta siiski omale õigust otsib. Sarnasele omadiguse tagaajajal peaks wali kohus olema, sest tema eksib meeleaga, ja jarnane kohtuotsus saab teda ka, warem ehk hiljem, tabama. Peaks aga jarnasel walelikul torda minema kõik oma eluag ennast ilma ees õigeks tunnistada, siis saab ometi kõigeförgem kohtumõistja ta südametunnistust rufuma kus tema teod ta üle walju kohtu mõistawad ja tema eluõnne temalt wõtawad. On inimese elureis siin ilmas lõpetatud, siis käiwad muidugi kõlbmata inimese teod niisama tema järele kui hää inimese hää teod tema järele käiwad.

Teiseks aga eksitakse, kus arusaamine puudub, mis minu ehk teise oma on, ja kus juures siis igaüks ennast suurema õiguse osalise arwab olewat. Sarnased eksitused arwamised wõiwad teaduse ning tundmise puudusel sündida, ning nad on

*) Sõna Allaandmus wõiks selle sõna kohane olla, kui saksa keeli „Ergebenheit.“

ennemini andeks andmise wäärilised kui need, kus inimene oma ülekohut küll tunneb, aga siiski teisele ülekohut teeb, ja nendest siis, kelle waim küll ehk kaine tahaks olla, aga kelle liha nõrk on ning kes arusaamise puudusel, wõi kitsameelsuse põhjusel, oma ligimese ning iseene eluõnne rikuwad, nendest olgu enamasti meie tänane waatlemine.

Näit. Isa lahkeb siit ilmast, ning jätab kaks poega järele. Pojad lähewad nüüd pärast isa surma lahku, nii kui kord ja kohus, sest nendel on ka ju mõlematel oma perekond. Isa on enne surma kõik korraldanud, nii et nende warajagamisega tatistust ei tuleks. Aga siiski on üks wäike tatistus ilmunud, ühe õige wäikse maalapikese pärast, mida kumbgi wend omaks tunnistab. Esiti oli wähje sõnawahetust, millel ühtegi paha tagajärge ei näidanud olewat. Aga kui mõlemilt poolt see „Mina“ oma eesõigusega ette tungis, siis läks nende asi ometi põnewaks. — Sellest pisikest maalapikese ei oleks küll kumbgi wend suurt wälja teinud, sest isa oli neile kaunis suure waranduse järele jättnud, aga õigus minul on, ning see peab minule ju saama, ning seda arwasiwad mõlemad.

Mida suuremaks nende põnewus läks, seda wõimetumaks läks kummaltgi poolt järelandmine. — Suurtest kuludest hoolimata, pidiwad kohtu ülekuulamise all ka maamõõtjad platsi astuma, kus ka ligematel maaomanikkudel nende maad pidiwad mõõdetud saama.

Selle suure tüli ning kulude tagajärg oli, et kummagi nendest õigust ei olnud, sest see maatükk leiti nende naabri oma olewat.

Sarnane oma õiguse kaotamine wõis küll ehk nende mõlemate kasu olla, sest nende põnewus ning wihamään oleks muidu ehk wennaste wahel ikka suuremaks läinud, kuna nüüd aga wend wenna jälle aega pidi tagasi leidis. Mõnes käisiwad nad küll weidi põnewalt ning häbelikult üksteist mööda, aga see õnnetu protses oli neid ometi niipalju targemaks teinud, nii et nad jälle üksteist hakkasiwad lugu pidama, ning siis mõlemad wennad õige hääs rahus ning ühises üksteie ligidal edasi elasiwad, ja wi-

mati ka wäga hästi aru saiwad, et üks hää wend enam wäärt on kui maatükk.

Üks teine näitus kahest häast sõbrast ning ärimehest, kus ka liiga omaõiguse woli nende sõpruse wahel kippus tungima. — Nad algasiwad oma äri sõpruses ning ühisuses, ja ei küsinud palju selle järele, mis minu ning sinu oma, waid edendasiwad tublisti oma kaubandust.

Nende äri edenes hästi, aasta aastast kaswas nende warandus, ning nii leidsiwad nad ka, kui arusaad inimesed, kõigilt poolt usaldust ning lugupidamist, aga ometi tuli nende ühisuses talistus, ning see ei wõinudgi teistiti olla, sest liig sõprus, ning liig armastusgi ei olewat mitte kofutaw ning nii siis ka liig usaldus. Küsimus ärkas, „mis on minu ehk sinu oma,“ ja läks aega pidi ifka põnewamaks, ning tegi lõhet mõlemate wahel. Ratsusiwad küll oma wana sõpruse tõttu üheslasti oma wahel toime saada, ning oma äri asjad jaotada, aga see „mina“ tõusis mõlemalt poolt nii wäga wägewasti ette, nii et tema „sina“ enda temale ei arwanud alandada wõiwad.

Asi läks wanemaks ning põnewus suuremaks, nii et aegapidi sõpruse asemele wihawaen tekkis. — Nüüd ei olnud enam warandus ning äri pääasjad, waid auu ning õigus, ning see oligi, mida igati nendest omal enam arwas olewat. — Kumbgi ei tahtnud äri teisele jätta, ka rahataju eest mitte, ning igati nendest pidas ennaft tema pärandajaks. Kohus pidi nüüd nende asja seletama, ning üleüldse selles tükkis, kellele see äri pidi jääma, ning kumb nendest omaks osajaoks raha pidi wastu wõtma.

Uudishimulikult waatasiwad nüüd ligimesed, mis kohus selles asjas otsustab, ning kumb nendest selle koha pärijaks peaks jääma. Keegi ei uskunud enam, et siin parem arusaamine ning järelandmine wõimalik pidi olema, sest jarnases põnewuses arwatakse nagu auu asjaks, omale õigust saada ning nii wastase ülekohtu ilma ees selgeks teha.

Nüüd siindis aga ometi midagi, mis harwa sünnib, ning mis igapäewaste inimeste arwamise järele ilmwõimatuks peetakse. — Esimene, ehk wanem nendest ärimestest

fai järelemõttelejaks ning igapidi tagasihoidlikuks oma õiguse otsimises, ja temal näitas eiteks iseendaga wõitlemist olemat ning siis rääkis ta umbes järgmist: „Mina ning tema — kas meie ei ole ju mõlemad inimesed, ning kuidas on inimesel wõimalik kõigeparemini oma kohuseid täita? Olime ju hääd sõbrad, kui meie kitsituses ning waesuses olime. Nüüd on Jumal meid waranduse poolest õnnistanud, aga meie sõprus on wihawaenuks muutunud. Mil põhjusel on see nõnda sündinud? Kas ei wõiks ennemini ilma waranduseta rahus ning ühisuses elada, kui et waranduse läbi wihawaenu edendada? Mina peaks ilma ees pilkamist ning naeru kartma, kui ma oma eesõiguse oma sõbrale ehk wennale annan? Ja siin peaks weel kohus selgust otsima, kellel eesõigus selleks peaks olema, minul wõi temal. Ilm wõib mind naerda, see ei riku minu südamerahu, aga ilm ei wõi minule südame rahu anda, kui see minuli on riisunud. Kohus jäägu meist eemale, sest ma olen nüüd omale ühe uue rahukohtu paragrahwi leidnud, mis meid mõlemaid küll ehk sihile wõiks aidata.“

Nüüd kogus ta omale paremaid mõtteid, ning nii astus ta siis oma endise sõbra ette.

„See koht oli seni meie mõlemate omandus. Nüüd läheme lahku, ja üks meist mõlematest peab teda omandama. Mõlematele ei wõi ta ju saada, ning selleks ei wõi siis ka kohus meid aidata. On meid Jumal õnnistanud, ning uue ärikoha saamine ei tee minule ühtegi muret. Ma wõtan oma ärijoaks raha wastu, selle järele kui sina jeda ju ise oled hääks arwanud.“

Tema wastane kogus nüüd sõnu, oma rõõmu ning tänu avaldada, aga ta ei andnud selleks palju mahti, üteldes, et jarnane ühendus kummalgi poolt mitte tänuwääriline ei peaks olema.

Nende äriasjad saiwad nüüd pea diendatud, ning esimene ärimees lahkus ning rändas wälja. Jumalaga jätmiseks tuletas ta weel mõnda meelde nende esimesest sõprusest ning ühisusest, ja ütles wiimati: Kui ka meie endine

jõprus meist on lahkunud, siis peaks ometi wihawaen meist kaduma, see on minu südamelik soov. "Ela hästi, Sumalaga."

Kui nüüd teine ärimees omale veel mõtteid ning sõnu kogus, oma wastasele lugupidamist ning auksust avaldada, oli see ju tema silmist kadunud. Kuhu ta rändas, jäi tema senisele seltsimehele ehteks teadmataks, nii wäga kui ta ka tema uue elukoha järele kuulas ning uuris. Nüüd hakkas ka tema rinnus ta kaasärimehe suurmeelsus tuisuma, ning ta sai aru, et ta asjata põnewust oli sünnitanud. Kõige oma warandusega oleks ta nüüd oma elukust hääts teha soowinud, aga see oli hilja.

Ju nendest kahjust näitusest paistab välja, mis omaõiguse tagaajamine võib tuua, ning kuhu ta meid võib wiia, ehk jälle, mis kofutaw tagajärg leplikul olekul ning järeleandmisel võib olla. Parem on ülekohut kanda kui ülekohut teha.

Nendes mõlemates näitustes võibda hääbus, ning sarnane hääbus võib ka meid kõigist eluwõitlustest läbi aidata kuid ainult hääbus tahtmist ning suurmeelsust on selleks tarwis. Tuleb ju sarnaseid nähtusi paraku palju enam elus ette, kus hääbus koguni jalgade alla tallatakse, kus see „mina“ ehk „meie“ wastastikku nii kofu pörkawad, et järele andmine iluwõimatuts tehtakse, ning kus siis mõlemad õiguse ehk wõidu tagaajajad enam ehk wähem wiletfusse langewad, kus põnewus ning wihawaen jõleduse tegudele äritawad, ning kus siis inimesed üksteise waranduse ehk ka elu kallale tormawad.

Sarnaseid nähtusi pole meil aga mitte tarwis ligemalt ette kujutada, sest neid võib igalüks ise awalikus elus kuulda ehk näha. Üksnes sarnased nähtused, kus suurmeelsus ning hääbus wõidawad, wõiwad ka meie paremaid tundmisi ning tahtmisi äratada ning toetada, nii et minu ning sinu, meie ning teie wahel, kof põnewused ning tahtlused eemale jääsiwad.

Ka meie seltsis on siemises ning wälimises toimetuses mõnda wäikest põnewust ette tulnud, kus enam suurmeelsust ning järeleandmist oleks soowida olnud. Ka meie tahame tulewikus, kõige oma õiguste pärimiste juures, kui

jeda tarwis peaks olema, ikka jeda kallist wanaõna omas südamel kanda: „Parem on ülekohut kanda, kui ülekohut teha,“ sest siis meie wõidame ennem, kui liig oma õiguse tagaajamisega. On ju meie liputiri „Ustawus,“ siis jäagem ustawaks iseendale, oma seltsile, ning inimliku kohuse täitmisele üksteisele. Siis ehk märkame oma wigasid niisama hõlpsasti, kui teise omasid, siis ei ole minu ning sinu, meie ning teie wahel wististi nii hõlpsasti põnewust karta.

Selles mõttes veel järgmised salmid:

Meie seltsi lipul lehwib

Ustawus ning armastus,

Kindlalt tema ümber seiskem

Häädust ta warjul püüdtem,

Andkem andeks wennale.

Ülendagem seltsi wäärtust,

Ülendagem auust meelt,

Kafinus ja karste elu

Olgu meie seltsi ilu,

Tehku meid siin tugewaks!

Kindlalt edasi siis püüdtem!

Täitkem oma kohuseid:

Eluag on lühikene,

Armastus on igawene,

Andkem kätt siis sõpruses!

Jäagem truiks omal lipul,

Suurmeel meid siin juhtigu;

Kindlalt tema ümber seiskem

Häädust ta warjul kaitskem,

Andkem andeks kõigile!

13. Ühisus ning tema tahtlused.

Ühisus kofutab ning waen kaotab, see on küll tutaw asi, tuleb aga siiski ajajookul ette, et sellest kofutawast ühisusest ei hoolita, waid inimesed annawad hoopisid üksteisele

— hoolimata sellest, kui ka need hoobid kõige valusamalt nende eneste päale tagasi langewad.

Suurtel riikidel on oma talitused ning nõuupidamised ühelmeelsetel oma riigi kasu kaitsmiseks ja edendamiseks. Ja kui saäl wahest ühijuse talitust ette tuleb, siis on see arusaadawam, sest nende nõudmised ja püüdmised on juba loomu järele mitmesugused.

Alga küdas on meil, eestlastel, lugu? Meil pole mitte politikat toimetada ega seadusi seppitseta, waid elame suure Weneriigi seaduse ja kaitsmise warjul, nõnda et meie oma koduses elus ja seltskondades õige wennalikult üksteisele wõikime kätt anda, usalduses ja ühijuses oma wäikest talitust edendada.

Alga ofi ei ole siiski sugugi nii, waid kisklemine ja lõhkumine tuleb sagedasti nähtawale, kus ühijuses midagi tahetakse üles ehitada.

Ka jääb, kus paremad püüdmised ühijuse-templid peatkiwad ehitama, püüab üks kahetsemise wäärt madal waim walitjeda ja inimeste südameid rõhuda.

Ja kui armastuse ja ühijuse igatsused sinna peats liginema, siis olla need paganlikud püüdmised, keda kahtlustades enesest eemale lükatakse.

Alga armastusetu luke ärgu kustugu, kui ta ka mõnele näitab walus olema. Kes ühe hää tahtmise tagasi lükkab, pole seda mitte wäärt; kes loomuliku armastuse ja ühijuse asemele tahab üht kunstlikku kofku seadida, selle töö ei kanna mitte hääd wilja.

Kahju küll, et meile, eestlastele, kiituse asemel laituft ofaks tuleb. Mõned armawad, las minewikus, ehk jälle wälimistes oludes põhjust olewat oma wigasid wabandada ja meie süüdi kergitada, mina aga ei leia neil wabandustel põhjust olewat, ning oleks küll hää, kui meie oma wigasid paremini tundma õpikime, neid kahetseme ja end parandame.

Õsene tundmine, ühijus ja armastus wiib meid ühele paremale sihile. Üksnes selle õnn ja wara on kindel, kes mitte üksi oma, waid ka teise auu ja wara edendab ning kaswatab. „Õtfige esmalt taewariiki, siis saab teile

kõik muu pääle” — see on ju ka: õtfige esmalt hääduft, ühiust ja üleüldist kasu, siis saawad ka sinu oma kasud kindlamini kaswama, aga mitte siis, kui sa auu ja wara ainult enesele tahad riisuda, ning teisi tagasi lükata.

Wõib olla, et meie järestulewu lugu meie kahetsemise wäärt käredest õpetust saab paremini kofkuhoidma ja ühijuses oma asju talitama, aga miks ei peaks siis meie ju algust tegema ning oma järestulewale sugule ka paremat eeskuju näitama.

Kaswagu siis lugupidamine ja armastus meie, eestlaste wahel, pidagem lugu aga ka wõõrastest — kui meie nende põlgamist ära ei taha teenida, ning pidagem kõige päält kaliks meie Wene riiki.

Püüdkem armastuses oma riigialama kohusid täita, et mitte sundus meie pääle ei langeks, sest kus sundus armastuse asemel astub, jääb lähed riigile ja alamatele suurem kahju kaotfi.

Elagu ühijus ning armastus, siis pole waenu ega sundust olemas.

14. Pea finni, mis sul on.

Peab üks seltskond ehk rahwa sellest finni, mis tema rahule tarwis läheb, see on: parematest püüdmistest, siis tõuseb ta kõrgemale; ei tee ta aga seda, siis langeb ta madalemale järjele. Kahju aga küll, kui hää ning paha wahel asjakohast wahet ei taheta ehk ei mõisteta teha, millest meid minewil ning olewil küll ehk wõiks õpetada.

Suure põnewusega lugesin „Eesti Postimehes“ hr Järwe kirjasid Eesti seltside kohta ja arwasin, et need mõtted osawõtmist ning lugupidamist saawad leidma: on ju ka aeg, kus hää ning halwa tahtmise ning püüdmise wahel peaks hakatama paremini wahet pidama, kui see ehk seni on sündinud. — Hr Järwe kaebamised meie aja ning seltsliku elu kohta on just kui hüüdjä hää laanes, mis küll meie tähele

panemist ära teenib. Ei taheta sellest aga siiski aru saada ja lugu pidada nõnda kuida ju mõnelt poolt kuulda, siis on see küll kahjatsemise väärt asi. — Arge otsige mitte inimese nõrkust süü, kus pühamad püüdmised peavad tähele pandud saama, sest ilmeksimata ei ole keegi. — Mitte see ei ole pääasi, kui palju inimene teab ning mõistab, vaid sellepääle tuleb rõhku panna, kuidas ta oma tundmuse ning tahtmuse tarvitab. — Kõik ei ole mitte kuld, mis hülgab, ja kõik mitte paha, mis ehk mõnda võib pahandada.

Üks erapooletu ning südamlik soow nii kui Järve kirjades see nähtavale tuleb, võib üksnes hääd edendada, aga ialgi paha sünnitada, kui ka iga arvamine jääb mitte ilmeksimist ei või avaldada. — Paha tahtmine ei või aga kunagi hääd edendada, kui tema teadus ka ei tea kui kaugele ulatab.

Meie sügavam, südamelik tegewus ning parema püüdmise põld ei edene küll veel wiis liiga lopsakalt, sellepärast olgem ärkab ja taktikem parema tahtmise ning püüdmise jädameid, et nad ei kustuks. Arge otsige teiste wigasid süü, kus nad kahjulikud ei ole, ja ärge wiitte asjata aega ühe parema ning pühama püüdmise juures warjukulgesid otsides, vaid kaswatagem ning edendagem aga hääd ühisuses ning armastuses.

15. Jõulud.

Arka! Arka unele elule! kõlab läbi ilma.

See hüüdjä hääl ei ulata aga mitte veel õrnamate õiteni, sest veel ei ole looduse ülestõusmine, veel ei meelita kewade dieilu ilma ehtima, veel uinub loodus walge waibaga kaetud, aga üks öis ärkab elusse teft külmalt talwel. See on armastuse öis. Ta ilustab ilma ning soojendab inimeste südameid.

Kristus on sündinud! Betlema lapsuke ilmub meie uuesti.

Doomulikul teel ühendame endid temaga uuesti, sest üksnes siis valgustab ta meie waimu ning soendab meie südameid.

„Miks teie otsite inglid taewast selleks on ju inimesed maa pääl! Miks Teie ootate uut Messiaat, selleks on ju Inimese poeg“.

Meil kõigil on üks Isa taewas ning meid kõiki ühendab üks taewalik tahtmine. — Jumal on waim, ta on kõigis paigus; ta ilendab ning elustab taewast ning ilma, ta elustab ja ühendab ka inimeste südameid. — „Üst, lootus ning armastus, aga kõige ülem nendest on armastus.“ Keegi ei ole oma usu pärast halvem kui teine, sest üksnes hää tahtmine ning armastus oma kaasinimeste vastu awab meile taewauksed ju siin ilmas, kuni igawesesse elusse. Midagi ei lähe kaduma, vaid muutub ainult, uinub ning ärkab, närtseb ning õitseb uuesti. Armastus ei jure, ning kui teda surema sunnitakse, siis ta ärkab uuesti. Seesama armastus, mis Kristust sündis oma kaasinimesi taewarõõmu maitsta lasta. — „Õndsad on kõik, kes armastawad“ — seesama armastus elustab ka nüüd veel maa ilma, kui ta ka meie päiwlil kipub kustuma.

Meil on üksnes hää tahtmist tarwis, seda palume, ning jarnane palwe saab meil täidetud. — Meie kaasinimesed on meie paremad, kui meie neid armastuses vaatleme. Siis andkem wemmalikult kätt üksteisele nüüd, kus armastuse Jumala hingeõhk uuesti üleilma lehwib. — Ilmsüüta rõõm ülendagu ning ühendagu meie südameid, ning äratagu kaastundmuse kõikide vastu. Omu ning õmetus rikkus ning waejus on ikka olnud ning saab ikka olema ning jääma, aga meie pühalikumad püüdmised ning kohused olgu üksteist toetada rõõmus uing kurbuses, hädas ning waeuas.

Waejust ning wiletsust ei või mitte küllusega ning haigust mitte terwisega wõrrelda, aga siiski ühendab hää tahtmine ning armastus kõikide õnnetundmused. Paistab ju taewalik päike kõikidele ja on kõikidel üks siht, siit kaduwast

igawesesse elusse' ning üksnes hää tahtmine ning armastus wiib meid jäädawale sihile, paremasse igawesesse elusse.

Raastundmine, kallis saatja, awitab ka raskeid koormaid kanda ning kuiwatab kaasinimiste, wenna ning õe pisaraid. — Argatu Jõuluküünlate järal, kaswagu ja kofugu kaas-tundmus, ühijus ning armastus.

16. Jõulud.

Kest pimedal, külmal talwel hiilgawad taewalikud walguje-kiired inimeste südameid joendama ning nendes taewalikka tundmuse äratama. Aga millest jutustawad nad meile? Nad räägivad kaugeist minewikust, kus üks inimese poeg ilmale sündis, kes oma kaasinimesi oma taewa Isale tahtis lähendada. Kristust on meile taewas kinninud, sest kõik hää tuleb Jumalast, aga tema inimlik olemine argu saagu kunagi wõõriti mõistetud, sest ainult siis, kui meie teda kui inimest õieti tunneme ja tema inimlikkusest püüdmistest aru saame, — ainult siis tunneme ka tema taewalikkust tahtmist, kes inimeste ebaootamist ning igatsemist tahtis kustutada. „Kuis wõib sa Jumalad armastada, keda sa ei näe, kui sa oma wenda ei armasta, keda sina näed,“ ütleb ta ise. — Kristuse õpetusest paistab meile kõige päält silma, kuidas ta oma kaasinimesi armastuses püüdis ühendada. Armasta oma wenda oma kaasinimest, püüa hääd ning wiha kurja, siis oled sa Jumala laps, ning kui sa seda ei tee, siis ei ole sul Jumala olemisest weel aimugi; sinu taewariiki tagaajamine on asjata ja sinu ohwerdamine ning häategemise kitlemine ei saada sinule ialgi taewalikkust tundmuse, ei sin ega kuskil teises ilmas. Jumal on waim, aga mitte üks kogu. Jumala waim ehk kõige looduse wägi ehk wõim on meie nõrgale mõistusele mõõtmata. Ainult waimus wõime temale pühalikult ligineda. Kas on aga see inimese poja taewalik tahtmine ning pühalik püüdmine ka ikka edendamist leidnud? Kas ei ole tema järelekäijad ka ehk wahest inimese waimu ülendamisest usu sundusele alandanud. Eks ela ju

Jumala waim kõiges tema looduses, miks siis ka mitte inimeses? Ning kui tema püha saatuse meie ilma juhatab, siis ei olegi temal tarwis meie inglid taewaft abiks saada, waid inimese südames avaldab ta oma püha tahtmist. Looduses ei ole roojust olemas, kui inimene teda ei roojasta. Almsüüta lillkestega tahtis Kristus meid wõrrelda, ning weel palju kõrgemale — kuni taewani — tõsta, kui meie aga oma ekkitsi tunneme ning tahetseme, kurja wihtame ning hääd ihtame, aga kas ei ole jälle aja jookkul hirmutont armastuse asemele nihkunud? — Põrguwäravaid tahtis ta õnnistaw elu igawesti kinni suruda sellega, et ta inimese waimu ülendas, aga nad on ta jälle lahti kistunud, et rõhutud inimese waimu weel enam suruda. Weidi leidis Kristus arusaamist, kui ta elas, aga weel vähem, kui ta siit ilmast oli lahkunud. Ka tema kandis rõõmu ning kurbust oma südames kuni surmani, miks siis ei peaks rahul olema meie, ka siis, kui meie õnn siin ilmas ei peaks õitsma. Rikkus ning waeus, rõõm ning kurbtus peaks armastuses ühele sihile püüdma ning jõudma, sest mõlemad ootab ühejugu püha saatuse, aga igatihele tema tegude järele. Kes armastuses elab, uinub armastuses igawese, õndsja saatuse hõlma, kes midagi — ka kõige vähemat tolmu — kaduda ei lase. Küll ei jõua waele inimese hartsikut ükski trööstlik sõna joendada, ei ükski meelitaw mõte tema nalga ning jänu kustutada, aga kannata, kui ilmsit arm ning abi sind peaks maha jätma. Kannata, kui ka taewas oma halastusega peaks wiibima, sest Kristus kannatas ka! Sää! pool elu on õndsalik rahu ning taewas on kannataja elutsoon talle pandud. Ruigi talwiste pühade rõõm, mis paljudele osaks on, sinu meelt peaks kurwaks ning sinu hartsikut kül-maks jätma, on siisgi ehk üks film, kes ka sinu häda ning kurbust näeb ning temale piiri paneb. Looda, oota! Jõulu-walguse kiir ei kustu, ja taewalik päitene saab ilma soenda-dama ning talwe südant sulatama (ka inimeste südant). Weel tuleb kewade, kus jälle lillkested õitswad, ning siis saawad puud ka sinu hartsiku ümber haljendama, kus lin-nud looduse ehtes oma Loojale kiitust laulawad. Siis saab

see sinule kofutawam olema, kui rikkalik rööm jellele, kes külluses kõik ilma röömu tahab taga ajada.

Ning ema süda, kes oma lapsest röömu ootas, — mis tunneb ta, kui röömu asemel kurbtus ning valu tema südant suruwad? Ja, walus wõib see küll olla, aga ka sinu kurbtus ei ole igawene. Waata seda ema Betlehemas, sest ka tema tundis kurbtust ning röömu kui sinagi. Tema poeg, kui armastuse kuningas oma rahwale, leidis kaasarmastust, aga muutlik on ilma auu ning arm, ning ta muutis ennast wihaks. Nad teotasiwad ning furmasiwad teda ning andsiwad siis alles poja surmukeha armastawa ema hõlma. —

„Elagu Barrabas, suregu Kristus,“ hüüdsiwad nad, ning see hääl ei ole weelgi waitinud. „Elagu tigidus, suregu hääbus.“ Wõiduajaluses arwasiwad nad kõik paremad ning pühamad püüdmised ning tundmused jalgade alla tallata ning tema mälestust kustutada. Aga hää seeme ei sure ning kui ta ka langeb, siis ta tõuseb üles, tema mälestus ärkab uuesti, ning hää seeme kannab hääd wilja. Kristuse pühamad püüdmised kandsiwad ka wilja, tema armastaw süda leidis wastuarmastust, ning need oliwad õnne õilmed ka tema eluteel; aga mõnigi suu kes „Gosianna!“ laulis, hüüdis ometi: „Poo risti, poo risti!“ ning ka kõige truinimad sõbrad jätsiwad teda maha, jalgades: „Ma ei tunne seda inimest!“

Kas ehk sina ei wõi ka Betlehema lapse elust eestuju wõtta, sääl, kus armastus asjata tigiduse wastu wõitleb, ning kus sinu pühamatele püüdmistele muda pillutakse? Ennistaw on hää tahtmise edendus, aga näed sa siisgi oma ootuseid ning igatsusi närtsiwat, ehk siis haljendawad su hawal weel lootuse offad. Õndsalik on üks armas mälestus tundmus, peaks ta aga kustuma, siis kustugu, on ju ka õndsalik unustusesse uinuda. Õnnerikas on kaastundmine ning wastuarmastamine, kustub ta aga sinule, siis ehk hiilgab ta teisele. — Elagu Betlehema lapsuke, ning hiilgagu tema täht uuesti meie südamesse! Ta surus sundusewärawad ning awas armastuseuhted, et taewas ning maailm ennast inimese tundmuses ühendaks ja tema elu walguataks

ning õnnistaks, elus ja surmas. Argu kustugu see taewalik säde ialgi meie südames, ei röömus ega kurbtuses. Kui ka ilm meie eluõnne peaks riisuma, siis wõtku ta seda, aga wiimast õnne ta ei wõi meist ometi riisuda, sest seda wõtame kalmule ühes. Etu wäärtus kustugu ainult surmas, kus õndsalik rahu igawesele elule uimutab.

17. Linnud ning nende laul.

Wanadel aegadel olewat linnud ka rääkida osanud, nagu meie ajal inimesed, ja kui see ehk wahest luulewõimul sündis, siisgi wõiswad ka inimesed nendest mõnda õpetust ning eestuju wõtta. Meie ajal ehk räägivad nad ka, aga meie ei saa nendest suurt aru, waid üksnes nende laul on meile eestujulik ning meie õrnamate tundmuste ärataja. Siisgi on minul wõimalik, kahe õrnema laululinnu südame saladust teadustada, ning kahju siin järgmistes ribades ümber tõlkida, mis ma kuulsin. Reid kahte sõbrannad nimetati Lilli ja Alli, aga ühe kolmanda, nende tiituse ja põlguse wäärilise, nimi oli Bello.

Alli ütles: „Aga Lilli, mikspärast sa ei laula, sest sinul on ju nii ilus hääl?“

Lilli: „Miks ma peaksin laulma, kui see, kellele mu suu ning süda hõistab, mind põlgab?“

A.: „Kas su laul peaks siis üheainsale lauldud olema, et me laula iseendale ja kõigele ilmale?“

L.: „Aga see üks ongi minu ilm, minu elu ning minu õnn, kui see mind wihkab, siis on üksnes surm minu arm ning minu elusih.“

A.: „Aga Lilli, seda sa wist oled inimestest õppinud, talle juures jarnased imelikud asjad pidada ette tulema. Meie, linnukesed, peakime ju loomulikumad olema ja üksnes nende laulma, kes sellest ka aru saawad, ja kust meile armas hääl wastu kõlab.“

L.: „Sa siisgi on mu laul üksnes temale pühendatud, kes mu häält ei taha kuulda ning kes mind wäärt ei arwa

olewat armastada. — Eks see ole ka loomulik, kui ma nüüd suren, sest laulda ma ei tahagi enam. Reed haawa-lehed jääb wärisewad kui mini süda, aga kui nad kollaksed lähewad ning langewad, siis nad ei wäri enam. Kallis sõbranna, kui ma suren, mata mind nende alla ning ütle temale terwisid.”

A.: „Aga mis sa räägid, mu kallite, nii noor, ja tahad ju surra? Kes on see „tema,” kellele ma terwisid pean ütlema?”

L.: „Kas sa siis teda ei tunne, kelle hääl nii wäga armas, kelle silmad särabwad, ning kelle ligiolemine õndsast tundmusest äratad? Kas sa siis Pello ei tunne?”

A.: „Ah! Pello siis ongi see üks, kellel see wõim peaks olema sind surmale sügutada ning elule äratada? Waene kahetsemise wäärt õekene! Kas tead ka, et Pello ongi, keda ma põlgan ning wihtan, kes aga mind siisgi rahu ei jäta, waid minule iga moodi oma armastust püüab awaldada?”

L.: „Ah, kas see wõib wõimalik olla!? Ta on ju nii wäga hääl ning armas, hoopis teist moodi kui kõik teised, ja teda on siin wõimalik põlata ning wihata? Küll oled sa siis rumal, mu õekene.”

A.: „Ei tea, kas sinu armastus wõi minu põlgatus sinu rumalus on. Aga minu arwamise järele ei tohiks sa sugugi oma põlgajat armastada.”

L.: „Ta wähest ei põlgagi mind, aga ta ei wõiwat mind ka armastada.”

A.: „Ta ei wõi sind armastada, ja sina wõid teda armastada! Sellest on küll raske aru saada. Kõige päält aga tahan ma sulle tõendada, et kui ta sind ei armasta, ka sind siis wististi põlgab, sest siis ta ei oska sinust lugu pidada, ning sinu wäärtus jääb temale wõõraks ja tundmataks. Ma ütlen sulle, Lilli, sa ei tohi Pello enam sugugi armastada.”

L.: „Kellest ma aga siis elan, kui ma ei armasta? Ma wist ei armastagi teda enam nii kui enne, aga minul ei ole ju ometi wõimalik teist armastada.”

A.: „Mina teda ei pea armastuse wääriliseks, ning kui minul ka muud põhjust selleks ei ole, siis maksab see üks põhjus, et ta sind ei armasta. Kes mitte armastuse wäär-

tuft ei tunne, ning tema loomuliku olekust lugu ei pea, see ei ole üleüldse armastuse wääriline. — Minu põlgatus ärkas siis, kui ta oma armastusega minu päale tormas.”

L.: „Sa minu armastus algas siis, kui ma märkasin, et ta mind põlgab. Oh ma õnnetu, kui ta armastuse wäärilinegi ei peaks olema, nii kui sa ütled! Mis wõime teha, et oma õnnetu jatkame kanda?”

A.: „Õnnetu! „Mina ei ole sugugi õnnetu, ja sina, mu kallite, ei tohi ka sugugi õnnetu olla. — Weil on taewataat häale andnud, ning kui meie tahame õnnest olla wõtta, siis hakkame jälle laulma. Loodus ja kõik, mis temas elab ja liigub, olgu meie armastuse siht, kellele meie kiituse ning armastuse laulud olgu pühendatud, õnnes ning kurbtuses. Loomadele ning taimedelegi on loodus omad kohused täita andnud, ja miksparast siis meie ei peaks rõõmuga oma kohuseid täitma, ning jääb juures õnnelikud olema. Meie laulame nii, et taewas tajab ning ilm kuulab.”

Nii oli umbes nende õnnemate looduse-laste armastuse lugu. Kui nende tundmused meie ka weidi tumedad on, siisgi wõime nendest õppida, kuidas hää nõnu kallis on ning mõjuda wõib, kus ta weel mitte hilja ei ole. — Lilli, kes oma sõbranna häält nõnuks oskas lugu pidada, hakkas jälle oma ilusat laulu häält awaldama, mis looja temale selleks oli kinkinud, aga ta ei laulnud mitte enam ühele, waid kõikidele. Esialt oli tema hääl küll wähe kartlik ning tagasihoidlik, aga wiimaks ärkas jälle õnn tema südamesse ja ta terwitas rõõmuga oma kuuljaid, sest nende wastastikku arusaamine ning armastus oli loomulik. Ka Pellole meeldis nüüd tema laul (kuna Lilli küll enam sugugi temale ei laulnud), ja tema kahetse oma efitust ning tahtis andeks paluda, aga see oli hilja sest Lilli ei waadamudgi enam tema päale. Nii nõnu oli Lilli juures hääd wilja kandnud, ja tema laulu kuulajiwad looduse lapsed ja inimesed ka, aga ühele meeldis tema laul ometi kõige paremini.

18. In hilja.

Weel õitseb lillekene aias oma iluga, ta piserpalgel
päikest terwitab. Efs terwita ta sind ju ka, ja ilusta ju
armu ilma. Siis tunne rõõmu, weel on juwi! Waiitse
õnne, enne kui õlmed närtsiwad, kaunid lehed langedawad.
Weel kohab last, jään linnukene laulab, ta kiitust oma
hoosjal awaldaib. Ka mina temaga siin oma tänapalwed
ühendan, et taewas kinkis eluõnne minule, ning südant
armastama sütitas.

Weel lehtab suvi oma iluga ja süda sõuab õnnerannale. Weel on aeg. Need kindlad sammud wiivad sihile ja kandwad südant armurinnale. Weel seisab jään see kannis majake, kus minu õnneilm on wiibimas. Ei minu armastust ta weel ei tea, sest olin mina ifka weidi kall ning kare temale. Ta armastas mind ifka; jeda tean; ja nüüd ta armastab mind enam weel, kui kingin südame ma temale ja tahan teda kanda oma armukätel. Nüüd mirdidilmed tema kuldseid juukseid ehtigu ja õnneidilmed tema elurada juhtigu. Nüüd õnnetund on tulnud, et teda jälle näen ja oma armu talle avaldan. —

„Aga mis? Uts finni! Ehk ei ole kodus ta? Ehk
atwab afna säält, ja siis ta waatab filma minule, ja siis ta
wõtab minu südant omale. Tasa, ju kuulen sammusid,
nüüd sigineb mu armuilm! Nüüd igatsused. Tasa! tasa! —
„Su hilja! Sa otsid närtsind lillekest ja
püüad kadund armukest. Kus wiibisid,
kui tema süda tussus sinule? Kas sa ei
aimanud, et ta sind armastas? Sa tulid
hilja kojale. Surm wõttis mõrjsja
omale.“

19. Oh armasta.

Kui lewadene päite kõrgelt paistab,
Ja lüuhtes hülgamas on ilm;
Kui sinu soowid leidwad wastukõla,
Mis ial igatseb su tujukind rind:
Siis õnnedõlmeid kannab kõik maailm,
Kus ial waatlemas on sinu sülm,
Siis õnnel õista sa ja armasta!

Kui aga õhtu eel ju heljub päife looja.
Ja peidab omad kiired pilvesse ;
Kui siis ehk tõrkaks walnast siin rinda
Üks roofi-dilme oma nõeltega,
Et kustutada jäält need jädemed,
Mis tema ilutundmus sütitas :
Siis rutta ja ja armasta !

Kui jõndnud õhtu, ööne waihus woosab üle maa,
Siis lootus puhkab pühalikku und;
Kui taewa wõlwiit waat'wad filmad sinu silma,
Ja soendawad sinu siidame:
Siis armastuse Jumal säält ju ise waatab,
Kes kõik maailma oma kätel kannab
Oh armasta, weel surmas ka, ilmsõpmata!

20. Nifas ferjaja.

Oh igatus, sa oled waele oma,
 Seft rikas sind wist küll ei tunnegi;
 Ja lootus, ootus, fannatus on tema —
 Seft rikka õnneilmas ootmift polegi.
 Kui aga lootused teda on petnud.
 Õnnistawad ootused maha tad jätnud:
 Siis kurbtus, walu teda wangistab,
 Kuni ihsaw igatus tad jälle meelitab.

Rüül oleks hää mul ka fõrd rikkust maitsta :
 Rüüd seda wõdin, ja seda tahan ka,
 Siis tagane mult waesus, igatsuse püüd ;

Suur rikkus minule end awab nüüd,
Ei igatsuse piina enam tunne ma,
Waid maitfen rahu, rõõmu ilma otsata.

Kui kord sult palusin palustest leiba,
Et oma isu wõiksin kustuta.

Ea aga arwasid, et pole seda tarwis,
„Wõid minna, nälgida ning surra ka.“

Ei enam paludes ma tule sinule,

Et kingitsid ja armu minule:

Nüüd awab saatust omad wara-aidad,

Kust ta mind rikkalikult kosutab,

Ja tõstab pühalikult karikat,

Kust jäädawalt mu jänu kustutab.

Ja sind, kui igatsesin truult teenida,

Et kõik mu parem tahtmine ja jõud saaks ühgentatud

Ning tegewuse-altarile pühendatud —

Ea aga arwasid tad asjataks! —

Nüüd hilja on, kui ja ka jorwiksid

Nüüd hilja ju, et ma sind teeniksin:

Mul õnnis armu aeg saab asuma,

Ning minu wäärtus-waest waewa tasuma.

Ja sina, kui kord kerjates ma liginesin

Ja üht pisarat sinult palusin,

Et armastus tad meelitaks su laugele,

Ning kukuks jäält eht minu hauale:

Ea aga arwasid, et põlgatus siin

On mälestuse-pärlist kohasem:

Jah, õigus oli sul, ma olin kerjaja —

Nüüd rikas olen ma, ei enam tülita:

Nüüd on mu igatsuse ilm

Üks jäädaw unustuse-hõlm.

21. Anna andeks.

Kus ustarus ning sõprus ühinenwad,

Ja sõber sõpra truult terwitab;

Kui, teise kasu ifka meeles kandes,

Nad teine teise kahjud kannawad:

Sääl rõõmusta, ja armasta!

Kui juhtuks aga sõber efsima su wastu,

Sind haawaks wäga walusast!

Neid haawu ka eht omas rinnas tundes

Sind kahetsedes palub andeks ta:

Siis anna andeks, armasta!

Kui aga waenu tõstab sinu wastu

Kaasinimene, ilma muutmata

Ja põlgust, kurjust, kahju saadab sulle,

End peidab siisgi waga kattega:

Siis wiha, waenu waigista, kuid põlgust talle awalda.

22. Reale.

Ju ligineb ning tujukub minu rinnal

Üks kõige kallim süda wastu mul,

Ja hunkelt maitfen mina õnne küllust,

Kui tema kuldseid juukseid silitan.

Oh õnneilm, täis rõõmu, iludust,

Kus armastuse-päike hiilgab eluteel.

Ei paleuslik luulewõim ei loo meil õnneilma,

Ei tulewik ei kanna kadunud mu hõlma.

Siis maitse rõõmu enne kui on hilja,

Ka hiilgaw elupäike läheb üksford looja.

Mis olewik siin ilmas sull' ei anna,

Ei minewik sull' ial järel kanna.

II.

Ideale.

Oh arm, kui kortlik on su kodumaa siin ilmas,

Kus elu surmaga on wõitlemas,

Kus paleus nii närtsiw ja nii kaduw,

Kus jäädaw armastus on tundmata.

Mu kõige kallim, find ma tahaks kanda
Mu waimu-kätel üle ilma maa,
Kus närtsimata õismed paleuse ilmas,
Kus jäädaw armastuse kodumaa.

Sääl püha saatuse heldelt meile jagab,
Mis ilm meilt riijus ilma armuta,
Sääl 'pole lahkumist, ei kadumist meil tarta,
Sääl on me jäädaw armastuse ilm.

23. Walgus ning wari.

Ei wari mind ei warja,
Ei õnnetuist ma karda, —
Kui surm kord suretab,
Siis ta ka elustab.

Pime ilm, eht küll keespäewa aeg; kurrwad nähtused
rõhkuwad rinda ning mustad pilwed piirawad filmaringi.
Pitserwälgud lõhuwad pilwi, walgustawad taewawõlwi, ning
loodusewägi paneb ilma wärisema. Taimed kaitswad endid
juure waewaga, elaw ilm otsib warju ja inimese jõud ning
juurus langeb põrmusse ja palub armu looduse wiha ning
armu-wäest. — Aga miks ma kardan! Arm ülendab ka
põrmu ning tõstab teda taewa rõõmule. Ets mässawate
pilwede üle hiilga taewas oma ütlemata iluga. Pimedus
ning walgus wõitlewad ju ikka. Aga päikesekiired wõida-
wad ja ilma õnnistama tõttawad. Sääl taewatelligis on ju
õnne küllus, sest kõik hääbus tuleb ülEWalt. Waitib ilm,
ja kustuwad kõik mustad kogud onta wangistawa wõimuga.
Rõõmu, rahu maitseb siis maailm, ets siis õnnes waata
minu film.

24. Õnn.

Õnne-ilm! Kus oled sa? Kus wiibid? Miks peidad
ennast ikka minule? Õnnestab kord hiilgaw täht ka minu
filma oma ütlemata iluga, jälle tulewad siis takistused, kur-
wad pilwed, minu õnne warjawad.

Aga siisgi on mul õnneilm, kuid kaugel, ning mu
õnnetäht on wäga kõrgel. Säält kord toowad pilwed pisa-

raid, kosutawad minu kodumaad. Siis lilled ärkawad, ning
linnud laulawad, nad waitist, õnnist rahu walstawad, ja
maa ning taewa Loojad kiidawad. Õnnis rahu surma pöues
peitub, kuni uuesti säält elu ärkab.

25. Surmaed.

Kohutaw nähtus! Lehed, taimed kõik mädanemas, õr-
nad died, ilusamad õismed siin on närtsinud, elurohkust
maitsew süda siin on waitinud. Surm ning elu, elu ning
surm, nad wõitlewad, ja eluwõim — ta langeb, tõuseb, nii
kui päike õö ning päewa eel. Eht küll wilu sügise ning
surmaw tali mööda, kewade ju ilma terwitab, aga surm ei
anna oma ohwrid tagasi, igawesti peidab oma hõlma kustu-
nud elu, närtsinud lillekest. Aga näe, mis surma pöues
peitub, põrmust leiab elu omale taimetene, närtsinud lehtede
wilust ärkab tõuseb uue elule. Looduse pühalik rahu on
igawene, ta wõtab elu oma hõlma hingama, ning waewast
wäsinud hinge kosuma. Ka elu wõim on igawene, ta är-
kab jälle uue eluga ning ehib ilma uue iluga.

Kus kord surmaingel niidab õisi, sääl ka elu saatuse
külmab teisi.

26. Sügise.

Waitinud juba on linnul'sed, kõik lilled närtsinud,
Ei enam sui ei soenda, päike ilma ei õnnista;
Ju surmaw sügise end awaldas
Kõik õrnad juwidiwad surmale suigutas.

Küll ärkas uus elu kewadel ja õnnistas ilma,
Kõik loodus hõistas rõõmul ning maitsis ta õitsewat iludust.
Kuid nüüd on kadun'd, mis ilma ilustab,
On kadun'd, mis südant soendab.

Looduse lilleke aga ei närtsi ialgi, ta äratab igatjust
uue eluga.
Dota, looda, weel tuleb kewade, kus lilled ärkawad uue iluga.

Ka sina ninud õhtul ja puhkad meele päewase eluse.
Kõik looduse lapsed, kui surewad, siis puhkawad meele eluse.

27. Kas sind jälle näen?

Kus loodus õnnistab ilma ilutseb

Ja õnnele ta lappi meelitab,

Sääl lahkudes küll waljalt tutsub rind

Ja walus ohkab: kas sind jälle näen?

Kui saatus kinkis õnne minule,

Siis jüda tundis rõõmu ottata.

Kas ta eht kosutada püüdis

Mu õnneilma ainult surmale?

Ei, saatus pole mitte suretar,

Waid temas uinub ilm ning ärkab uuesti;

Kui oleks jäädaw, suretar ta wõim,

Siis elu poleks enam olemas.

Üks lillele nurmel, sügisel,

Kui närtjib ta ja langeb põrmusse,

Siis loodus teda wõtab sülesse

Ja kannab truult uuel elule.

Kui kewadel siis ärkab diele

Ja teisi iluõisi õnnel terwitab:

Ei küsi ta kas sind fõrd nägin ma,

Ei ohka ta: kas ma sind jälle näen?

Ra minu elusügisel mind meelitab,

Kus jäädaw, püha — saatus mind fõrd terwitab,

Kus taewas armurikkalt halastab

Ring waitist, õnnist und mull' walmistab.

28. Ilus ilm.

Kui fõrd saatus õnne õisi kannab

Ja kui sõber sõpra truult terwitab,

Lootus naerab, ilm siis hiilgab, ehil

Armastus sind tõstab taewasse.

Ja kui päike siis eht enmast peidab,

Wihma woog ning pikne möllawad,

Siisgi eluõnnes hiilgab film,
Siis on ilus ilus ilm.

Ruid kui õnu on kadund ära,

Sõpra pole enam olemas,

Kõige kallim sind on jätnud maha,

Põlgus armastuse asemel.

Loodus siis on leina riides näha,

Kui ta päike soe, taewas sinine,

Ei siis taewas hiilga, soojus siis on külma,

Siis on paha ilm.

Kõik on heitlik, heljuw, kaduw

Kõlmad põhjatuuled puhuwad,

Tormid tõuswad, pimestawad taewast

Päikest enam film ei silmitse.

Jõuab aeg, kus lõpeb õnn ning häda,

Jõuab aeg, kus kustub minu film

Siis on waitne, siis on waga,

Siis on ilus ilm.

Järeldõna.

Ma ei tahtnud siin omast kirjelduses mitte neid sõnu hää, pää, sääl, pääl kirjutada, waid hea, pea jne., sest see Wõru keele murre ei meeldi minule mitte, eht ma küll ije Wõru mees olen ning ma arwasin Tallinna keele murret selleks sündimaks ning ilusamaks. — Aga et teaduse mehed õigemaks arwawad, ning endid selleks ju ühendanud olewat, siis ei taha ma nende ühisust takistada, waid ma ohwerdan selleks omad tundmused teadusele ning kirjutan ka hää, pää jne.

Soowida oleks, et meie keele uurijad mitte üksnes selle päale ei waataks, mis eht wahest õige peaks olema, waid ka ühtlasi selle päale rõhtu paneksiwad, mis ilus on ning mis ilusasti kõlab. Eesti keel on selles wäga tähtjas, et temas ilu ning hääduke sõnad ilusasti kõlawad; näit.: headus, heldus, tasanus, armastus jne. aga pahad sõnad kõlawad pahasti; näit.: kurjus, põrgu, turat jne. — Seda peaksiwad õpetatud mehed

tähele panema, et nad selles mitte sandemat maitset ei avaldaks, kui teadmatad inimesed, kes üksnes saatuse suunil oma keele kõla on koftu seadinud. Näit.: üks uus sõna „woorus;“ ta on paremate ning õrnemate tundmuste avaldus, kõlab aga nõnda, kui sõna toorus. — Kui nüüd wõõra keelesse „Ideal“ järele on „paleus“ tehtud, mis ilus on ning ilusasti kõlab, mispärast siis ei wõinud: „Tugend“ sõnale, kellel weel kõrgem tähendus on „üles;“ ehk sarnane ilus kõlaw nimi olla wõetud? Ma ei räägi siin mitte sellepärast, et ma seda sõna püüaks munta, ei mitte, sest temal on ju oma kodaniku digus sõnaraamatus, ning inimesed on temaga ju harjunud, ja selle sõna ilus tähendus on siiski arusaadaw, et sõna ise küll ilusasti ei kõla.

Ma tuletan seda aga sellepärast siin meelde, et meie keele edenemise läbi ka keele iludus ning kõla edeneks, aga mitte sandemaks ei läheks. Gesti keel ning tema kõla on ilus, aga ta on sõnaahter ning waene selleks, et sügawamaid ning õrnamaid tundmusteid avaldada, ja sellest siis wiist tuleb, et eestlased sagedasti wõõrast keelt enam armastawad rääkida, kui oma emakeelt.

Kui ma umbes kaheteistkümnne aasta eest ka hakkasin Gesti keeles midagi kirjutama, siis läks see weidi waest wiisi. Mitte üksnes sellepärast, et ma wähe õppinud ning ju paarkümmend aastat oma ema keelest eemal, wõõral maal olin, waid ka sõnade puuduse pärast meie keeles. Siis ma seadisin teistest sõnadest mõned pääsõnad koftu näit.: omaduse sõnadest, liig, ehk üleliig, sõnast, „liialdus“ ehk „üleliialdus;“ üleliialdus wõib ka üksnes liialdus tarwitatud saada, ehk wõib seda sõna ka mõlemal kujul tarwitada, nõnda kui mina seda selles kirjelduses olen teinud. „Ritameelsus;“ sõnast ritameeleline, suuremeeleline — „suurmeelsus.“ Wiimase sõnaga oli weidi takistust, sest sõnas suurmeel arwati eestis waremalt, (wähemalt mõnes kohas) ikka midagi paha, sest suuremeeleline inimene pidi paha ning uhke inimene olema, aga siisgi harjunes rahwas sellega pea, ning sarnased pääsõnad saidwad warsti pruugitawaks wõetud. Ka tuliwad sest ajast saadik mõned uued sõnad nähtawale, mis selsamal teel, enamasti omaduse ehk ajasõnadest pääsõnadeks oliwad muudetud ning mille mõjul tundmuste sügawam kirjeldamine ju weidi kergitatud sai.

Kas ei wõiks ehk selsamal lihtlabajel teel meie keeles, wõõra keelega wõrreldes, puuduwaid sõnasid juurde seatud saada, näit.: sõnadest allaandmine, „Al l a a n d m u s“ (saksakeeli Ergebenheit) Näginine „N ä g e w u s“ (Einsicht) Siduma „S e o n d u s“ (Abhängigkeit) Lahutama „L a h u n d u s“ (Unabhängigkeit) Pahameel „P a h a m e e l s u s“ (Antiphatie) Häämeel „H ä ä m e l s u s“ (Sympathie) n. n. e. Seda loodame meie keeletundjatest, sest see ei saa neile wististi suurt raskust tegema, ja siis ei jääks nende nii palju aega üle ühe kõrwalise asja pärast sülesõda pidada, mis kahjameisjeks mõnikord ette tuleb.

Kus ehk wõõras sõna meie keelde pruugitaw on, siis pole meil ühtegi põhjust seda kõrwale liutada, ehk tarwitamata jätta, kui sarnane sõna aga sünnis on, sest iga keel on ka sel teel oma sõnade rikkust edendanud, et siis oma mõtete tundmust paremini avaldata. Näit. pole meil ühtegi põhjust „Pärlisid“ helmeteks ristida. Riisama weidi kui meil kohwile ja theele (mille nimes ju ka meie wõõrast keelest on tulnud) uusi nimesid tarwis on, nii jäägu ka pärlid pärlideks ning helmeted helmeteks. Ka on nendel suur wahe, sest esimeste kallal on loodus palju aega tarwitanud ning neid otstakse suure waewaga merepõhjast päewawalgele, kuna aga klaasist, ehk teisest materjalist kuulikesi (helmesid) wabrikutes walmistatakse.

Rõik asjata kahtlustused ning takistused peaksiwad kõrwale jääma, nõnda kui wiimasel ajal ka nende, nimetatud minu sõnade kohta on avaldatud. Mina ei soowi ning ei teeni oma arwamistega ühtegi auu, aga ma ei wõi ka rahul olla sellega, et sõnad kusgi tagasi liukats, ehk muudetaks, (nõnda kui seda kusgi ajalehes on ette tulnud) mis minu arwates ometi asjakohased on, nagu näit. sõna „allaandmus.“ Sõnal „Ergebenheit“ on Saksakeeles suur tähendus ja meil teda seni ole, siis lubatagu minule siin mõni sõna selle seletuks. — Ergebenheit tähendab alandlikku meelt, aga mitte sarnasel kombel, mis alandab, waid mis ülendab. Siis ei ole selles mõttes sõna „alandus“ mitte kohane, waid „allaandmus.“ Alandus wõib ka alandaw olla, kus üksnes hirm

tema sundijaks on, aga allaandmus on üksnes ülendav, sest selleks on inimese waba tahtmine, woorus ning kõik tema paremad tundmused tema juhtijaks ning sundijaks. Näit. kui inimene wabatahtlikult, ilma ühegi hirmu ehk sunduseta looduse wägede ning Sumaliku tahtmise alla ennast alandab, ja rahuliku südamega walmis on kandma häda ning waewa, rõõmu ning kurbust, elu nind surma, siis ei wõi seda mitte alanduseks nimetada, waid allaandmiseks. Allaandmus ning alandus seisawad küll suguluses, aga nende tähendus on siiski mitmekesine. Ennast alandada võib ka alatu ning kühameeliline inimene, aga allaandmuse täit wäärtust tunneb üksnes suurmeelsus ning woorus.

Wooruslik inimene alandab ennast ilma nurisematata oma saatuse alla, ja kannatab ka ülekohut rõõmuga jaäl, kus tema wõimused ei seisa asja olu minna ning paha hää poole käända. Sarnane iseenese ära salgamise alandus on siis a l l a a n d m i n e ehk a l l a a n d m u s. Nii umbes ehk wõiks selle uue sõna tähendus olla, ja palun siis ka selle sõnaga leppida, kuni selleks weel keegi paremat sõna ei ole leidnud.

Mina pole mitte teaduse mees ega keeleuurija ja ei puudu minul ka mitte lugupidamine nende kohta, kes selles töötawad, Eesti keelt edendawad, kellel ka korda on läinud teda tublisti täiendada. Aga nimetamata ei wõi ma siiski jätta, et mõnigi fõrd kõrwalisest asjast pääsfi tehtakse, ning ühe tähtsusetu tähelehe pärast sülesõda peetakse, kuna meil selleks lafulik ning wäärtuse rikas tööpõld ees seisab.

Ka siin peaksiwad ajalehe toimetajad oma kohuseid paremini tähele panema, kui nad ühisuse sõbrad tahawad olla. Sageasti ilmuvad nendes pifad kirjeldused, kus kahjatsemiseks muud ei ole, kui oma õiguse tagaajamine ning jonn, kus juures mõnigiford õiglased püüdmised ning nõudmised kõrwale liukatakse. Mis on aga sarnane oma õiguse tagaajamine wäärt, kus juures hääduis ise nutab?

Kadugu kõik asjata sõnatõlin ning ükssteife kallale kipumine ja edenegu ükssteifest lugupidamine ning ühisus, sest üksnes siis lahsub meilt ka wististi äritamise ning lõhkimise jonn ja edeneb paremini ülesehitamine, hääduis ning ühisus.

Pärast lõppu.

esolewate juttude ning jutukestega pidi lõpp olema, raamatute ju walmimisel ja kaanedki juba walmis trükitud. — Nüüd awaldab wäljaanda soowi teda weel wähe suurenda sest ta pidawat liig tihuke olema.

Mis nüüd teha? Ma pole mitte teaduse ning kirjamees, et oma mõtteid ladusasti kirjas awaldada? Wastu panemine ka ei ole wist hüwa.

Õnneks juhtusin nüüd ise siin teaduse linnas olema, kus sellest wäiksest äpardusest teadust sain. Siis warsti Taara mäele, kus ilma ja inimesi ning nende tegusid kaugele võib waadelda, ja juttu ots, kusest wennast ongi käes. — Ei peaks ta mitte ladusasti edasi minema, siis ehk wõiks ka lahke lugeja oma kannatust siia juurde lisada.

Peeter ning Toomas.

Jutuke kahest vennast.

Peeter oli õige tubli ning töökas poiss; tal oli aga ainuke wiga, ning see wiga oli, et ta waene oli. On ju ilma wiis ning pruuk waese juures ikka wigastid ning warjutülgesid otsida, ka säälg, kus neid mõnikord olemasgi ei ole, siis sündis see ka waese Peetri kohta, ja temale anti ka süüdistid enam, kui temal neid oli.

Peetri wend Toomas oli enam õnnelaps, ta pidi siis ka tark olema, ja teda ning tema ettevõtmisi kiideti.

Peetril oli suure waewa ning hoolega korda läinud üht õige hääd ning ilusat talu kohta rentida. Toomas oli juba ühe suure päriskoja omanik. Toomassel oli häid sõpru, kes talle raha lainuks usaldasiwad, ning nii oli tal hõlbus oma äri edendada. Peetril oli aga omas tegewuses palju enam takistustega wõidelda.

Nii oli siis Toomas hää õnne laps, aga Peetrist lippus õnn ikka mööda minema.

Üksford oli Peetril jälle õige kitsas käes, sest tooford ei kannud tema põllud mitte kohast kasu, et nad küll hästi oliwad haritud, ja usaldust temal ka ei olnud. Ta wõttis siis ette oma wenna poole minna, et temalt nõuu ning abi paluda. Meie teeme ehk hästi, kui meie need wennaesed üksteisega kõnelda laseme.

Peeter: „Armas wend! Sul on ju teada, et minul palju wõitlemist on. Nüüd on minul jälle wiljaitadus

olnud, pole mitte wõimalik oma renti ära tasuda, ja sind paluda, et kas sa mind ehk sellest kitsikusest wõiksid aidata.“ ning minule raha laenuks usaldada.“

Toomas: „Armas wend! minul on wõimalik olnud omale ju kohta osta, kõik läheb minul korda, inimesed usaldawad mind ja lainawad minule nii palju kui tarwis, ja sina ei saa oma rentigi ära maksta?“

Peeter: „Jah, seep see ongi, mina ei leia mitte usaldust, minul pole selleks mitte õnne.“

Toomas: „Sinul pole selleks mitte õnne? Inimene on oma õnne sepp.“

Peeter: „Õige see wanaõna ühest poolt küll on. Ta wõib kaehk kõigiti õige olla. Minul pole aga seni mitte korda läinud nii kaugele jõuda, et teeiste nõuu ning abi mitte tarwis ei läheks, ka teistelt usaldust leida, pole mul seni mitte korda läinud. Tulin siis sind paluma, et sa mulle weedi laenaks, nii et ma nüüd oma rendi ära wõiks maksa. Minu põllud on kõik hoolfästi haritud, nii et ka mina loota tohin oma wõla maksta ning nii oma sihile ligineda.“

Toomas: „Kudas sina seda minult wõid pärida, sa tead ju, et minul suured kulud on ja et ma ju isegi teiste käest olen laenanud.“

Peeter: „Seda ma tean küll, ja wõib küll olla, et sinul selleks raha käepärast ei ole, aga sinul ehk oleks siisgi wõimalik mind aidata, kui sa tahad, sest sinul on ju usaldust, ja ma palusin sind väga mind kellegi rahamehele soowitada, ehk minu eest wastutada.“

Toomas: „Seda ma ei tee! Mina ei wasta kellegi eest, kui ise oma eest. Sa pean ma sinule ütlema, et sa kunagi oma sihile ei jõua, kui sa sedawiisi edasi unistad.“

Peeter: „Aga wend! Kudas ja wõid arvata, et ma unistan? Kas ka mina siis jõudu mõõda küll ei tööta?“

Toomas: „Töötada: Ja seda ja küll ehk oskad, muud aga ei midagi. — Mis tähendab meie ajal tööta-mine? Kelle nina ikka töö kallal on, see ei ulata mitte kaugele kui ta on. Peab ju ka igaüks püüdma ning mõistma meie ajaga ühes sammuda, inimestega ümberkäia, kes paremini oskavad elada, kui üks tööori, kes raha kofku panewad ka ilma, et nad töötaksivad. — R a h a, ning ü k s n e s r a h a on, kes kõik ilma wärgid käima paneb.“

Peeter: „See wõib küll olla, aga kas kõik rahamehed a n u s j a d teed käiwad? Kas üks ilmatööta rahakorjaja ka oma inimlikka kohuseid täidab?“

Toomas: „Mis auusal wiisil? Mis on kohuse täit-mine? Loll on, kes meie päiwiil weel selle järele küsib. Kes wõib minust ütelda, et ma auus ei ole, sellepärast et ma oma mõistust tarwitan oma warandust juurendada. Wõi arwad ja ehk wahest, et ma ju sellepärast kurjategija olen, et ma omale rikka kaupmehe tütre kofisin, ning sellega hää jao warandust ühes jain? Sina aga tahad selle waele Ülemetša Jaani tütar kofida. Sedawiisi ei ulata sinu waew ning töö küll kuhugi.“

Peeter: „Ja siisgi usun ning loodan ka mina edasi jõuda, kui see ka peaks ehk kauemini kestama. On ju ka wist see, mis inimene oma töö ning waewaga omale oman-dab, enam wäärt, kui jarnane warandus, mis üks laiskleja ehk petis omale on kofku ajanud. Sinust aga, armas wend, pole ma weel ühtegi paha mõelnud. Pole ka sel-leks ühtegi laiduwäärilist, et ja omale rikka mehe tütre naeseks wõtsid, kui Teie aga muidu ühisuses, ning armas-tuses elate. Sina aga, ei peaks ka minu kohta mitte wõõ-

riti mõtteid awaldama. Ülemetša Jaan ning tema tütar Maie, minu pruut, on auusad inimesed.“

Toomas: „Jälle auusad! Mis on auusus? Eks me näe, kui kaugele nad oma auususega saawad? Ülemetša Jaan wõib küll ehk muidu auus inimene olla, aga ta on waene, kui kiriku rott. Tal wist ei ole oma tütrele muud ühes anda kui röiwa hilbud, mis tal seljas on.“

Peeter: „Ja siisgi saan ma temaga ühe waranduse, mis rikaste inimeste lastel mitte ikka ühes tuua pole.“

Toomas: „No seda ma tahaks teada, mis waranduse see waene tüdruk ühes peaks tooma. Ja oleks tal kooliõpe-tust, siis wõiksid ehk weel sellegi pääle suurustada, aga seda tal ka ei ole, ta pole mitte muud kui töö ori, sinul aga näitab üks ta puhas olema, kui ja omale ka wõi sandi-tüdruku naeseks wõtad.“

Peeter: „Ara puudu mitte mimi pruudi ann külge, ta pole mitte fant ega ori, waid ta on neiu, kes on õppi-nud tööd tegema, ning ka tööd armastama. Sant on, kel-lele mitte terwist pole ofaks jaanud, ehk kes laisk on oma jõudu selleks tarwitama, ja ori on, kes on sunnitud töötama. On ju meie priil ajal neid küll, kes orja iffe all ägawad, prii inimene ei tunne aga mitte orjust, waid ta tarwita-b oma jõudu selleks priitahtlikult ja tunneb töötamises weel lõbugi. Ülemetša Jaanil ning tema abikaasjal pole mitte wõimalik olnud oma lapsi koolis käia lasta, waid neil on wõi-malik olnud neid ise koolitada, s. t. naad on oma lapsi ilusti kaswatand ning neid ka jõudumööda õpetanud. Nad on neid mitte üksnes tööd tegema, waid ka tööd armastama õpetanud. Ka jumalikust olekust, loodusest ning looduse ilu-dusest on neil hää arusaamine ning tundmus, et ma julgesti tohin loota, et Ülemetša Jaani tütrele minule mitte üksnes

armas abikaasa, waid ka üks hää tubli ning hoolas pere-naene saab olema."

Toomas: „Mis see kõik minusse puudub, ning sinu lootused ning udulossid minule korda lähewad. Sa tulid ju minult nõuu ning abi paluma, nüüd näitab, et sa mind hakkad õpetama. Mina ei wõi sind aidata ja ma ei pruugi ka sinu auususe ning kohuse täitmise õpetust. Ehk me saame näha, kelle arwamised ning püüdmised kaugemale ulatawad, Jumalaga."

Peeter: „Ja, siis ehk peame küll omad püüdmised Jumala hoolets jätma! Ela hästi, wend ja wabanda, et ma siin tülitasin."

Nii oli siis nende kahe wenna kokkupuutumine ning nende jutt, millest ju mõned hääd aastad mööda on. Nüüd aga on wiist omakohane ka sellest weidi teadustada, kuidas nende elu edasi läks, ning kui ustawalt pime õnn oma lapsi oma kätel kannab.

Peetri elu oli algusel küll weidi waewast wiisi ja temal oli takistustega wõitlemist, aga tema armastus Maie wastu tegi temale eluraskused kergeks ja aitas teda mehikelt kõigi takistuste wastu wõidelda.

Ka tema leidis kitsituses abi ning tuge, ning kui ju Ülemäe Maie tema abikaasaks ning tema majaperenaeseks sai, siis asus ka õnn tema majasse. Aasta aastast paranes nende seisukord nii, et Peeter ju õige jõukaks omakoha peremeheks oli saanud. „Kes ise nenda aitab, seda aitab ka Jumal" ning nad oliwad, peremees ning perenaene, iseendid aidanud, ning ühtlasi ka oma inimlikka kohuseid oma kaasinimeste wastu täitnud. Kas ei läinud nende pühamad püüdmised ning lootused mitte nurja waid õnn ning Jumala õnnistus sai neile täiel möödul osaks.

Ühel ilusal suwisel õhtul, kui Peeter ning Maie oma elumaja ligidal olawat kurepeša waatlesiwad, näitas üks iseäralik rõõm ning õnnetundmus nende palgest paistwad. Nad waatlesiwad käsi käes, pea kurepeša poole, kust noored kured üksteise järele ülestõustes oma tiiru üle peša wälja sirutasiwad ning nii ju oma noort jõudu proowida katsusiwad, pea jälle oma kolme lapse pääle, kellega Jumal neid oli õnnistanud. (Kaks tütrekest ning kolmas, kõige wähem, oli poeg Mikute). Ju nende abielu alguses oli Peeter suure kase otja ratta ülesse seadnud, kus kurgedel hõlbus oli oma peša ülesse ehitada. Seda lahtet pakkumist wõtsiwad need taewaalused elanikud ka rõõmuga wastu, ehitasiwad sinna oma peša, ja nad ei puudunud ükski aasta mitte selle õnnelikule abielupaarile wõõrfile tulemast. Minul ometi korda ei wõi minna nende õnnest juurt rääkida, siis ehk on parem, kui meie nende oma juttu kuulame.

Peeter: „Maie, kas sa tead, kui wana ju see kurgede peša jään on?"

Maie: „Ei tea, sest siis, kui ma siia tulin, oli ta ju jään ja niisama ilus, kui ta nüüdgi on."

Peeter: „Su kuus aastat on mööda, kui ma selle aluse sinna seadisin, ning oli just enne seda, kui sa siia tulid. Sinuga ühes tuli ka õnn ning Jumala õnnistus meie majasse kahju aga, et sinul algusel siin nii palju kannatada oli. Nüüd aga ehk wõime küll mõlemad ju siin oma eluga õige rahul olla, kas pole õige, Maie?"

Maie: „Oh kui õnnelik ma olen, ja seda olin mina ka ifka sinu kõrwal. Mis oli nüüd minu kannatus selle wastu, mis sinul küll pidi olema siis, kui kõik sind naersid ning teotasiwad kui sa mind, ühte waest ning koolitamata tüdrukut kosisid."

Peeter: „Ja siisgi ei olnud sina ei waene, ei ka hari-mata. Sa ei olnud minule üksnes abitaasana hää, waid ja olid tubli perenaene ning hää laste ema, nii kui seda küll üksigi koolitatud naene paremini ei oleks wõinud olla. Kui kõigil neidudel jarnane haridus kaasa oleks tulla, kui finul oli, siis ei oleks muud tarwisgi, sest loomulif haridus on enam kui kool ja mõistus, jõud ning hää taht-mine enam kui rikkus. On ju parem ise oma elujärge parandada ja omakstele wara koguda, kui päritud wara wälja anda, ehk weel pahem teda pillata. Kas Jumal ei ole meid õnnistanud? Waata sääl muru pääl on meie wa-randus, mille eest meie elame ning mille tulewiku eest meil rõõm on hoolt kanda. Seni on nad küll üksnes sinu hoole ning wa-litjuse all olnud, aga tulewikus puudub see asi ka minusse.“

Maie: „Waata kui kena! Wäite Mikkuse piitab ka ju teiste abil edasi sammuda. Ja kui meie lapsed meie ka tulewikus nii rõõmu teeksiwad kui seni, siis wõiksime küll rahul olla ning Jumalat tänada. Muidugi tulewad nad pärast ka sinu hoole alla. Ilma koolita ei wõi meie aja haridus ju ometi mitte palju edeneda. Kui minul ehk forda on läinud siin meie perekonnas midagi hääd edendada, siis olen mina selle eest oma emale tänu wõlgu. Igal emal pole aga mitte jeda loomulifku andi oma lapsi nii kaswa-tada ning neid loomulifult õpetada ning harida, kui minu emal see wõimalik oli.“

Peeter: „Wäga tõsi, ja mina pole ka sugugi kooliha-riduse wastane, kuid ma arwan üksnes jeda, et koolihari-dusel meie ajal ka ehk omad warjuküljed on. Esiteks, wõib see küll ehk piinlik olla, kus ühes ruumis nii wäga palju lapsi peawad koos olema, ning teiseks, kus nad liig wara ning sunduse läbi peawad õppima.

Meie aja kool edendab haridust suurel wiisil, temal wõib ka oma kardetaw külg olla, ning ta wõib ka selleks juurde aidata, et inimese lapse waimu ning tema loomulifku jõudu nürks ning tõndsiks teha. Peame küll oma ajaga ühes sammuma, ettewaatust on ifka tarwis, aga liig kartus on asjata.

Seda, mis sinu ema sinu kaswatamisega sinule ühes andis, jeda wähemalt pakud sina ka oma lastele, aga Ju-mal on meid wara poolest õnnistanud ning meie peame ju oma lastele enam pakkuma, kui meie ise oma wanematelt oleme pärinud. Liig kõrgele meie ei taha mitte püüda, siisgi peawad meie lapsed ka ifka kooliharidust saama.“

Maie: „Nüüd on nad weel wäiksed, ja kui nad ju niikaugel on, siis ma soowiks häämeelega sinu täditütart siia, kellel hää kooliharidus on, ning kes ehk meie lapsukesi wõiks õpetada, sest linna wõõraste inimeste juurde ma küll ei usaldaks neid saata, kes wõib teada, kes nende selfilised saawad olema, ehk kellega nad sääl saawad kokku juhtuma.“

Peeter: „Jah, see nõu on hää, ning see saab meil hiljem ka wiist wõimalik olema forda saata. Nüüd aga jääwad meie lapsukesed muidugi weel üksnes sinu hoole alla, sest emakool on enam kui ülikool.“

Nii umbes oliwad selle õnneliku abielupaari mõtted oma elu ning oma laste kohta. Suure töö ning waewaga oliwad nad niikaugale saanud, et nad nüüd ilusti ning õnnelifult wõisiwad elada, ning weel teistelegi tarwilikul forral abi pakkuda.

Nüüd heidame pilku ka Toomasse perekonda, kelle õnn omal ajal õitses ning kes ka ilma töö- ning waewata ar-was edasi elada wõiwat. Nende asi ei läinud aga mitte nii, waid just ümberpööratult, ja wiletsus astus siin õnne

asemele majasse. See ei võinudgi teistiti olla, sest igas seisuses nõuab iga majapidamine hoolt ning muret, kui asi peab edenema, ja kõige päält nõuab seda põllumehe seisus, kui tema töö ning äri peab edenema ning wilja kandma.

Nii kaua kui Toomassel raha oli, ja nii kaua, kui ta omale wõlausaldust leidis, läks asi õige kaunisti, ning wälisest külselt õige hiilgawalt, edasi, aga kus kindel põhi puudub, sääl ei wõi majandus kindel olla ega õnn õitseda.

See kindel põhi on, tööarmastus, hool ning kõigiti hää tahtmine. Need omadused puudusiwad Toomassel, ning nii siis ei lõõnud ka tema ning tema naese warandus kaua selle wastu.

Nii kui peremees nii oli ka tema pereaaene Sohwi, (nii oli tema nimi) sest ta ei hoolinud perenaese ametist midagi, ja ta ei olnud tema wäärtust kunagi tundma õppinud, sest ta oli ju oma wanemate majas liiga ära hellitatud. Sohwi arwas, et selleks temal ju teenijaid küll on, kes kõik peawad teadma ning tegema, aga ta ei aimanud sellest, et perenaese kaastegewusel majaperekonna edenduses suur wäärtus on, ja et sääl, kus perenaese hool ning mõistus ise oma majatalituse juhtijaks ei ole, hõlpsasti kõik asjad edenemise asemel tagurpidi hakkawad käima.

Perenaene on just kui maja ning oma perekonna hing, on ta ise hää ning hoolikas, siis ta leiab ka ennemini häid teenijaid, kes tema ümber häämeelega ning hoolikasti töötawad.

Sohwi aga ei tundnud perenaese kohnst ning tema wäärtust ja arwas, et ka ilma tema hooli ning tegewuseta kõik majatalitus joones pidi olema. Kui rikka mehe tütar, armastas ta suurel wiisil elada ja uhtustada, niisama ka Toomas. Nad käiswad wõõrsil ning wõtsiwad wõõraid wastu ja elasiwad õige lustilikult ning õnnelikult.

Aga see õnn oli wäljaspidine ning sellega ühekselajeline. Üks parem õnn ning õnnetundmus, mis enam sijemises hingeelus ning armastuses end awalab, puudus täiesti Toomase majas. Sarnane wäljaspidine õnn ning hiilgus ei wõi ju kaua festa, ning ta ei wiibinud ka kuigi kaua Toomase majas.

Nii pea kui nende warandus hakkas kahanema, kadus ka nende wälimine õnn, ja seda kurbem oli nüüd nende elu, et nad ühegi elurastuse wastu ei olnud walmistatud. Nad püüdisiwad küll weel teiste usaldust tarwitada, et wana wiisi edasi elada, aga see ei saanud nendele enam õaks, sest igaüks waatab kõige päält iseenda ning oma kasude päale, mis ju ka loomulik on. —

Ka tema sõbrad kadusiwad nüüd üksteise järele, kes küll muidu tema wäärilised oliwad, aga nad oliwad selles targemad, et oma kasu terasemalt silmas pidada, ning enda kahju eest eemale hoida oskasiwad. Nii oli siis tema wõlauslujatel küll korda läinud oma laenatud summad suurde protsentidega tagasi saada, aga sellega oli ka Toomase äri õksas ning tema talugi ära müüdnud.

Mis nüüd tuli — seda wõib ehk igaüks ise arvata — häda ning wiletsus. Nad ise küll wist ei olegi wäga kahjatsemise wäärt. See järeldus ei võinudgi tulemata jääda, sest mis nad oliwad küllwanud, seda nad pidiswad nüüd lõikama. Enam kahjatsemise wäärilised oliwad nende lapsed, nad oliwad külluses elanud ning ära hellitatud ja ei wõinud oma wanematelt ühtegi sügawamat elutarkust omandada, millega nad elu ning eluwõitluste wastu oleksiwad walmistatud olnud. Selle perekonna kurbu elujärge ligemalt kirjeldada ei wõi ju ometi mitte soowitaw olla, sest see ilma elu on ju muidugi kurb küll, kus siin ehk sääl weel waewalt

mõned rõõmukired läbi hiilgawad. Riipalju olgu aga siin veel üteldud, et Toomase perekonna elu ikka pahemaks ning raskemaks läks. Sõpru temal enam ei olnud, keegi ei tahtnud temast enam teada, ja usaldust ning abi ei leidnud ta ka enam kuskilt. Wõttis mitu kord ette oma wenna Peetri poole minna, et temast nõuu ning abi paluda, aga tema endine uskus ei tahtnud temale seda kudagi lubada, ka oli wist tema südame tundmine, mis teda hufka mõistis ning temale raskets tegi veel oma wenna jutule minna, keda ta waremalt nii wäga põlastawalt oli tagasi lükanud.

Aga häda ei auna häbeneda, ning ta wõttis wiimati ometi nõuaks oma wenna juurde minna, et temale oma häda kaebata.

Siin on jälle ehk parem nende mõlema wendade juttu päält kuulata.

Peeter: „No armas wend, kudas käsi käib?“

Toomas: „Mis sellest veel küsida, sa tead ju wist asegi, et minu käsi pahasti käib.“

Peeter: „Sellest ma olen küll ju weidi kuulnud, aga mina ei saa aru, kudas see wõib wõimalik olla. Sa olid ju omas asjas ning ettewõtmistes nii kindel, et sääli ühtegi eksitust ning paha ei pidanud tulema, ja teiselt olid sina ju siis kohaomanik kui mina veel waene rendikoha pidaja olin. Sgaüks on oma õnne sepp. Reed oliwad ju sinu sõnad, ja see õpetus on minu juures hää wilja kandnud, aga mis see hää nõuu sinu enda kohta sugugi ei pidanud mõjuma sellest ma ei jaks mitte aru saada.“

„Toomas: Ma olen sinu wastu eksinud. Palun andeks ja palun ka ühtlasi kas ja ei wõiks ometi minule nõuaks ning abiks olla.“

Peeter: „Kudas see wõimalik oleks, et ma sind wõiks aidata, on ju meie siht ning tee siin ilmas nii wäga mitmesugune ja meie mõlemad oleme ju kindlad oma ettewõtmistes. Minu siht on töö, aga sinul oliwad ju palju paremad plaanid, kus juures mitte tarwis ei oleks ennast tööga waewata. Mina olin unistaja, sina aga tark pois. — Mina töö ori, sina jaks. Kuudas mina wõin sind aidata? Ega sina siis ometi unistaja ei taha olla, töö ori ka mitte?“

Toomas: „Wend! anna andeks ja ära pikka ning piina mind pikemalt, sest ma ei tanna seda wälja. Ma olen eksinud ja saan sellest nüüd aru, kui ju hilja on. Kerge ei olnud minul mitte sinu juurde tulla, et sind paluda, aga häda sundis mind selleks. Meie wanemate weri woolab ka minu fontes, kui ma ka eksiteele olin juhtunud. Ma ei ole siiski mitte nende seltsist, kes oma eksiarwamiste juurde jääwad, kas wõi pääga seinast läbi, ning ei ole ka nendega nõuns, kes endale eluraskustes otja teewad. Mis awitab minu surm, kus minu perekond ometi wiletsusesse peab jääma ning nälga kannatama. Üksigi töö ning waew ei saaks mind kohutama, kui mul selle läbi wõimalik oleks oma perekonda kudagi inimlikult ülespidada.“

Peeter: „Armas wend, kui asi nii on, siis wõib küll abi leida, ja ma ehk wõin sind küll aidata. Siis ole hää ja tule minuga ühes nõuu pidama, kus keegi meid ei kuule.“

Nii oli nende wendade kokkupuutumine, aga mis nõun nad siis wiimati pidasid — see jäi kõikide saladuseks. Arwata on küll, et Peeter Toomale hää nõuu ning abi andis, sest nad oliwad ju wennased, ning wõime siis endid rahustada, et ka Toomase käsi paremini hakkas käima, sest ta ei olnud mitte uskmata Toomas.

Meie aga wõiksime neist kahest wennast mõnda tähele panna, esiteks seda, et kunagei wõi oma ettevõtmise juures liig julge olla, sest mitte üksnes lollid waid ka kõige targemad wõiwad eksida, teiselt aga seda, et üksnes töö ja tegewus inimese elu ning õnnese üht kindlamat põhja wõib panna. Mitte üksnes waene, waid ka rikas töötab, kui ta oma kohuse täitmist mitte ära ei taha unustada. On ka küll neid, kes mitte ei tööta, kes õnnes ning lustis püüawad elada, kes warandust pillawad, mis wanemad neile on korjanud ehk mis muidu nende kätte on juhtunud. On see otjas, siis tuleb häda ning wiletsus, sest töö on neile wõõras ning tundmata. Ei häwita mõni pillaja mitte kõike oma warandust ära, siis ta häwitab ning pillab ometi oma õnne ära, sest kes õnne taga ajab, selle eest kaob ta kui wari. Ka kaotawad inimesed, kes ilma ühegi tegewuseta, lusti ning rõõmu taga ajawad, elurõhkuse ära, nii et nad wiimati ühtegi eluwäärtust ning õnne ei tunne. Ka elutiidinemine mõjub nende meelde ning mõistusesse pahasti, ning sagedasti tuleb ette, et jarnane inimene, kes kõigest tegewusest ning nii ka oma inimliku kohuse täitmisest on taganenud, oma elule otja teeb.

Inimeste tegewus on mitmesugune, ja iga töö leiab tegijaid. Töö wõib küll inimesele raskusi sünnitada, aga ta ei riisu temalt ialgi ta eluwäärtust.

3ga inimene tahab õnne osaline olla, aga kes weidiga rahul on, see on suurema wääriline. Oleme ju ometi wõõrad ning rändajad siin ilmas, kus igaüks oma teekonna ära peab käima, aga üksnes selle päale tuleb rõhku panna, kudas ta seda teeb ning mis on tema teesih, kas tema tee käib ülesse walguse poole wõi ta on pimeduse laps.

Ükski igatsimine ning ihkamine ei peaks meie südamet rahu rikkuma, kui meie soovid ka täide ei peaks minema. Meie ei ole siia ilma midagi ühes toonud ja ei saa ka siit midagi ühes wõtta, aga järele jätame mõndagi ning need on meie teod, mille mälestus meie järele käin. Nende meie tegude järele siin ilma reisil mõistetakse meie kohut selle järele, kui hääd ehk pahad nad on.

Elutarkust peame foguma, sest see on meie waimule seefama, mis leib meie ihule. Rõuab ju ihu oma toitu muidu ei wõi ta töötada, niisama ka waim, sest muidu on elu temale ilma wäärtuseta. Elutarkus ei seis mitte üksnes teadustes, waid enamasii tundmustes. Mitte teaduse tarkus ei tee inimest õnnelikuks, ega õndsaks, waid teadusega ühendatud tundmised on elutarkus, mis meid paremale sihile jaabab.

Siis otfigem ning fogugem, et meie ka teistele mõnda õnne õilmekest wõiksime anda, kellel ehk nendest puudus peaks olema. Ilm on ikka ilus ning armas, kui aga meie film teda sellest küljest jaksab waadelda. Elu tuuled ning tormid ei wõi meist meie iluwäärtust riisuda, kui meie selles kindlasti oleme ette walmistatud. Õndsaks ehk wõime küll neid meie eeskäijaid kiita, kellel korda on läinud meie eluteele ilu ning õnne õisi küllwada, kes ilma ilustawad ning meile meie eluteed walgustawad. Ka meie oleme kohustatud ilma iluduse ning häädusele juurde töötama. Weel suuremad kohused selleks on lastewanematel ja seda suurem rõõm peab nendel selleks olema, sest nad elawad oma järeltulewas sugus edasi.

Triiki mead.

Lehesülg	10 rida	10 alt	seisab	jõletusi,	tuleb lugeda	jõletusi.
"	13	"	16 alt	"	siisgi ka oma	"
"	10	"	18 alt	"	ülendus	"
"	34	"	4 ülew.	"	ehitadud	"
"	41	"	17 alt	"	kas kaswamas	"
"	59	"	9 alt	"	ilmad	"
"	61	"	14 alt	"	wägewad	"
"	64	"	3 alt	"	ta ilmsuremata	"
"	67	"	13 alt	"	nähtawate	"
"	77	"	13 alt	"	ehk rahwa	"
"	87	"	15 ülew.	"	siis ruttu ja	"
"	92	"	4 alt	"	loodus	"
"	95	"	5 alt	"	seeni ole	"

Kodukannid II. Lipp	60
Kontserti laulud, waimul. ja ilm. Wanem. laulus.	65
Kooli laulmise raamat. J. Kappel	35
R. A. Hermann'i Kaasuline Rahwa-kalender	7
Laululaan sgk. 3 annet.	20
Uaste laulit. J. Kuhlbarz	20
Leina-lilled. Jakob Piiv	05
Laulu ja mängu leht. Dr. R. A. Hermann. III.—XIII. a	1.20
I. ja II. aastakäiku wahetame nute wastu ilmer,	
ehk ostame ka puhta rahaga täie hinna eest.	
"Linda" aktiivad. Eduard Witbe jutustus. 228 lht.	30
Luteruse wäikene Katekismus.	6
Lutns jüda. Romaan. Saksa keele järele kirjutanud	
J. Pärn	20
Rahjakad laulud. Eesti meestefooridele. Kinkmann'i	
Rahjalaulude lisaga. J. M. Sommer	40
Laulu lilled. I. wihk. Nelja häälega laulud meeste-	
fooridele. H. Leppit	25
Mitmeingused uned tantju-tütid ühe ja kahe wiinile.	
Hermann Schmalz	20
Maa ja mere pildid. I. a 40, II. ja III.	50
Miina Hermann'i lauluk. Kontserti laulud I.	30
II.	40
Muist iweri. "Ilkipõnew" romaan Inglise sõjawäe oludest.	
I. ja II. a 25, III.	35
Mesilane. Wälja andnud G. Daniel. Teist trüffi	
täiendanud H. Schützenberg.	30
Maimu. Jutt Eesti muinasajast. Rahwa juttude riis-	
mete waral kokkupalminud A. Rißberg. Teine	
täiendatud trüff.	20
25 mitmes. nooti klawerile, kahe ja nelja f. män-	
gida. Dr. R. A. Hermann	20
Moodi ja kookutõla õpetus. Dr. R. A. Hermann	60
Peotäis tött. Huik tartu õpetuse sõnn. Anna Saarwa.	50
huldõites.	1.00
Palugem. "Igapäewane palweraamat lühikeste" palwe-	
dega ja lauludega. M. J. Eijen	20
Põllumehe käsiraamat. P. Otram	60
Põstimehe lõbulisa. 4 aastakäiku, poogitud	80
Pildid isamaa sündiind asjust. Dr. Hurt	60
Põllutöö õpetus I—6. Ripper	20
Pühade laulud I. jega. Miina Hermann	25
II.	30
Pärnumaa esimese laulup. I. A. Läte	40
Põllumehe laul, meeste ja sgk.	12
Romaan kuningas tütest. H. Prants	20

	Rop.
Raha-augu jutud. Rahwa juust toffutorjatud. Toime- tanud Mag. A. Kooli.	05
Rohu lillefeseb. Linnetanud Helmi	10
Nõõmsaid pühi! Nõnnuad pühade jutud. Kimbuts kõitnud P. Grünfeldt.	20
Rahwa raamat. Teaduslikud lood ajalooft. J. Wolbe.	30
Sala põlgatus. A. K. Schelleri järele K. Mulkson.	25
Sõja-raamat. Kirjeldused viimsest Türgi-Greeka sõjast ning Türgi ja Greeka rahvast. S. Prants	30
Salapolizei. Sherlock Holmes'i imelikud nurimised. S. Prants.	26
Segafoori laulud. Komponeerinud Miina Hermann.	30
Soome sugu muinasajast.	20
Sumeri-akkadlased. K. M. Hermann	10
Soome uudisjutud. M. Villenrupp. I. ja II. à 40, III.	32
Täieline Gesti-Wene sõnaraamat. K. M. Hermann.	1.20
Talurahwa hoiukohtu pidamise seadus	1.25
Uus palveraamat	20
Uued meesefoorid. Gesti laulufooridele. J. M. Sommer	50
Wäikefene kõõgijõber. Gesti pereemadele ja neidudele. Jaani Koor. (Ilmub pea.)	30
Wäike päewapildi kunsti õpiraamat	10
Waimulikud laulud. J. Bergmann	26
Wacne lapsed. Ilus jutt. M. Lenz'i järele eestistanud G. E. Luiga	25
Wana foer. W. S. Niehl'i uudisjutt. Eestistanud M. Pödder	12
Wästriku Madu. Rippari unerohi. Ed. Wilde uudisjutud	20
Wanemuine kandle hääled. E. R. Jakobson.	25
Arganud hääled. I., II., Jakob Tamm	25
Sõhtused lõbutunnid.	30

Illelndise teaduse raamat, ilmub aastaks umbes
12 annet. Iga anne on 64 suurt 2-weeru-
list lehekülge paks. Tuhandete tähtsate fufus-
tustega kaunistatud. Ettetellides on igal aas-
tal 12 arde eest 4 rbl. maksta. Esmesel
aastal 5 rbl. Ilkifult ostes maksab iga anne 60

Illemad ja alamad	80
VI illelnd. laulus. segaf. K. Tärnpu.	40
" " " " " "	30